

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Θέμα:

«Ο Λόγος των παιδιών που ζουν χωρίς γονείς»

Υποκειμενική τοποθέτηση απέναντι στον Αποχωρισμό, το Οιδιπόδειο

Σύμπλεγμα και το Σύμπλεγμα Ενοουχισμού

Μέσα από το Προβλητικό Εργαλείο «Οι μύθοι της Duss»

ΑΒΡΑΜΙΔΟΥ ΘΕΝΙΑ: 290001
ΕΠΟΠΤΡΙΑ : ΛΙΣΣΥ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ, 2015

Φύλλο Εξέτασης

Επόπτης: Λίσσυ Κανελλοπούλου.

(υπογραφή)

Μέλος: Φιλία Ίσαρη

(υπογραφή)

Μέλος: Βασίλης Παυλόπουλος.

(υπογραφή)

Ημερομηνία: 13/7//2015.

Βαθμός:

«Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από τον Τομέα Ψυχολογίας, του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, του Πανεπιστημίου Αθηνών, δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.»

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς, την επόπτριά μου, Λίσσυ Κανελλοπούλου, που ήταν δίπλα μου σε όλη την εκπόνηση της παρούσης εργασίας αλλά και μέσα από τη διδασκαλία της δημιούργησε την σπίθα για να θελήσω να θέσω αυτά τα ερωτήματα και να αγαπήσω την ψυχανάλυση και την κλινική.

Ευχαριστώ θερμά τη φίλη μου Κατερίνα Μαλίχιν, η οποία ήταν δίπλα μου στην εργασία αυτή και μέσα από τις συζητήσεις μας επί της κλινικής και όχι μόνο, πάντα ανοίγει για μένα μοναδικούς δρόμους προς τη γνώση.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το Νίκο Σχορετσανίτη ιδιαιτέρως, για την αγάπη του, την υποστήριξη, την επιμονή του να ολοκληρώσω αυτή την μελέτη αλλά και για την αμέριστη βοήθειά του στην στη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ακόμη, τον φίλο και συνάδελφο Ηλία Λιακόπουλο, που με τις μεταφραστικές του ικανότητες στη Γαλλική γλώσσα συνέβαλε σημαντικά με τον τρόπο του.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω από καρδιάς τους γονείς μου, Κώστα και Ελένη, και την Ειρήνη, που έκαναν ό,τι μπορούσαν για μένα ως σήμερα και οφείλω σε κείνους πολλά από τα όσα είμαι σήμερα.

Επίσης, να ευχαριστήσω τους δύο παιδαγωγούς, και το προσωπικό των δύο ιδρυμάτων παιδικής προστασίας που μου άνοιξαν την πόρτα τους και μου εμπιστεύτηκαν τα παιδιά για την εκπόνηση της παρούσης έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω κάθε ένα ξεχωριστά τα είκοσι αυτά παιδιά που μου εμπιστεύτηκαν τις ιστορίες τους και είχα την τιμή, τη χαρά και την συγκίνηση να συνομιλήσω μαζί τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη μελέτη της ψυχικής ζωής παιδιών που διαμένουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας, στη βάση των ψυχαναλυτικών εννοιών που σχετίζονται βαθιά με την κλινική και την εξέλιξη των υποκειμένων. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με βάση την ανάλυση περιεχομένου, λόγου και σημειώντων στις απαντήσεις που έδωσαν τα υποκείμενα της έρευνας στο προβλητικό τεστ οι Μύθοι της Duss. Επιλέχθηκαν και αναλύθηκαν 4 εκ των 10 μύθων οι οποίοι μελετούν το ζήτημα του αποχωρισμού/ ανεξαρτητοποίησης (1^{ος}), της πρωταρχικής σκηνής (2^{ος}), το σύμπλεγμα του ευνουχισμού (6^{ος}) και το οιδιπόδειο σύμπλεγμα (8^{ος}). Η συλλογή των δεδομένων έγινε από 20 παιδιά, ηλικίας πέντε έως δώδεκα ετών, τα οποία διαμένουν σε δύο ιδρύματα παιδικής προστασίας.

Αναφορικά με την αξία και εγκυρότητα του προβλητικού εργαλείου φάνηκε ότι αποτυπώνει κάτι πυρηνικό από την ιστορία των παιδιών ενώ ξεχωρίζουν κάποια σημαίνοντα για κάθε παιδί τα οποία είναι δυνατόν να συνδεθούν ενδεχομένως με την ιστορία και τις δυσκολίες του. Γίνεται ακόμη εμφανές ότι μέσα από τους μύθους τα παιδιά υποστηρίζονται στο να δομήσουν μια πρώτη υποκειμενική κατασκευή της ιστορίας τους.

Στο ζήτημα του αποχωρισμού/ανεξαρτητοποίησης, η τοποθέτηση των παιδιών (ενεργητική ή παθητική) φαίνεται να συνδέεται με την ύπαρξη ή όχι συμπτώματος στο παιδί αλλά και την ποιότητα της συνδιαλλαγής με την ερευνήτρια. Από τις απαντήσεις των παιδιών στους τρεις μύθους που αφορούν οιδιποδείου συμπλέγματος, τα περισσότερα εξ αυτών φαίνεται να έχουν εισαχθεί σε μια οιδιπόδεια προβληματική, ενώ και εδώ διαφαίνεται η μοναδικότητα των απαντήσεων του υποκειμένου.

Δεν προέκυψε σημαντική διαφοροποίηση με βάση μόνο της κατηγορίας του αιτίου παραπομπής ενώ μια κατηγορική μεταβλητή στην οποία φαίνεται να υπάρχουν διαφοροποιήσεις είναι ο τύπος του ιδρύματος και ο χρόνος παραμονής στο ίδρυμα. Το σημαίνον της φροντίδας είναι ένα επαναλαμβανόμενο σημαίνον που αναδύεται στο λόγο και τις ταυτίσεις των παιδιών που ζουν χωρίς γονείς, όπως και φαίνεται και σε άλλες αντίστοιχες έρευνες. Η λειτουργία του ιδρύματος αποτυπώνεται στο λόγο των παιδιών σαν ένας ενδιάμεσο πρόσωπο ή ζώο που το παιδί του απευθύνεται για βοήθεια, σαν κάποιος ενδιάμεσος μεταξύ παιδιού και γονιών.

2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Περίληψη	5
2. Περιεχόμενα.....	6
3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
3.1. Ίδρυματική φροντίδα παιδιών.....	9
3.2. Έρευνες αναφορικά με τις επιπτώσεις της ιδρυματοποίησης στην ψυχική υγεία των παιδιών.....	11
3.2.1. Έρευνες άμεσης παρατήρησης της ψυχικής υγείας.....	11
3.2.2. Έρευνες αναφορικά με το δεσμό.....	11
3.2.3. Διαχρονικές έρευνες.....	13
3.3 Το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα.....	17
3.3.1. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στη διδασκαλία του Φρόντ.....	17
3.3.2. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στη διδασκαλία του Λακάν.....	17
3.4.Το στάδιο του καθρέπτη	21
3.5. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού.....	23
3.5.1. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού στη διδασκαλία του Φρόντ.....	23
3.5.2. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού στη διδασκαλία του Λακάν.....	24
3.6. Η Γένεση του Υποκειμένου: Αλλοτριώση και αποχωρισμός.....	27
3.7 Η έννοια της Προβολής και οι προβλητικές δοκιμασίες.....	30
3.7.1. Προβολή.....	30
3.7.2. Προβλητικά τεστ.....	31
4. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	32
5. ΜΕΘΟΔΟΣ.....	34
5.1. Ερευνητικός σχεδιασμός.....	34
5.2. Εργαλείο.....	34
5.3. Διαδικασία.....	38
5.4. Ερευνητικά υποκείμενα- συμμετέχοντες. Σκόπιμη δειγματοληψία.....	38
6. ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	39

7. Ερευνητικά Συμπεράσματα-Συζήτηση.....	86
7. 1. Συμπεράσματα αναφορικά με το προβλητικό τεστ «Οι μύθοι της Duss»	86
7.2. Συμπεράσματα σχετικά με τον αποχωρισμό/ανεξαρτητοποίηση.....	87
7.3. Συμπεράσματα σχετικά με το Οιδιπόδειο.....	90
7.4. Γενικά συμπεράσματα που αφορούν τα παιδιά που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας.....	92
Περιορισμοί.....	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	102

3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παιδική ηλικία δεν αποτελεί μόνο μια χρονικά καθοριζόμενη εξελικτική και αναπτυξιακή περίοδο που προετοιμάζει το παιδί για την ενηλικίωση, αλλά αποτελεί και μια αυτόνομη κοινωνική κατηγορία, δομικό συστατικό της κοινωνικής οργάνωσης με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως φτωχή κοινωνική ορατότητα και υψηλή εξάρτηση από τη γονεϊκή διαμεσολάβηση και εκπροσώπηση, αποτυπώνοντας έτσι την άνιση διάταξη σχέσεων μεταξύ παιδιών και ενηλίκων (Jenks, 1982. Μακρυγιώτη, 1993). Η συνάρτηση της παιδικής ηλικίας από τις επικρατούσες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες, την καθιστά μεταβλητή κοινωνική κατηγορία που το περιεχόμενο της διαφοροποιείται σημαντικά μέσα στον ιστορικό χρόνο. Ωστόσο, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως αυτή κατοχυρώθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου 1989, έβαλε για πρώτη φορά τα θεμέλια για την αυτονομία του παιδιού προασπίζοντας το δικαίωμα του να συμμετέχει σε αποφάσεις που το αφορούν. Το παιδί και ο έφηβος προσεγγίζονται ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι ως αντικείμενα προστασίας (Τσάγκαρη & Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1999). Έκτοτε, τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζονται με στόχο τα παιδιά έχουν ως αφετηρία και γνώμονα τη συγκεκριμένη Σύμβαση.

3.1. Ίδρυματική φροντίδα παιδιών

Ο αριθμός των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα, σε όλο τον κόσμο, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, λόγω ακατάλληλου ελέγχου από τις κυβερνήσεις. Η UNICEF υπολογίζει ότι τουλάχιστον 1 εκατομμύριο παιδιά βρίσκονται σε ορφανοτροφεία σε όλο τον κόσμο, αναγνωρίζοντας ότι μάλλον είναι πολύ περισσότερα. Ο αριθμός των ορφανοτροφείων αυξάνεται όσο περνούν τα χρόνια, ειδικά σε χώρες που έχουν δεχθεί επιπτώσεις από συγκρούσεις, μετακινήσεις, το Aids, υψηλά ποσοστά φτώχειας ή συνδυασμό αυτών των παραγόντων (Williamson J. & Greenberg A., 2010).

Η φτώχεια θεωρείται ότι είναι ο κύριος παράγοντας που ένα παιδί εισάγεται σε οικοτροφείο. Οι έρευνες δείχνουν ότι σε πάρα πολλές χώρες, ένα ποσοστό από 30 έως 70% των παιδιών που εισάγονται στα ιδρύματα παιδικής προστασίας οφείλεται στη φτώχεια. Οι φτωχές οικογένειες χρησιμοποιούν τα ορφανοτροφεία σαν ένα τρόπο να τα

βγάλουν πέρα με την οικονομική τους κατάσταση. Είναι ένας τρόπος για τις οικογένειες να διασφαλίσουν ασφαλή πρόσβαση στις υπηρεσίες ή καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τα παιδιά τους (Bilson & Pat, 2009).

Το Νοέμβριο του 2009, τα Ηνωμένα Έθνη συνέταξαν τις «Οδηγίες για την Εναλλακτική Φροντίδα των Παιδιών». Στην καρδιά του κειμένου αυτού υπάρχει ένα κάλεσμα προς τις κυβερνήσεις, ώστε να αποτρέψουν τον αποχωρισμό των παιδιών από τις οικογένειές τους, χωρίς σοβαρό λόγο, ενδυναμώνοντας τις κοινωνικές υπηρεσίες, και τους μηχανισμούς κοινωνικής προστασίας στις χώρες τους. Ο οδηγός αυτός, αναγνωρίζει ότι για κάποια παιδιά η ιδρυματική προστασία είναι αναγκαία αλλά, δίνει έμφαση στην προτεραιότητα να αναπτύξουν και να υποστηρίξουν τις εναλλακτικές που είναι βασισμένες στην οικογένεια.

Στατιστικά έχει βρεθεί ότι οι τοποθετήσεις των παιδιών σε ιδρύματα γίνονται σχηματικά για τις παρακάτω κατηγορίες προβλημάτων:

- α) για κοινωνικά προβλήματα, όπως εγκατάλειψη από τους φυσικούς γονείς, γεννήσεις εκτός γάμου, αρρώστιες γονέων, θάνατος, πολύτεκνες οικογένειες με σοβαρή οικονομική αδυναμία, μετανάστευση κ.λπ.,
- β) για νομικούς λόγους προστασίας από ακατάλληλους γονείς, συνήθως μετά από εισαγγελική παρέμβαση ή για παιδιά και εφήβους με παραβατική συμπεριφορά που αποδίδεται σε ψυχικό πρόβλημα κατόπιν εισαγγελικής ή δικαστικής απόφασης,
- γ) για ιατρικούς λόγους, όπως για σοβαρό σωματικό ή ψυχικό πρόβλημα του παιδιού.

Η ιδρυματική φροντίδα, δηλαδή η ανατροφή των απροστάτευτων παιδιών σε περιβάλλοντα κλειστής περίθαλψης, αποτελεί ιστορικά, το παλαιότερο μέτρο οργανωμένης κοινωνικής φροντίδας και μέριμνας για παιδιά τα οποία δεν διαθέτουν ή δεν μπορούν να παραμείνουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον (Ζηλίδης, 1990). Στην Ελλάδα, η πρώτη εκδήλωση κρατικής πρόνοιας για τη συγκεκριμένη ομάδα παιδιών αποτέλεσε το Ορφανοτροφείο της Αίγινας το οποίο λειτούργησε αμέσως μετά την ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, με πρωτοβουλία του Καποδίστρια, προκειμένου να περιθάλψει 500 περίπου «Ορφανά του Αγώνα». Στα μέσα της δεκαετίας του 1850 αρχίζουν να λειτουργούν με ιδιωτική πρωτοβουλία δύο νέα ορφανοτροφεία στην Αθήνα, το Αμαλίειο για κορίτσια και το Χατζηκώνστα για αγόρια. Η απεμπλοκή της επίσημης πολιτείας από τη μέριμνα του παιδιού είχε αρνητικά αποτελέσματα τόσο

στην οργάνωση της κρατικής προνοιακής πολιτικής όσο και στην εσωτερική λειτουργία των ιδιωτικών καταστημάτων (οπ.π).

3.2. Έρευνες αναφορικά με τις επιπτώσεις της ιδρυματοποίησης στην ψυχική υγεία των παιδιών

3.2.1. Έρευνες άμεσης παρατήρησης της ψυχικής υγείας

Από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, τόσο κλινικοί όσο και ερευνητές, έχουν επισημάνει τις ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις της ιδρυματικής ανατροφής στην εξελικτική πορεία των παιδιών (Dennis & Najarian, 1957. Provence & Lipton, 1962. Wolkind, 1974, Vorria και συν., 1998α, 1998β). Μεθοδολογικά, αρκετές από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί στο συγκεκριμένο πεδίο, έχουν βασιστεί σε δείγματα μικρών παιδιών που έχουν υιοθετηθεί από ιδρύματα της Ανατολικής Ευρώπης, Ρωσίας, Ρουμανίας καταγράφοντας σοβαρές δυσκολίες ανάπτυξης και ομαλής, τυπικής εξέλιξης τους (Gunnar και συν., 2000).

Πιο συγκεκριμένα, οι δυσκολίες περιλαμβάνουν σοβαρά ιατρικά προβλήματα (Johnson και συν., 1992. Johnson, 1997), ανεπάρκειες στην σωματική και εγκεφαλική ανάπτυξη (Benoit et al., 1996) αλλά και τη γνωστική (Morison και συν., 1995), καθυστέρηση λόγου (Albers και συν., 1997), στερεοτυπίες (Cermak & Daunhauer, 1997), δυσκολίες συμπεριφοράς (Fisher και συν., 1997), όπως διάσπαση προσοχής και υπερκινητικότητα (Kreppner και συν., 2001), διαταραχές προσκόλλησης (O' Connor και συν., 1999), και άλλα. Πολλές από τις δυσκολίες που έχουν καταγραφεί σε παιδιά τα οποία έχουν μεγαλώσει σε συνθήκες κλειστής ανατροφής, έχουν αποδοθεί στο περιβάλλον της ιδρυματικής ζωής (Ames, 1997. Johnson, 2000). Είναι ενδιαφέρον, ωστόσο, πως πολλές από αυτές τις αρνητικές επιπτώσεις, υποχωρούν μετά την ανάδοχη φροντίδα (Rutter και συν., 1999).

3.2.2. Έρευνες αναφορικά με το δεσμό

Ο Βρετανός παιδοψυχίατρος και ψυχαναλυτής John Bowlby υπήρξε από τους πρώτους με σημαντική εργασία όσον αφορά τα αποτελέσματα της ιδρυματικής φροντίδας στα παιδιά. Σύμφωνα με τον Bowlby για την υγιή ανάπτυξη του βρέφους

χρειάζονται συνθήκες υγιεινής, σωστή διατροφή, προσοχή, προσκόλληση, ζεστασιά και αγάπη. Από τις πρώτες κιόλας εβδομάδες, αναπτύσσονται συμπεριφορές προσκόλλησης οι οποίες προσδιορίζουν την αλληλεπίδραση μεταξύ τροφού και παιδιού. Ωστόσο σε μια μορφή ιδρυματικής ανατροφής στα παιδιά είναι δύσκολο να επιτευχθούν συνθήκες κατάλληλης προσκόλλησης. Ο ιδρυματικός εγκλεισμός από τους πρώτους μήνες ή από τα πρώτα χρόνια της ανάπτυξης του παιδιού, διαταράσσει τους δεσμούς μεταξύ γονιού/παιδιού, το οποίο με τη σειρά του δημιουργεί διαταραχές προσκόλλησης με αποτέλεσμα την καθυστέρηση στην συναισθηματική, κοινωνική και φυσική του ανάπτυξη.

Υπάρχει συσσωρευμένη πια εμπειρική γνώση που δείχνει πως οι πρώιμες ανασφαλείς σχέσεις προσκόλλησης συσχετίζονται με υψηλότερο κίνδυνο για μετέπειτα εμφάνιση ψυχοπαθολογίας (Cassidy & Shaver, 1999. Sroufe, Egeland & Carlson, 1999).

Το ερώτημα βεβαίως που τίθεται αφορά το κατά πόσο οι επιπτώσεις από την διαταραγμένη διαδικασία προσκόλλησης συνεχίζουν ή εξαλείφονται μετά την μετάβαση των παιδιών σε οικογένειες. Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Ρουμανία βρέθηκε ότι τα παιδιά που μεγάλωσαν σε ορφανοτροφεία και στη συνέχεια υιοθετήθηκαν από οικογένειες των Η.Π.Α, εμφάνισαν διαταραχή προσκόλλησης με συμπτώματα, όπως γενικευμένη φιλικότητα και δυσκολία ανάπτυξης σταθερών συναισθηματικών δεσμών (Marvin & O' Connor, 1999). Στην Ρουμανία επίσης οι Kreppner και Coll (1999) βρήκαν ότι τα 4χρονα παιδιά από τη Ρουμανία, που είχαν υιοθετηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο εκδήλωναν σημαντικά χαμηλότερες συχνότητες συμβολικού παιχνιδιού και παιχνίδια ρόλων σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου των υιοθετημένων παιδιών που δεν είχαν ποτέ ζήσει σε ίδρυμα. Επιπλέον σημειώνουν ότι οι πρώιμες εμπειρίες συναισθηματικής αποστέρησης φαίνεται να έχουν συνέπειες μακροπρόθεσμες για τη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη. Τέλος σε μια μεγάλη μελέτη του 2004 που βασίστηκε σε αποτελέσματα από 32 χώρες οι Gudbrandsson και Bragi κατέληξαν ότι «ο κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης με τους όρους της διαταραχής της προσκόλλησης, της αναπτυξιακής καθυστέρησης και της ατροφίας των νευρώνων του αναπτυσσόμενου εγκεφάλου είναι τόσο μεγάλος που ..κανένα παιδί κάτω των τριών ετών δεν πρέπει να τοποθετείται σε ένα ίδρυμα παιδικής προστασίας χωρίς έναν γονιό ή αποκλειστικό φροντιστή» (Gudbrandsson & Bragi 2006).

Ωστόσο, έχουν υπάρξει αντίστοιχα ευρήματα που έδειξαν πως αρκετές από τις αρνητικές επιπτώσεις του ιδρυματισμού είναι αποκαταστάσιμες κάτω από κατάλληλες κοινωνικές προϋποθέσεις. Μια τέτοια μελέτη διεξήχθη από την Koluchova (1972) σε δίδυμα τα οποία γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε φυσικό οικογενειακό περιβάλλον μέχρι 18 μηνών, και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν σε ιδρύματα, απομονωμένα και εγκαταλελειμμένα μέχρι την ηλικία των επτά ετών. Η έρευνα έδειξε πως η κατάλληλη φροντίδα τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής αποτελούν προστασία για τις μετέπειτα τραυματικές εμπειρίες που μπορεί να ακολουθήσουν. Τα παιδιά που προσαρμόζονται λιγότερο καλά, είναι αυτά που εισήχθησαν σε ίδρυμα κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής τους.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι έρευνες έχουν δείξει ότι στα ιδρυματικά παιδιά εμφανίζονται σαφώς διαταραχές προσκόλλησης-δεσμού, ωστόσο μετά την μετάβαση τους σε περιβάλλον υιοθεσίας κάποιες έρευνες υποστηρίζουν ότι οι δυσμενείς συνέπειες ανατρέπονται ενώ κάποιες άλλες όχι.

3.2.3. Διαχρονικές έρευνες

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διαχρονικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε ιδρυματικά παιδιά..

Από τις πιο κλασσικές έρευνες στο πεδίο αυτό είναι αυτή των Quinton & Rutter (1983) με αντικείμενο την αναζήτηση προστατευτικών παραγόντων, για την μετέπειτα ζωή κοριτσιών που μεγάλωσαν σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης της Βρετανίας. Τα ευρήματα της μελέτης έδειξαν πως ένα ποσοστό (30%) της ομάδας μελέτης επέδειξαν αποκλίνουσα εγκληματική συμπεριφορά, σοβαρές και επίμονες δυσκολίες στις σεξουαλικές και συναισθηματικές τους σχέσεις, εμφάνιση ψυχικής διαταραχής, εισαγωγική και παραμονή σε δομή περίθαλψης. Σε σχέση με την προσωπική οικογενειακή ζωή, τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι γυναίκες που μεγάλωσαν σε ίδρυμα είχαν μείνει έγκυες και είχαν αποκτήσει ένα παιδί σε μια μη σταθερή σχέση συμβίωσης σε διπλάσιο σχεδόν αριθμό σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου και παρουσίαζαν πιο συχνά ανωμαλίες στην παροχή του γονεϊκού ρόλου. Οι ερευνητές κατέληξαν στη διατύπωση δύο σημαντικών συμπερασμάτων: α) υπάρχουν σημαντικές συνέχειες της εξέλιξης μέσα στο χρόνο και μια σχετική σταθερότητα στην συμπεριφορά δεδομένου ότι τα κορίτσια που εμφάνιζαν

δείγματα συμπεριφοριολογικής διαταραχής είχαν αυξημένες πιθανότητες να εμφανίσουν κοινωνική μειονεξία στο γονεϊκό ρόλο κατά την ενήλικη ζωή τους, αλλά και από την άλλη β) οι θετικές εμπειρίες στην ενήλικη ζωή βρέθηκαν να αντισταθμίζουν ευεργετικά τις αρνητικές επιδράσεις από σοβαρές και μακροχρόνιες αντίξοες συνθήκες ανατροφής κατά την παιδική ηλικία.

Πιο πρόσφατες έρευνες επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα της προηγούμενης έρευνας. Σε μια έρευνα του 2000 στη Ρωσία, ο Tobis συμπέρανε ότι ένα στα τρία παιδιά που αποφοιτά από το οικοτροφείο, μένει στο δρόμο, ένα στα πέντε παιδιά καταλήγει να έχει κάποιο ποινικό αδίκημα και ένα στα 10 κάνει απόπειρα αυτοκτονίας (Tobis D. , 2000). Υπάρχουν σαφώς και άλλες έρευνες που κάνουν λόγο για σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας που περιλαμβάνει κατάθλιψη, κοινωνικά προβλήματα, άγχος και μετατραυματική διαταραχή σε ένα ποσοστό της τάξεως του 50% παιδιών που αποφοιτούν από ιδρύματα (Casey Family Programs, 2005). Άλλες έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά αυτά εμπλέκονται συχνότερα σε παράνομες πράξεις, και παρουσιάζουν δυσκολία να λειτουργήσουν παραγωγικά και αυτόνομα μέσα στην κοινωνία (Kools & Kennedy, 2003, Racusin et al. , 2005). Σε άλλη έρευνα βρέθηκε ότι μακροπρόθεσμα τα παιδιά αυτά δυσκολεύονται να παραμείνουν σε μια δουλειά, έχουν συναισθηματικά προβλήματα που επηρεάζουν την εργασία τους (Kools & Kennedy, 2003).

Στον ελληνικό χώρο η Βορριά (1998) μελέτησε τις συνέπειες της μακρόχρονης παραμονής σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης στην κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο. Τα αποτελέσματα της έρευνας της έδειξαν ότι τα παιδιά που ζούσαν σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης στο σχολείο δε συμμετείχαν στην τάξη, ήταν αποσυρμένα, παθητικά και οι δραστηριότητες τους δεν ήταν παραγωγικές. Είναι ενδιαφέρον πως στο ίδρυμα ήταν καλύτερα προσαρμοσμένα, λιγότερα αποσυρμένα σε σύγκριση με τη συμπεριφορά τους στο σχολείο. Είχαν μεγαλύτερες αλληλεπιδράσεις τόσο με τα άλλα παιδιά όσο και με το προσωπικό του ιδρύματος. Σύμφωνα με την ερευνήτρια, οι διαφορές στην συμπεριφορά των παιδιών οφείλονται στην απουσία συνδιαλλαγής των παιδιών των ιδρυμάτων με άτομα εκτός ιδρύματος, την αρνητική στάση του κοινωνικού περιβάλλοντος απέναντι στα παιδιά που μεγάλωσαν σε ιδρύματα,

την έλλειψη της ιδιωτικότητας και τις αρνητικές εμπειρίες που είχαν βιώσει τα περισσότερα παιδιά πριν την εισαγωγή στο ίδρυμα.

Στη συνέχεια θα περάσουμε σε μια ερευνητική ανασκόπηση αναφορικά με τα παιδιά που ζούσαν σε ιδρύματα και έπειτα υιοθετήθηκαν από οικογένειες.

Σε αυτό το πεδίο η πρώτη και πιο σημαντική διεξήχθη από την Tizard (1977) στα τέλη του '60 και τις αρχές του 70. Η ερευνητική ομάδα της Tizard μελέτησε μικρά παιδιά που μεγάλωσαν σε ιδρύματα για τα δύο πρώτα έως και τα τέσσερα χρόνια της ζωής τους. Τα ευρήματα της συγκριτικής αυτής μακροχρόνιας έρευνας έδειξαν πως η ομάδα των παιδιών που είχαν υιοθετηθεί επέδειξαν τις θετικότερες εκβάσεις στους διάφορους τομείς ανάπτυξης, μετά ακολουθούσαν τα παιδιά που επέστρεψαν στους βιολογικούς τους γονείς, ενώ η χειρότερη έκβαση κατεγράφη στα παιδιά που παρέμειναν στο ίδρυμα (Tizard & Rees, 1974, 1975).

Πιο πρόσφατες μακροχρόνιες έρευνες διεξήχθησαν με παιδιά που έχουν υιοθετηθεί από ορφανοτροφεία της Ρουμανίας (Ames, 1997. Ο' Connor και συν., 1999). Πιο συγκεκριμένα, ο Ames διεξήγαγε μια διαχρονική έρευνα που περιλάμβανε τρεις ομάδες παιδιών: μια ομάδα παιδιών που υιοθετήθηκαν στον Καναδά μετά από τουλάχιστον οκτάμηνη παραμονή σε ορφανοτροφεία της Ρουμανίας ($n = 46$), βρέφη που υιοθετήθηκαν από οικογένειες του Καναδά, ηλικίας μικρότερης των τεσσάρων μηνών ($n = 30$), και μια ομάδα ελέγχου που περιλάμβανε παιδιά που δεν είχαν υιοθετηθεί και ήταν εξισωμένα κατά φύλο και ηλικία με την πρώτη ομάδα ($n = 46$). Τα ευρήματα έδειξαν πως προβλήματα συμπεριφοράς, διαταραχές προσκόλλησης και χαμηλότερη νοημοσύνη εμφάνισε η ομάδα των παιδιών που είχε περάσει τουλάχιστον οκτώ μήνες σε ορφανοτροφεία της Ρουμανίας. Από την άλλη μεριά μια μακροπρόθεσμη μελέτη σε μικρά παιδιά που απομακρύνθηκαν από το ίδρυμα και υιοθετήθηκαν πριν από την ηλικία των δύο ετών, κέρδισαν πάρα πολύ σε ανάπτυξη τόσο στους γνωστικούς όσο και στους συναισθηματικούς τομείς, σε σύγκριση με τα παιδιά που παρέμειναν στο ίδρυμα και των οποίων η κατάσταση χειροτέρευσε σε σημαντικό βαθμό (Nelson, C., N. Fox, C. Zeanah and D. Johnson, 2007).

Παρόμοια, οι O' Connor και συν. (1999) εξέτασαν 165 παιδιά που είχαν υιοθετηθεί από τη Ρουμανία και τα συνέκριναν στις ηλικίες 4 και 6 ετών με αντίστοιχη ομάδα παιδιών ($n= 52$) που είχαν υιοθετηθεί στη Βρετανία. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν πως τόσο στα τέσσερα όσο και στα έξι έτη, η διάρκεια της υποβαθμισμένης ανατροφής είχε ευθύγραμμη συσχέτιση με τη εμφάνιση συμπτωμάτων διαταραχής προσκόλλησης. Είναι ενδιαφέρον, πως μολονότι η γνωστική ανάκαμψη είχε αντίστροφη συσχέτιση με την ηλικία της υιοθεσίας, η κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη είχαν λιγότερο σαφείς συσχετίσεις με το χρόνο. Γενικότερα, τα εμπειρικά ευρήματα του συγκεκριμένου πεδίου δείχνουν πως η κοινωνική περιθωριοποίηση μπορεί να συσχετίζεται με διαφορετικού τύπου βλάβες στα διαφορετικά πεδία ανάπτυξης, αλλά και η ανάκαμψη μπορεί να διαφοροποιείται μεταξύ των διαφορετικών πεδίων εξέλιξης.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε τα εξής για τις διαχρονικές έρευνες. Όλες οι έρευνες αναφέρονται στις δυσμενείς συνέπειες που παρουσιάζονται στην ενήλικη ζωή των παιδιών που μεγάλωσαν σε ίδρυμα. Στις έρευνες που μελετούν περιπτώσεις παιδιών που υιοθετήθηκαν τα αποτελέσματα είναι πιο αμφίδρομα καθώς άλλες δείχνουν ότι οι συνέπειες της ιδρυματοποίησης εμμένουν στην ενήλικη ζωή ενώ άλλες λένε ότι διορθώνονται από το νέο περιβάλλον. Το γεγονός αυτής της αντίθεσης φαίνεται να προκύπτει από τις συνθήκες που αφορούν το ίδρυμα (το οποίο αντανακλά μπορούμε να υποθέσουμε και τις κοινωνικές πολιτικές συνθήκες της χώρας όπου βρίσκεται αυτό) καθώς και τη διαφορετικότητα των αντικειμένων προς μέτρηση.

3.3 Το Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα

3.3.1. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στη διδασκαλία του Φρόυντ.

Το σύμπλεγμα του Οιδίποδα ορίστηκε από τον Φρόυντ ως ένα ασυνείδητο σύνολο επιθετικών επιθυμιών, αλλά και επιθυμιών αγάπης που βιώνει το υποκείμενο σε σχέση με τους γονείς του. Το υποκείμενο επιθυμεί τον ένα γονέα και έτσι εισέρχεται σε μια ανταγωνιστική σχέση με τον άλλο. Στη «θετική» μορφή του οιδιποδείου συμπλέγματος, ο επιθυμητός γονέας είναι ο γονέας του αντίθετου προς το υποκείμενο φύλου, ενώ ο γονέας του ίδιου φύλου είναι ο ανταγωνιστής. Το σύμπλεγμα του Οιδίποδα εμφανίζεται κατά το τρίτο έτος της ζωής και υποχωρεί κατά το πέμπτο έτος, όταν το παιδί αποκηρύσσει τη σεξουαλική επιθυμία για τους γονείς του και ταυτίζεται με τον ανταγωνιστή. Ο Φρόυντ υποστήριξε ότι όλες οι ψυχοπαθολογικές δομές ήταν δυνατόν να αναθθούν σε μια δυσλειτουργία του συμπλέγματος του Οιδίποδα, το οποίο ανδείχθηκε έτσι σε «πυρηνικό σύμπλεγμα των νευρώσεων». Αν και ο όρος δεν εμφανίζεται στα γραπτά του Φρόυντ πριν το 1910, ίχνη της καταγωγής του είναι δυνατόν να εντοπίσει κανείς πολύ νωρίτερα στο έργο του, και έως το 1910 είχε αρχίσει να προδιαγράφεται η κεντρική σημασία που έμελλε να αποκτήσει σε ολόκληρη τη μεταγενέστερη ψυχαναλυτική θεωρία.

3.3.2. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στη διδασκαλία του Λακάν

Ο Λακάν προσεγγίζει για πρώτη φορά το σύμπλεγμα του Οιδίποδα το 1938, στο άρθρο του για την οικογένεια, όπου ισχυρίζεται ότι συνιστά το τελευταίο και πλέον σημαντικό από τα τρία «οικογενειακά συμπλέγματα». Στο σημείο αυτό η ανάλυση του για το οιδιπόδειο σύμπλεγμα δεν διαφέρει από εκείνη του Φρόυντ, με μοναδική εξαίρεση την έμφαση που αποδίδει, έχοντας υπόψη του τις ανθρωπολογικές μελέτες του Malinowski και άλλων, στην ιστορική και πολιτισμική του σχετικότητα (Lacan, 1938: 66).

Κατά τη δεκαετία του 1950 ο Λακάν αρχίζει να αναπτύσσει τη δική του ιδιαίτερη θεώρηση του οιδιποδείου συμπλέγματος, ενώ ποτέ δεν παύει να θεωρεί όπως και ο Φρόυντ το οιδιπόδειο σύμπλεγμα ως το κυριότερο σύμπλεγμα στο ασυνείδητο. Το σημαντικότερο σημείο διαφοροποίησης του Λακάν είναι ότι το υποκείμενο επιθυμεί πάντοτε τη μητέρα του και ανταγωνίζεται τον πατέρα του, ανεξαρτήτως του αν είναι

αγόρι ή κορίτσι. Συνεπώς, κατά την άποψη του, το αρσενικό υποκείμενο βιώνει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα με έναν ριζικά ασύμμετρο τρόπο σε σύγκριση με το θηλυκό υποκείμενο.

Στο V βιβλίο του σεμιναρίου του, ο Λακάν αναλύει τους τρεις χρόνους στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα, η αλληλουχία των οποίων είναι μάλλον λογικής τάξεως παρά χρονικής προτεραιότητας (Λακάν, 1957-8: σεμινάριο 22ας Ιανουαρίου 1958).

Το παιδί βγαίνοντας από την φάση της ταύτισης του σταδίου του καθρέφτη, το παιδί που σκιαγραφήθηκε ως υποκείμενο παραμένει, παρόλα αυτά, σε μια σχέση μη-διάκρισης, σχεδόν ένα με την μητέρα του. Αυτή η συμβιωτική σχέση προήλθε από την ιδιαίτερη θέση που το παιδί έχει ως προς την μητέρα του, αναζητώντας την ταύτιση με αυτό που υποθέτει ότι είναι το αντικείμενο της επιθυμίας της. Ο πρώτος χρόνος του οιδιπόδειου συμπλέγματος χαρακτηρίζεται από το φαντασιακό τρίγωνο ανάμεσα στη μητέρα, το παιδί και τον φαλλό. Στο προηγούμενο σεμινάριο, της χρονιάς 1956-57, ο Λακάν ονομάζει τη φάση αυτή προ-οιδιπόδειο τρίγωνο. Εντούτοις, ασχέτως του αν το τρίγωνο αυτό αποκαλείται προ-οιδιπόδειο ή αντιμετωπίζεται ως μια στιγμή του ίδιου του οιδιπόδειου συμπλέγματος, η ουσία δεν αλλάζει: ακόμα και πριν από την παρέμβαση του πατέρα δεν υπάρχει ποτέ μια καθαρά δυαδική σχέση ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί, αλλά παρεμβάλλεται πάντοτε ένας τρίτος όρος, ο φαλλός, ένα φαντασιακό αντικείμενο που η μητέρα επιθυμεί πέρα από το ίδιο το παιδί (Σ4, 240-1). Ο Λακάν υπαινίσσεται ότι η παρουσία του φαντασιακού φαλλού ως τρίτου όρου στο φαντασιακό τρίγωνο καταδεικνύει ότι ο συμβολικός πατέρας ήδη λειτουργεί από τότε (Λακάν, 1957-58).

Στον πρώτο χρόνο του οιδιπόδειου συμπλέγματος, επομένως, το παιδί αναγνωρίζει ότι το ίδιο όσο και η μητέρα σημαδεύονται από μια έλλειψη. Η μητέρα σημαδεύεται από μια έλλειψη, αφού γίνεται αντιληπτή ως ατελής. Αλλιώς δεν θα μπορούσε να επιθυμεί. Το υποκείμενο σημαδεύεται επίσης από μια έλλειψη, από τη στιγμή που δεν ικανοποιεί πλήρως την επιθυμία της μητέρας. Το ελλείπον στοιχείο και στις δύο περιπτώσεις είναι ο φαντασιακός φαλλός. Η μητέρα επιθυμεί τον φαλλό που της λείπει, και το υποκείμενο προσπαθεί να γίνει αντικείμενο της επιθυμίας της. Προσπαθεί να γίνει ο φαλλός για τη μητέρα και να γεμίσει την έλλειψη της. Στο σημείο αυτό, η μητέρα είναι παντοδύναμη και η επιθυμία της είναι νόμος. Αν και η παντοδυναμία αυτή μπορεί να ιδωθεί ως κάτι το απειλητικό ήδη από την αρχή, η αίσθηση απειλής ενισχύεται όταν αρχίζουν να

εμφανίζονται οι σεξουαλικές ορμές του ίδιου του παιδιού (μέσα 1ο ΙΠΠ από τον παιδικό αυνανισμό). Η εμφάνιση του πραγματικού της ορμής εισάγει μια παράφωνα νότα άγχους στο εώς τότε σαγηνευτικό τρίγωνο (Σ4, 225-6). Το παιδί έρχεται τώρα αντιμέτωπο με τη συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι δεν είναι σε θέση να ξεγελάσει απλώς την επιθυμία της μητέρας με το φανταστικό ομοίωμα του φαλλού – πρέπει να παρουσιάσει κάτι στο πραγματικό. Όμως το πραγματικό όργανο του παιδιού (είτε είναι αγόρι είτε κορίτσι) είναι απελπιστικά ανεπαρκές. Αυτή η αίσθηση ανεπάρκειας και ανικανότητας μπροστά στην παντοδύναμη μητρική επιθυμία, που δεν μπορεί να εξευμενιστεί, προκαλεί άγχος. Μόνο η παρέμβαση του πατέρα, στους επόμενους χρόνους του οιδιπόδειου είναι δυνατόν να προσφέρει μια πραγματική λύση σε αυτό το άγχος.

Ο δεύτερος χρόνος του οιδιπόδειου συμπλέγματος χαρακτηρίζεται από την παρέμβαση του φανταστικού πατέρα. Ο πατέρας επιβάλλει τον νόμο στην επιθυμία της μητέρας αρνούμενος την πρόσβαση της στο φαλλικό αντικείμενο και απαγορεύοντας στο υποκείμενο την πρόσβαση στη μητέρα. Ο Λακάν αναφέρεται συχνά στην παρέμβαση αυτή ως τον «ευνουχισμό» της μητέρας, αν και επισημαίνει πως, κατ'ακρίβειαν, δεν πρόκειται για ευνουχισμό αλλά για στέρηση. Η παρέμβαση αυτή διαμεσολαβείται από τον λόγο της μητέρας. Με άλλα λόγια, εκείνο που έχει σημασία δεν είναι να ξεπροβάλλει ο πραγματικός πατέρας και να επιβάλλει το νόμο, αλλά ο νόμος αυτός να γίνει σεβαστός από την ίδια την μητέρα τόσο στα λόγια όσο και στις πράξεις της. Το υποκείμενο βλέπει τώρα τον πατέρα ως έναν ανταγωνιστή αναφορικά με την επιθυμία της μητέρας.

Ο καθορισμός του παιδιού στο τέλος αυτής τη δεύτερης στιγμής του οιδιποδείου είναι κρίσιμος, με την έννοια ότι είναι καθορισμός που έχει πάνω από όλα να κάνει με το φαλλικό αντικείμενο. Το παιδί, έχοντας χάσει τη βεβαιότητα ότι αποτελεί το φαλλικό αντικείμενο που επιθυμεί η μητέρα, στο εξής είναι αναγκασμένο, με την πατρική λειτουργία, να αποδεχτεί όχι μόνο ότι δεν είναι ο φαλλός αλλά ακόμα ότι δεν τον έχει, όπως δεν τον έχει και η μητέρα, για την οποία υποθέτει ότι τον επιθυμεί εκεί που υποτίθεται ότι βρίσκεται και όπου συνεπώς της είναι δυνατό να τον έχει. Εδώ βρίσκεται η καθεαυτό επίπτωση του συμπλέγματος του ευνουχισμού, για το οποίο ο Λακάν διευκρινίζει ότι δεν θα ονομαζόταν έτσι «αν κατά κάποιο τρόπο δεν έβαζε σε πρώτο πλάνο ότι για να τον αποκτήσουμε πρέπει, κατ'αρχάς, να θεωρήσουμε ότι δεν τον έχουμε και ότι αυτή η δυνατότητα, του να είμαστε ευνουχισμένοι, είναι βασική όσον αφορά την

ανάληψη της κατοχής του φαλλού. Εδώ βρίσκεται το βήμα που πρέπει να γίνει, εδώ είναι που επεμβαίνει κάποια στιγμή αποτελεσματικά, πραγματικά, έμπρακτα, ο πατέρας» .

Το πέρασμα προς την ανάληψη της κατοχής του φαλλού εκτυλίσσεται σε ένα τρίτο χρόνο, που συνδέει διαλεκτικά τους δύο προηγούμενους. (Dor J. 2007).

Ο τρίτος χρόνος του οιδιποδείου συμπλέγματος σημαδεύεται από την παρέμβαση του πραγματικού πατέρα. Δείχνοντας ότι κατέχει τον φαλλό, χωρίς να τον ανταλλάσσει ούτε να τον παραχωρεί (Σ3, 319), ο πραγματικός πατέρας εννουχίζει το παιδί, υπό την έννοια ότι καθιστά αδύνατο για το παιδί να εξακολουθεί να γίνει ο φαλλός για τη μητέρα. Δεν έχει νόημα ο ανταγωνισμός με τον πραγματικό πατέρα, αφού αυτός κερδίζει πάντοτε (Σ4, 208-9, 227). Το υποκείμενο ελευθερώνεται από την αδύνατη και αγχογόνο αποστολή του να είναι ο φαλλός συνειδητοποιώντας ότι ο πατέρας του έχει. Αυτή η εξέλιξη επιτρέπει στο υποκείμενο να ταυτιστεί με τον πατέρα. Σε αυτή τη δευτερογενή (συμβολική) ταύτιση το υποκείμενο υπερβαίνει την επιθετικότητα του που είναι εγγενής στην πρωτόγεννη (φαντασιακή) ταύτιση. Ο Λακάν ακολουθεί το παράδειγμα του Φρόιντ όταν υποστηρίζει πως το Υπερεγώ συντίθεται μέσα από την οιδιπόδεια ταύτιση με τον πατέρα (Σ4, 415).

Αφού το συμβολικό είναι το πεδίο του Νόμου, και δεδομένου ότι το οιδιπόδειο σύμπλεγμα συνιστά την κατάκτηση της συμβολικής τάξης, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι διαθέτει και μια κανονιστική και εξομαλυντική λειτουργία: «το οιδιπόδειο σύμπλεγμα παίζει καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια του ανθρώπινου όντος να ανέλθει σε μια εξανθρωπισμένη δομή του πραγματικού» (Σ3, 198). Αυτή η κανονιστική λειτουργία θα πρέπει να γίνεται κατανοητή αναφορικά τόσο με τις κλινικές δομές όσο και με το ζήτημα της σεξουαλικότητας.

Ο Λακάν θέλησε να οριοθετήσει το πεδίο κατανόησης του οιδιποδείου γύρω από τη διεργασία της μεταφοράς του Ονόματος του Πατρός που βασικά αρθρώνει τη φαλλική λειτουργία με το συνακόλουθο της : το σύμπλεγμα του εννουχισμού.

Πρόκειται για μια λειτουργία που πρέπει να εννοήσουμε σαν ριζικά διακριτή από την πατρική παρουσία, όπως και από τις αρνητικές της επιπτώσεις, λόγω απουσίας, ένδειας ή οποιασδήποτε άλλης «ανεπάρκειας».

Ο Λακάν εντοπίζει την αφετηρία του οιδιποδείου συμπλέγματος σε ένα ιδιαίτερο σημείο της διαδικασίας ωρίμανσης του παιδιού, που μαρτυρεί μια κρίσιμη στιγμή του ψυχικού του βιώματος. Αυτή η στιγμή είναι σύγχρονη με το στάδιο του καθρέπτη όπου στο παιδί σκιαγραφείται ένας ορισμένος τύπος ταύτισης στη βάση μιας ειδικής αλλοτριωτικής σχέσης με τη μητέρα.

3.4.Το στάδιο του καθρέπτη

Το στάδιο του καθρέπτη (*stade de miroir*) αποτέλεσε το αντικείμενο της πρώτης επίσημης συνεισφοράς του Lacan στην ψυχαναλυτική θεωρία, την έννοια του οποίου εισηγήθηκε στο δέκατο πέμπτο Διεθνές Ψυχαναλυτικό Συνέδριο το 1936 (Evans,2005). Η λακανική έννοια του σταδίου αυτού αντιπροσωπεύει μια θεμελιακή διάσταση της δομής της υποκειμενικότητας και αναφέρεται στην περίοδο από 6 έως 18 μηνών στη ζωή ενός παιδιού και αφορά τη σταδιακή αναγνώριση της εικόνας του στον καθρέπτη, δηλαδή την αναγνώριση της ενοποιημένης εικόνας του σώματος που δεν μπορεί ακόμη να την κατακτήσει σε κινησιακό επίπεδο λόγω της ανωριμότητας του νευρικού συστήματός του. Ωστόσο γύρω στα 1950 το περιεχόμενο της έννοιας αμβλύνεται. Ο Lacan δεν το θεωρεί πια μία κομβική στιγμή στη ζωή ενός παιδιού, αλλά μία σταθερή δομή της υποκειμενικότητας, το υπόδειγμα της φαντασιακής τάξης (Evans,2005). Χαρακτηριστικά ο Lacan αναφέρει : « το στάδιο του καθρέπτη απέχει από το να είναι απλό φαινόμενο που συμβαίνει στην ανάπτυξη του παιδιού. Δείχνει τη συγκρουσιακή φύση της δυαδικής σχέσης» (1956-7, Σ4,σελ,17).

Σε μία πρώτη φάση το παιδί δεν αντιλαμβάνεται πως αυτό που βλέπει στον καθρέπτη είναι εικόνα, αλλά νομίζει πως είναι κάτι το πραγματικό. Για αυτό τα παιδιά τείνουν να πιάσουν την εικόνα αυτή αγγίζοντας τον καθρέπτη ή κοιτάνε πίσω από αυτόν για να βρουν αυτό που βλέπουν. Το επόμενο βήμα, στο οποίο αρχίζει και αναγνωρίζει πως πρόκειται για εικόνα, έχει αποφασιστική σημασία για αυτό που θα συμβεί ως προς την ταύτιση με την εικόνα. Κοιτάζει την εικόνα και αμέσως στρέφεται προς το πρόσωπο της μητέρας του που το κρατάει και την κοιτάζει. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές, αρχίζει

J. Lacan, «Τα μορφώματα του ασυνειδήτου» «Το να μιλάμε για την ένδεια του μέσα στην οικογένεια δεν είναι ταυτόσημο με την ένδεια του στο σύμπλεγμα...γιατί το να μιλάμε για την ένδεια του στο σύμπλεγμα, απαιτεί την εισαγωγή μιας άλλης διάστασης από την πραγματιστική» (σεμινάριο 15^{ης} Ιανουαρίου 1958)

και ξεχωρίζει το πραγματικό από την εικόνα, αλλά ακόμη δεν έχει καταλάβει πως πρόκειται για την δική του εικόνα. Η εικόνα είναι μία συγχωνευμένη και ίδια για τη μητέρα και το παιδί, έτσι ταυτίζεται με την εικόνα της μητέρας πριν ταυτιστεί με τη δική του.

Σε μία τρίτη φάση αναγνωρίζει πως η εικόνα στον καθρέπτη είναι δική του και τότε αντικρίζοντας απέναντι του το περίγραμμα του σώματός του, το συνδέει με την ήδη αποκτηθείσα ασυνείδητη εικόνα που είχε. Είναι σαν να μπαίνει η μία εικόνα μέσα στην άλλη και έτσι του δίνεται η δυνατότητα να αποκτήσει μία πιο ολοκληρωμένη εικονική αναπαράσταση του σώματός του. Αυτή η σύνδεση των δύο εικόνων γεμίζει το παιδί ευχαρίστηση που την εκφράζει με χαμόγελα και φωνούλες σαν να ευγνωμονεί τη μητέρα που του επέτρεψε να έχει μία εικόνα διαφορετική από τη δική της. Και η ευχαρίστηση της μητέρας έρχεται ως απάντηση σε αυτή του παιδιού εκφράζοντας έτσι την επιθυμία της να μην είναι το παιδί της ο δικός της καθρέπτης. Η εμπειρία αυτή θα επαναληφθεί αρκετές φορές ώστε να σιγουρευτεί πως κατέκτησε τη δική του εικόνα.

Μόνο που η κατάκτηση αυτή της ταυτότητας στηρίζεται από την αρχή ως το τέλος στο φαντασιακό, ήδη από το γεγονός ότι το παιδί ταυτίζεται με κάτι το δυνάμει (την οπτική εικόνα), που δεν είναι αυτό καθεαυτό αλλά στην οποία από εδώ και πέρα αναγνωρίζει τον εαυτό του. Πρόκειται λοιπόν για μια φαντασιακή αναγνώριση, που, άλλωστε, τεκμηριώνεται από αντικειμενικά γεγονότα (πράγματι σε αυτή την ηλικία η ωρίμανση του παιδιού δεν είναι τέτοια που να του επιτρέπει να έχει μια ειδική γνώση του καθεαυτού σώματος του). Η αναγνώριση του εαυτού μας, με αφετηρία την εικόνα στον καθρέπτη, πραγματοποιείται – για λόγους οπτικής – από εξωτερικά σημεία αναφοράς συμμετρικά ανεστραμμένα. Επομένως, το σύνολο του ίδιου μας του σώματος σκιαγραφείται σαν έξω από εμάς και ανεστραμμένο. Η ίδια η διάσταση αυτής της αναγνώρισης προεικονίζει έτσι για το υποκείμενο που αναδύεται μέσα από την κατάκτηση της ταυτότητας του, τον χαρακτήρα της φαντασιακής αλλοτρίωσης από όπου και η «χρόνια παραγνώριση» που δεν θα πάψει να διατηρεί με τον εαυτό του.

3.5. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού

3.5.1. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού στη διδασκαλία του Φρόντ

Ο Φρόντ περιέγραψε για πρώτη φορά το σύμπλεγμα του ευνουχισμού το 1908, ισχυριζόμενος ότι το παιδί, μόλις ανακαλύπτει την ανατομική διαφορά ανάμεσα στα φύλα (την παρουσία και την απουσία του πέους), υποθέτει ότι η διαφορά οφείλεται στο γεγονός ότι το πέος του θηλυκού έχει κοπεί (Φρόντ, 1908c). Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού είναι επομένως η στιγμή κατά την οποία μια συγκεκριμένη παιδική θεωρία (όλοι έχουν πέος) αντικαθίσταται από μια νέα θεωρία (οι θηλυκές έχουν ευνουχιστεί). Οι συνέπειες αυτής της νέας παιδικής θεωρίας είναι διαφορετικές για το αγόρι από ό,τι για το κορίτσι. Το αγόρι φοβάται ότι το δικό του πέος θα κοπεί από τον πατέρα (άγχος ευνουχισμού), ενώ το κορίτσι αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως ήδη ευνουχισμένο (από την μητέρα) και προσπαθεί να αρνηθεί αυτή την εξέλιξη ή να αποζημιωθεί για αυτήν αναζητώντας ένα παιδί ως υποκατάστατο του πέους (φθόνος του πέους).

Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού επηρεάζει και τα δύο φύλα επειδή η εμφάνιση του συνδέεται στενά με τη φαλλική φάση, μια στιγμή της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης στην οποία το παιδί, είτε είναι αγόρι είτε κορίτσι, γνωρίζει μόνο ένα γεννητικό όργανο – το αρσενικό. Η φάση αυτή είναι γνωστή και ως παιδική γενετήσια οργάνωση, γιατί αποτελεί τη στιγμή στην οποία για πρώτη φορά ενοποιούνται οι μερικές ορμές υπό την πρωτοκαθεδρία των γεννητικών οργάνων. Προεξοφλεί έτσι την κανονική γενετήσια οργάνωση που εμφανίζεται στην εφηβεία, όταν το υποκείμενο συνειδητοποιεί την ύπαρξη τόσο του αρσενικού όσο και του θηλυκού γεννητικού οργάνου (Φρόντ 1923e).

Ο Φρόντ υποστήριξε ότι το σύμπλεγμα ευνουχισμού συνδέεται στενά με το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, αλλά και ότι ο ρόλος του στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα είναι διαφορετικός για το αγόρι από ό,τι για το κορίτσι. Στην περίπτωση του αγοριού, το σύμπλεγμα ευνουχισμού συνιστά το σημείο εξόδου από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, την τελική κρίση του: εξαιτίας του φόβου του ευνουχισμού (που συχνά προκαλείται από μία απειλή) το αγόρι αποποιείται την επιθυμία του για τη μητέρα και έτσι εισάγεται στην λανθάνουσα περίοδο. Στην περίπτωση του κοριτσιού, το σύμπλεγμα του ευνουχισμού αποτελεί το σημείο εισόδου στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα: η μνησικακία της προς τη μητέρα, στην οποία αποδίδει το φταίξιμο για την αφαίρεση του πέους της, προκαλεί ακριβώς τον αποπροσανατολισμό των λιμπιντινικών επιθυμιών της από τη μητέρα στον

πατέρα. Εξαιτίας αυτής της διαφοράς, στην περίπτωση του κοριτσιού το οιδιπόδειο σύμπλεγμα δεν διαθέτει συγκεκριμένη τελική κρίση αντίστοιχη με εκείνη που χαρακτηρίζει την περίπτωση του αγοριού (Φρόιντ, 1924d).

Ο Φρόιντ κατέληξε στην άποψη ότι το σύμπλεγμα του ευνουχισμού αποτελεί οικουμενικό φαινόμενο, που ριζώνει σε μια θεμελιώδη «απόρριψη της θηλυκότητας» (Ablehnung der Weiblichkeit). Το συναντά κανείς σε κάθε υποκείμενο, και αντιπροσωπεύει το απώτερο όριο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να προχωρήσει η ψυχαναλυτική θεραπεία (Φρόιντ, 1937c).

3.5.2. Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού στη διδασκαλία του Λακάν

Ο Λακάν, που αναφέρεται συχνότερα στον «ευνουχισμό» παρά στο σύμπλεγμα του ευνουχισμού, δεν συζητά πολύ το σύμπλεγμα ευνουχισμού στο πρώιμο έργο του. Του αφιερώνει μερικές παραγράφους στο άρθρο του για την οικογένεια, όπου, ακολουθώντας το παράδειγμα του Φρόιντ, συμπεραίνει ότι ο ευνουχισμός είναι πάνω από όλα, μια φαντασίωση ακρωτηριασμού του πέους. Ο Λακάν συνδέει τη φαντασίωση αυτή με μια ολόκληρη σειρά φαντασιώσεων σωματικού ακρωτηριασμού που έλκουν την καταγωγή τους από την εικόνα του κομματιασμένου σώματος. Η εικόνα αυτή εμφανίζεται συγχρόνως με το στάδιο του καθρέπτη (ηλικία 6-18 μηνών), είναι δε πολύ αργότερα που αυτές οι φαντασιώσεις ακρωτηριασμού συγκλίνουν στη συγκεκριμένη φαντασίωση του ευνουχισμού (Λακάν, 1938: 44).

Μόνο μετά το μέσον της δεκαετίας του 1950 το σύμπλεγμα του ευνουχισμού αρχίζει να αποκτά εξέχοντα ρόλο στη διδασκαλία του Λακάν, κυρίως στο σεμινάριο του 1956-57 («Η σχέση αντικειμένου»). Σε αυτό ακριβώς το σεμινάριο ο Λακάν αναγνωρίζει στον ευνουχισμό μια από τις τρεις μορφές «έλλειψης του αντικειμένου» (οι άλλες δύο είναι η ματαιώση και η στέρηση). Σε αντίθεση με τη ματαιώση (που συνιστά τη φαντασιακή έλλειψη ενός πραγματικού αντικειμένου) και τη στέρηση (που είναι η πραγματική έλλειψη ενός συμβολικού αντικειμένου), ο ευνουχισμός ορίζεται από τον Λακάν ως η συμβολική έλλειψη ενός φαντασιακού αντικειμένου. Ο ευνουχισμός δεν αφορά το πέος ως πραγματικό όργανο, αλλά τον φαντασιακό φαλλό (Σ4, 219). Η

λακανική θεώρηση του συμπλέγματος ευνουχισμού απομακρύνεται έτσι από τη διάσταση της απλής βιολογίας ή της ανατομίας: «δεν μπορεί να λυθεί από οποιαδήποτε αναγωγή σε βιολογικά δεδομένα» (E, 282).

Ακολουθώντας τον Φρόιντ , ο Λακάν ισχυρίζεται ότι το σύμπλεγμα ευνουχισμού αποτελεί τον άξονα γύρω από τον οποίο περιστρέφεται ολόκληρο το οιδιπόδειο σύμπλεγμα (Σ4, 216). Παρόλα αυτά, ενώ ο Φρόιντ υποστηρίζει ότι τα δύο αυτά συμπλέγματα συναρθρώνονται διαφορετικά στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια , ο Λακάν ισχυρίζεται ότι το σύμπλεγμα ευνουχισμού αντιπροσωπεύει πάντοτε την καταληκτική στιγμή του οιδιποδείου συμπλέγματος και για τα δύο φύλα. Διαιρεί μάλιστα το οιδιπόδειο σε τρεις χρόνους (Λακάν, 1957-58: σεμινάριο της 22ας Ιανουαρίου 1958). Στον πρώτο χρόνο, το παιδί αντιλαμβάνεται ότι η μητέρα επιθυμεί κάτι πέρα από το ίδιο – δηλαδή το φαντασιακό φαλλό – και μετά προσπαθεί να γίνει ο φαλλός για την μητέρα (προοιδιπόδειος φάση). Στον δεύτερο χρόνο , ο φανταστικός πατέρας παρεμβαίνει για να στερήσει από τη μητέρα το αντικείμενο της, εδραιώνοντας το ταμπού της αιμομιξίας. Στην πραγματικότητα εδώ έχουμε να κάνουμε με στέρηση. Ο ευνουχισμός πραγματώνεται μόνο στον τρίο και τελευταίο χρόνο, που αντιπροσωπεύει τη διάλυση του οιδιποδείου συμπλέγματος. Τότε ακριβώς επεμβαίνει ο πραγματικός πατέρας δείχνοντας ότι κατέχει πράγματι τον φαλλό, με τρόπο που αναγκάζει το παιδί να εγκαταλείψει τις προσπάθειες του να είναι ο φαλλός (Σ4, 208-9, 227).

Από την προσέγγιση αυτή του οιδιποδείου συμπλέγματος , γίνεται φανερό ότι ο Λακάν χρησιμοποιεί τον όρο «ευνουχισμός» για να αναφερθεί σε διαφορετικές διαδικασίες:

Ευνουχισμός της μητέρας: Στον πρώτο χρόνο του οιδιποδείου συμπλέγματος, «η μητέρα θεωρείται, και από τα δύο φύλα, ότι κατέχει τον φαλλό, είναι η φαλλική μητέρα» (E, 282). Εδραιώνοντας το ταμπού της αιμομιξίας κατά το δεύτερο χρόνο, ο φανταστικός πατέρας φαίνεται να της στερεί τον φαλλό αυτόν. Ο Λακάν υποστηρίζει ότι, κατ'ακρίβειαν, αυτό δεν είναι ευνουχισμός αλλά στέρηση. Εντούτοις , ο ίδιος ο Λακάν χρησιμοποιεί συχνά τους όρους αυτούς εναλλακτικά, μιλώντας τόσο για τη στέρηση της μητέρας όσο και για τον ευνουχισμό της.

Ευνουχισμός του υποκειμένου: Εδώ έχουμε όντως να κάνουμε με ευνουχισμό, υπό την έννοια μιας συμβολικής πράξης που αφορά ένα φαντασιακό αντικείμενο. Ενώ ο

ευνουχισμός/στέρωση της μητέρας που λαμβάνει χώρα κατά το δεύτερο χρόνο του οιδιποδείου συμπλέγματος αρνείται το ρήμα «έχω» (η μητέρα έχει τον φαλλό), ο ευνουχισμός του υποκειμένου στον τρίτο χρόνο του οιδιποδείου συμπλέγματος αρνείται το ρήμα «είναι» (το υποκείμενο πρέπει να αποκηρύξει τις προσπάθειες του να είναι ο φαλλός για τη μητέρα) . Εγκαταλείποντας τις προσπάθειες του να είναι το αντικείμενο της επιθυμίας της μητέρας, το υποκείμενο παραχωρεί ή παραιτείται από μια ορισμένη jouissance η οποία δεν ανακτάται ποτέ παρ'όλες τις προσπάθειες για το αντίθετο: «ευνουχισμός σημαίνει ότι η jouissance πρέπει να γίνει αντικείμενο άρνησης για να γίνει προσιτή στην ανεστραμμένη κλίμακα (l'échelle renversée) του Νόμου της επιθυμίας» (E, 324). Αυτό ισχύει εξίσου για αγόρια και κορίτσια: αυτή η σχέση με τον φαλλό...εδραιώνεται χωρίς να λαμβάνει υπόψη την ανατομική διαφορά των φύλων» (E, 282).

Σε ένα πιο θεμελιώδες επίπεδο, ο όρος ευνουχισμός είναι δυνατόν να μην αναφέρεται σε μια «διαδικασία» (στο προϊόν μιας παρέμβασης του φαντασιακού ή του πραγματικού πατέρα) αλλά σε μια κατάσταση έλλειψης που ήδη υπάρχει στη μητέρα πριν τη γέννηση του υποκειμένου. Η έλλειψη αυτή είναι εμφανής στην ίδια της την επιθυμία, την οποία το υποκείμενο αντιλαμβάνεται ως επιθυμία για τον φαντασιακό φαλλό. Με άλλα λόγια, το υποκείμενο συνειδητοποιεί, από πάρα πολύ νωρίς, ότι η μητέρα δεν είναι πλήρης και αυτάρκης στον εαυτό της, ούτε απόλυτα ικανοποιημένη με το παιδί της, αλλά επιθυμεί κάτι άλλο. Αυτή είναι η πρώτη αίσθηση του υποκειμένου ότι ο Άλλος δεν είναι πλήρης αλλά ελλιπής.

Και οι δύο μορφές του ευνουχισμού (της μητέρας και του υποκειμένου) θέτουν το υποκείμενο προ μιας επιλογής: της αποδοχής του ευνουχισμού ή της άρνησης του. Ο Λακάν υποστηρίζει ότι μόνο με την αποδοχή (ή την ανάληψη) του ευνουχισμού μπορεί το υποκείμενο να φτάσει σε έναν βαθμό ψυχικής ομαλότητας. Με άλλα λόγια, η ανάληψη του ευνουχισμού έχει «εξομαλυντικές συνέπειες». Οι συνέπειες αυτές θα πρέπει να γίνονται αντιληπτές τόσο από την άποψη της ψυχοπαθολογίας (κλινικές δομές και συμπτώματα) όσο και από την άποψη της ταυτότητας του φύλου, της σεξουαλικής ζωής.

Ευνουχισμός και κλινικές δομές: Η άρνηση του ευνουχισμού εντοπίζεται στη ρίζα κάθε ψυχοπαθολογικής δομής. Εντούτοις, από τη στιγμή που η πλήρης αποδοχή του

ευνουχισμού είναι αδύνατη, μια απόλυτα «ομαλή» θέση δεν είναι ποτέ επιτεύξιμη. Το πιο κοντινό σε αυτή τη θέση που μπορεί να υπάρξει είναι η νευρωτική δομή, αλλά ακόμα και εδώ το υποκείμενο αμύνεται και πάλι απέναντι σε αυτή την έλλειψη στον Άλλο, απωθώντας την αναγνώριση του ευνουχισμού. Αυτό ακριβώς εμποδίζει το νευρωτικό να αναλάβει πλήρως την επιθυμία του, αφού «η ανάληψη του ευνουχισμού δημιουργεί την έλλειψη πάνω στην οποία αρθρώνεται η επιθυμία» (Ec, 852). Μια άμυνα απέναντι στον ευνουχισμό, περισσότερο ριζική από την απώθηση, είναι η απάρνηση, που συναντά κανείς στη ρίζα της διαστροφικής δομής. Ο ψυχωτικός πάντως είναι εκείνος που ακολουθεί το πιο ακραίο μονοπάτι: απορρίπτει τον ευνουχισμό εντελώς, σαν να μην υπήρξε ποτέ (Σ1, 53). Αυτή η απόρριψη του συμβολικού ευνουχισμού οδηγεί στην επιστροφή του ευνουχισμού στο πραγματικό, όπως για παράδειγμα, στην περίπτωση ψευδαισθήσεων ακρωτηριασμού (βλ. την περίπτωση του ανθρώπου με τους λύκους, Σ1, 58-9) ή ακόμη και στις περιπτώσεις αυτοακρωτηριασμού των πραγματικών γεννητικών οργάνων.

Ευνουχισμός και ταυτότητα φύλου: Μόνο με την αποδοχή, την ανάληψη του ευνουχισμού (και με τις δυο έννοιες του όρου) μπορεί το υποκείμενο να αποκτήσει μια θέση φύλου ως άνδρας ή γυναίκα. Οι διαφορετικοί τρόποι άρνησης του ευνουχισμού βρίσκουν έκφραση στις διάφορες μορφές διαστροφής.

3.6. Η Γένεση του Υποκειμένου: Αλλοτρίωση και αποχωρισμός

Δύο θεμελιακές διαδικασίες είναι αυτές που συνιστούν και προϋποθέτουν συνάμα την αιτιογένεση του υποκειμένου : η *αλλοτρίωση* που αφορά την *αφάνιση* του υποκειμένου αναδύοντας την καταστατική από δω και πέρα έλλειψη του υποκειμένου του ασυνειδήτου, και ο *αποχωρισμός* που αναδεικνύει την έλλειψη του Άλλου.

Ο όρος αλλοτρίωση αποτελεί τη μετάφραση του όρου *Entfremdung* που βρίσκουμε στη φιλοΣτεφανία του Hegel και του Marx. Ωστόσο όπως επισημαίνει και ο Jacques-Alain Miller (2009) στη λακανική θεωρία διαφέρει σημαντικά από τον τρόπο που χρησιμοποιείται στη φιλοΣτεφανία. Για τον Lacan η **αλλοτρίωση** είναι θεμελιακό καταστατικό γνώρισμα του υποκειμένου, καθώς ως τέτοιο είναι θεμελιακά διχασμένο και αλλοτριωμένο από τον εαυτό του χωρίς καμία πιθανότητα ολότητας ή σύνθεσης (Evans,

2005). Πρόκειται για μία αναπόφευκτη συνέπεια της συγκρότησης του εγώ μέσα από την ταύτιση με τον όμοιο και είναι της φαντασιακής τάξης.

Η πράξη της αλλοτριώσης είναι η προϋπόθεση της ανάδυσης του υποκειμένου. Το υποκείμενο που γεννιέται έρχεται να στηριχτεί στον Άλλον, υπακούοντας στο κάλεσμα του (S1 S2), με άλλα λόγια στο ενικό, πρωταρχικό σημαίνον, το S₁. Από τη στιγμή που λαμβάνει χώρα το κάλεσμα του Άλλου, το υποκείμενο απαλείφεται, αφανίζεται, διότι εκπροσωπείται πλέον από το σημαίνον (Lacan, 1964, Miller, 2009). Θα λέγαμε πως στη γραφή S1 S2 έχουμε κάτι το αντίστροφο καθώς το δεύτερο σημαίνον είναι αυτό που θεμελιώνει το ένα S1 (Wartel, 1988). Ως εκ τούτου ελκύεται από τον Άλλον και από τα επιτελέσματα του νοήματος που παράγονται στο S2. Πρόκειται ακριβώς για την εγγραφή του υποκειμένου στον τόπο του Άλλου. Το υποκείμενο είναι το (S). Είναι εκείνο για το οποίο μιλάμε, χωρίς το ίδιο να διαθέτει ακόμη την ομιλία, είναι εκείνο που υποδεικνύει το είναι. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Miller, *«από τη στιγμή που μιλάμε, επιλέγουμε το νόημα αντί του είναι – με τίμημα το είναι»* (Miller, 2009, σελ.37 στο Μαλίχιν, 2009)

Ο **αποχωρισμός** αφορά την επιθυμία του Άλλου, και έχει να κάνει με τη σχέση του υποκειμένου με τα απολεσθέντα αντικείμενα. Καθώς το αίτημα του παιδιού αστοχεί το πραγματικό αντικείμενο γεννάται η επιθυμία, *«...το να πούμε ότι το αίτημα είναι μία σημαίνουσα τομή ισοδυναμεί με το να πούμε ότι αστοχεί το αντικείμενό του, ότι μετασηματίζει το πραγματικό αντικείμενο που στοχεύει σε μία νοητική αφαίρεση, σε μία ψευδαισθητική εικόνα. Αυτήν ακριβώς την εικόνα αποκαλούμε αντικείμενο της επιθυμίας ή αντικείμενο α»* (Nasio, 2001 στο Μαλίχιν, 2009). Με άλλα λόγια το αντικείμενο α επέχει θέση ως αίτιο της επιθυμίας του Άλλου, καθώς αρχικά ο Άλλος ανάγεται στο αντικείμενο α και σχεδόν ταυτόχρονα το υποκείμενο ανάγεται και ταυτίζεται με το αντικείμενο της επιθυμίας, η διπλή αυτή αναγωγή γεννά τη φαντασίωση και συνιστά τη δεύτερη ταύτιση διαφορετικής φύσης (Miller, 2009), η οποία εν τέλει εισάγεται από τον αποχωρισμό και θεσπίζεται από το αντικείμενο α. Το υποκείμενο ως εκ τούτου λαμβάνει θέση μέσα στην επιθυμία του Άλλου.

Θα λέγαμε πως η είσοδος στον λόγο, τη γλώσσα, τη συμβολική τάξη εντέλει έχει ως τίμημα τη διχοτόμηση ή διχασμό (*Spaltung*) του υποκειμένου καθώς χάνει ένα σημαντικό μέρος του εαυτού του (Κανελλοπούλου, 1994, 2005). Με τη διχοτόμηση η

συνείδηση και η σκέψη τοποθετούνται στο πεδίο του λόγου, ενώ το ασυνείδητο στην πλευρά του αληθινού υποκειμένου. Για τον Lacan η Spaltung είναι το πιο θεμελιακό χαρακτηριστικό της υποκειμενικότητας, καθώς εξαιτίας της αναδύεται το υποκείμενο και στη συνέχεια δομείται με έναν ορισμένο ψυχικό τρόπο, θεμελιώνει το ψυχικό όργανο ως πολυσυστημικό σύστημα. Με αυτήν την έννοια μπορεί να ορισθεί ως η πρωταρχική διαίρεση του υποκειμένου, που προκύπτει από την υπαγωγή του ίδιου σε μια Τρίτη τάξη, που είναι το Συμβολικό, ακριβέστερα αυτή που μεσολαβεί στη σχέση του υποκειμένου και πραγματικού, συνδέοντας για λογαριασμό του υποκειμένου, το Φαντασιακό με το Πραγματικό. Αυτή η διαδικασία πραγματοποιείται με την δρομολόγηση της διεργασίας της πατρικής μεταφοράς με την οποία ένα σημαίνον (το Όνομα-του-Πατρός, S2) ορίζει μεταφορικά το πρωταρχικό αντικείμενο της επιθυμίας που έγινε ασυνείδητο (σημαίνον της επιθυμίας της μητέρας, φαλλικό σημαίνον S1). *«Με άλλα λόγια, αποδεχόμαστε ότι η σημαίνουσα τάξη αποτελεί την αιτία του Υποκειμένου, δομώντας το σε μια διαιρετική διεργασία που κάνει το ασυνείδητο να αναδύεται.»* (Dor, 2007). Στη συνέχεια, η διαίρεση του υποκειμένου επιφέρει την αλλοτρίωσή του μέσα και από τη γλώσσα, συνακόλουθη του είδους της σχέσης που έχει με τη συμβολική τάξη. (Dor, 2007). Το υποκείμενο πια δεν είναι παρά ένα σημαίνον. Και υπάρχει το «εγώ» ως υποκείμενο του λόγου και το «εγώ» ως το υποκείμενο που μιλάω (εκφορά και εκφερόμενο). Η σύμπτωση τους είναι αδύνατη με αποτέλεσμα την αλλοτρίωση του υποκειμένου στον λόγο του , δηλαδή αυτό που ο Lacan ονομάζει «εκ νέου διχοτόμηση» (*Refente*) (Lacan, 1960-1 στο Evans, 2005, Κανελλοπούλου, 1994, 20005, στο Μαλίγιν, 2009).

3.7. Η έννοια της Προβολής και οι προβλητικές δοκιμασίες

3.7.1. Προβολή

Η προβολή αποτελεί μηχανισμό άμυνας στον οποίο μια εσωτερική επιθυμία, μια σκέψη ή ένα αίσθημα μετατίθενται και τοποθετούνται εκτός του υποκειμένου, σε ένα άλλο υποκείμενο. Για παράδειγμα, ένα πρόσωπο που διέπραξε ή αισθάνεται ότι διέπραξε) μια απιστία στον σύντροφο του είναι δυνατόν να αμυνθεί απέναντι στα αισθήματα ενοχής κατηγορώντας τον για απιστία. Ενώ ο Φρόιντ και πολλοί άλλοι ψυχαναλυτές χρησιμοποιούν τον όρο «προβολή» για να περιγράψουν έναν μηχανισμό ο οποίος είναι παρών σε διαφορετικού βαθμούς τόσο στην ψύχωση όσο και στη νεύρωση, ο Λακάν αντιλαμβάνεται την προβολή ως σαφώς νευρωτικό μηχανισμό και τον διακρίνει καθαρά από το εκ πρώτης παρόμοιο φαινόμενο που παρατηρείται στην ψύχωση (και το οποίο ονομάζει αποκλεισμό). Ενώ η προβολή ριζώνει στη φαντασιακή δυαδική σχέση μεταξύ του εγώ και του ομοίου (Σ3, 145), ο αποκλεισμός ξεπερνά το φαντασιακό, αφού έχει να κάνει με ένα σημαίνον το οποίο δεν έχει ενσωματωθεί στο συμβολικό. (Evans D., 2005).

Στην ψυχολογία η προβολή αναφέρεται (μεταξύ άλλων) στο γεγονός ότι το υποκείμενο αντιλαμβάνεται το περιβάλλον και απαντά σε σχέση με τα ιδιαίτερα του ενδιαφέροντα, ικανότητες, συνήθειες, διαρκείς ή στιγμιαίες συναισθηματικές καταστάσεις, προσδοκίες, επιθυμίες κλπ. Αυτή η συνάρτηση του Innenwelt και του Umwelt αποτελεί μία από τις κατακτήσεις της σύγχρονης βιολογίας και ψυχολογίας, ιδιαίτερα υπό την επίδραση της «ψυχολογίας gestalt». Επαληθεύεται σε όλα τα επίπεδα της συμπεριφοράς: ένα ζώο απομονώνει ορισμένα προνομιακά ερεθίσματα μέσα στο αντιληπτικό του πεδίο, τα οποία προσανατολίζουν ολόκληρη τη συμπεριφορά του, ένας επιχειρηματίας περιεργάζεται όλα του τα αντικείμενα από την άποψη του τί μπορεί να αγορασθεί ή να πουληθεί («επαγγελματική παραμόρφωση»), ένας ευδιάθετος άνθρωπος έχει την τάση να βλέπει «τη ζωή ρόδινη» κλπ. Σε ένα βαθύτερο επίπεδο, οι δομές ή τα κύρια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας μπορούν να εμφανιστούν στην έκδηλη συμπεριφορά, καθώς μέσω της προβολής το υποκείμενο προβάλλει δικά του στοιχεία σε άλλα πρόσωπα ή στον εαυτό του στοιχεία άλλων προσώπων.

Αυτό το γεγονός βρίσκεται στη βάση των λεγόμενων προβλητικών τεχνικών: το σχέδιο του παιδιού αποκαλύπτει την προσωπικότητα του. (Laplanche & Pontalis, 1986).

3.7.2. Προβλητικά τεστ

Σε σχέση με τα προβλητικά τεστ, εύκολα θα μπορούσε να αποδειχθεί ότι δεν πρόκειται μόνο για μια οργάνωση ερεθισμάτων σε αντιστοιχία με τη δομή της προσωπικότητας: το υποκείμενο (1ο ΙΠΠ ιδιαίτερα στην περίπτωση των εικόνων του T.A.T. προβάλλει ασφαλώς ό,τι είναι αλλά επίσης και ό,τι αρνείται να είναι). Στις προβλητικές δοκιμασίες το υποκείμενο τοποθετείται ενώπιον ελάχιστα οργανωμένων καταστάσεων και διαφορούμενων ερεθισμάτων, πράγμα που επιτρέπει: «...την αναγνώριση, σύμφωνα με τους ιδιαίτερους για τον τύπο υλικού και την προτεινόμενη δημιουργική δραστηριότητα κανόνες αποκρυπτογράφησης ορισμένων στοιχείων του χαρακτήρα του και ορισμένων συστημάτων οργάνωσης της συμπεριφοράς του και των συγκινήσεών του (Anzieu, 1960. Laplace & Pontalis, 1986).

Οι Εύη Κρότι & Αλμπέρτο Μάνι (2003), γράφουν ότι κάθε σχέδιο είναι έκφραση του δημιουργού του, κατ' αναλογία και κάθε ιστορία είναι έκφραση του δημιουργού της. Και συνεχίζουν για τις ζωγραφιές των παιδιών: «Μ' αυτό τον τρόπο γράφει, ή καλύτερα μιλά». Τα πρώτα σημάδια των παιδιών στο χαρτί, που «με την πρώτη ματιά μοιάζουν με δυσανάγνωστες μουτζούρες, εκφράζουν αντιθέτως με σαφήνεια όσα θέλει να πει ένα παιδί πρωτίστως στη μαμά και στον μπαμπά», στον Άλλο.

Πάνω από μισό αιώνα, η ψυχομετρική εκτίμηση παίζει σπουδαίο ρόλο στη ζωή των μικρών και μεγάλων πολιτών, σε πάρα πολλές χώρες. Η χρήση των διαφόρων δοκιμασιών, των ερωτηματολογίων, των τεστ νοημοσύνης, όλα αυτά αποτελούν το υλικό της ψυχομετρίας. Το γεγονός ότι οι άνθρωποι διαφέρουν, ως προς τις ικανότητες, την προσωπικότητα, τη συμπεριφορά τους, και ότι αυτές οι διαφορές μπορούν να εκτιμηθούν και να αξιολογηθούν έχει αναγνωριστεί από αρχές της ιστορίας. Ο Πλάτωνας κι ο Αριστοτέλης έγραψαν για τις ατομικές διαφορές. Στην Αρχαία Κίνα οι Μανδαρίνοι τοποθετούνταν ως «εκλεκτοί» κατόπιν μιας γενικής και ειδικής εκτίμησης των ικανοτήτων τους, και είναι οι πρώτοι που ξεκίνησαν ένα πρόγραμμα εκτίμησης των ικανοτήτων και της προσωπικότητας των ατόμων που θα υπηρετούσαν την κυβέρνηση της χώρας. Η ιστορική διαδρομή της Ψυχομετρίας είναι αρκετά μεγάλη, ξεκινά από την αρχαιότητα και φτάνει ως το σήμερα, που πλέον αποτελεί ξεχωριστό επιστημονικό κλάδο με ένα σημαντικά ευρύ πεδίο δράσης.

Υπάρχουν διάφορα τεστ τα οποία ταξινομούνται σύμφωνα με τον επιδιωκόμενο σκοπό, με τον τρόπο κατασκευής τους, δηλαδή από τον τύπο τους και το σκοπό της μεθοδολογίας τους, ενώ τα παραπάνω καθορίζουν και την ανάγκη ή μη στάθμισής τους.

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήσαμε το προβλητικό εργαλείο των Μύθων της Duss.

4. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει την ψυχική ζωή παιδιών που ζουν σε ιδρύματα όχι όμως στη βάση δεικτών υγείας όπως έχουν πολυάριθμες έρευνες κάνει, αλλά στη βάση των ψυχαναλυτικών εννοιών που σχετίζονται πολύ πιο βαθιά με την κλινική και την εξέλιξη των υποκειμένων. Με εργαλείο προβλητικές διαδικασίες ευελπιστεί να διαπιστώσει κατά πόσο η διαβίωση σε ίδρυμα είναι ικανός παράγων για την ψυχική ευεξία των παιδιών που διαμένουν σε αυτά. *Τα επιμέρους ερωτήματα σε αυτή την κατεύθυνση συνοψίζονται στα εξής:*

- Πώς τοποθετούνται τα παιδιά που μεγαλώνουν στην ιδρυματική φροντίδα ως προς το τραύμα το αποχωρισμού από τους γονείς, όπως αποτυπώνεται μέσα από το λόγο τους;
- Πώς δομείται το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και ο ευνουχισμός σε αυτά τα παιδιά;
- Υπάρχουν ενδεχομένως σημάδια που δείχνουν κάποια καθήλωση σε κάποιο ψυχοσεξουαλικό στάδιο;
- Καθώς βέβαια η έρευνα είναι ποιοτική και τα δεδομένα από την προβλητική διαδικασία παρέχουν πολλές εις βάθος πληροφορίες για κάθε παιδί ξεχωριστά είναι δύσκολο να εξαχθούν κάποια επαγωγικά συμπεράσματα. Παρόλα αυτά θα γίνει προσπάθεια να εντοπιστούν αν υπάρχουν κάποιες κατηγορικές μεταβλητές που μπορεί να είναι καθοριστικές ως προς την τοποθέτηση των παιδιών απέναντι στα ζητήματα που αναφέραμε προηγουμένως καθώς και στην γενικότερη προσαρμογή των παιδιών. Μερικές κατηγορικές μεταβλητές είναι: *το αίτιο παραπομπής στο ίδρυμα, ο χρόνος παραπομπής στο ίδρυμα, η ίδια η*

δομή του ιδρύματος (υπάρχουν δεδομένα από δύο ιδρύματα), η ύπαρξη ή όχι επαφής με τη οικογένεια.

- Επιπλέον θα προσπαθήσουμε να συσχετίσουμε σε ατομικό επίπεδο το κατά πόσο οι αναφερόμενες δυσκολίες από τους και τα συμπτώματα αντανακλώνται στα σημαίνοντα που φέρουν στους απαντήσεις τους – κατά κάποιο τρόπο θα επιχειρήσουμε έναν έλεγχο της εγκυρότητας του εργαλείου που θα χρησιμοποιήσουμε- .

5. ΜΕΘΟΔΟΣ

5.1. Ερευνητικός σχεδιασμός

Η παρούσα έρευνα είναι ποιοτική. Ειδικότερα πρόκειται για ανάλυση περιεχομένου, λόγου και σημαινόντων στις απαντήσεις που έδωσαν τα υποκείμενα της έρευνας μας στο προβλητικό τεστ Μύθοι της Duss. Οι βασικές ψυχαναλυτικές θεωρητικές κατηγορίες με τις οποίες έγινε η ανάλυση είναι το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, το σύμπλεγμα του ευνουχισμού, τα ψυχοσεξουαλικά στάδια και η θεωρία της αλλοτρίωσης και του αποχωρισμού του Jacques Lacan.

5.2. Εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιούμε στην παρούσα μελέτη είναι όπως ειπώθηκε λίγο πιο πριν το προβλητικό τεστ των Μύθων της Duss (Duss, 1960). Η ιδιαιτερότητα του τεστ αυτού σε σχέση με άλλες προβλητικές διαδικασίες έγκειται στο ότι το εν λόγω τεστ έχει σκοπό τη διαγνωστική του συμπλέγματος και όχι της ασθένειας.

Πρόκειται σύμφωνα με τη δημιουργό του τεστ, την Louisa Duss και την ερευνητική της ομάδα, για μια δοκιμασία που απευθύνεται σε αναλυτές παιδιών και παιδαγωγούς που έχουν εισαχθεί στην ψυχανάλυση, καθώς ζητείται από τον εξεταστή η γνώση γύρω από το ασυνείδητο και τη δομή του, τις μορφές με τις οποίες αυτό αντιδρά, την κατανόηση του συμβόλου (καθώς η δοκιμασία είναι κατασκευασμένη πάνω στο σύμβολο), καθώς και μια ψυχαναλυτική τεχνική ερωτήσεων. Οι μύθοι αυτοί, στα χέρια ενός ενημερωμένου ψυχαναλυτή, βοηθούν στη γρήγορη ανίχνευση του συμπλέγματος και του βαθμού σοβαρότητάς του και μπορούν να χρησιμεύσουν ως σημείο εκκίνησης σε μια ανάλυση.

Οι ερευνητές λοιπόν, φαντάστηκαν μικρούς μύθους όπου ένας ήρωας – είτε είναι ένα παιδί, είτε κάποιο θηρίο – βρίσκεται σε μια καθορισμένη κατάσταση, που αντιπροσωπεύει ένα στάδιο εξέλιξης του ασυνειδήτου (στάδιο στοματικό, πρωκτικό, οιδιπόδειο, κλπ..) και όπου υπάρχουν άφθονες οδοί για να διαλέξει. Εκκίνησαν για την έρευνά τους με την εξής υπόθεση: εάν το υποκείμενο κλονιστεί από μια εκ των ιστοριών και δώσει μια απάντηση συμβολική, ή αντίθετα αν εκδηλώσει μια σαφή αντίσταση στο να απαντήσει, τότε σημαίνει πως η κατάσταση του ήρωα του μύθου καθορίζει σε αυτό το

υποκείμενο μια αλυσίδα συνειρμών που ξυπνά το σύμπλεγμα στο οποίο είναι καθηλωμένος.

Υπάρχουν και ορισμένες συνθήκες που θα πρέπει να κρίνονται απαραίτητες ούτως ώστε το τεστ να καλύπτει τον σκοπό του. Θα πρέπει ο μύθος να είναι αρκετά εύκολος στην κατανόηση για ένα παιδί 3 ετών και ακολούθως σε θέση να ενδιαφέρει πιο μεγάλα παιδιά, στην τελική και εφήβους. Επίσης έπρεπε κατά την επεξεργασία των μύθων να προσπαθήσουν να περιορίσουν τις οικογενειακές και σχολικές καταστάσεις που είναι πολύ συγκεκριμένες (συνηθισμένες) όπου το παιδί θα διακινδύνευε να αναγνωρισθεί μέσα στην πραγματικότητα και όπου ο φόβος πως θα κριθεί, μπορούσε να παρεμβληθεί. Γι' αυτόν τον λόγο σε τρεις από τις ιστορίες έχουν επιλέξει ως ήρωα ένα θηρίο (bête) και για τις άλλες έχουν τοποθετήσει τον ήρωα σε καταστάσεις απολύτως συνηθισμένες: μια οικογενειακή γιορτή, μια κηδεία που περνά, ένα αντικείμενο στο έδαφος που έχει κατασκευάσει ο ήρωας, ένας περίπατος με τους γονείς, κλπ. Αυτό επιτρέπει να δοθεί η μεγαλύτερη σημασία στα συναισθήματα του ήρωα.

Σύμφωνα επίσης με τους ερευνητές δυσκολίες παρουσιάστηκαν στην τοποθέτηση μύθων που αφορούν το σύμπλεγμα ευνουχισμού ή εκείνους που αφορούν την κτητικότητα και την εμμονή. Επρόκειτο για την εξεύρεση μιας συμβολικής ιδέας που να μην είναι ευαίσθητη στο να αφήσει να εμπλακούν στοιχεία που οφείλονται στην εκπαίδευση. Για παράδειγμα, για τον χαρακτήρα της κτητικότητας και της εμμονής, σκέφτηκαν φυσικώς να χρησιμοποιήσουν τα χρήματα ή το μοίρασμα. Όμως μετά από πειραματισμό παραιτήθηκαν από αυτή την ιδέα, καθώς τα μικρά παιδιά δεν προσδίδουν μεγάλη αξία στα χρήματα και από την άλλη κάποια παιδιά είναι συνηθισμένα από τους γονείς τους, να βάζουν τα χρήματα που λαμβάνουν μέσα στον κουμπαρά. Έπειτα, η άρνηση για το μοίρασμα μπορεί να προκύψει από άλλες αιτίες απ' ότι μέσω του κτητικού και εμμονικού χαρακτήρα, συγκεκριμένα μέσω της εχθρικότητας. Έπρεπε επίσης να μεταμφιεστούν αρκετά οι συγκρούσεις/διαμάχες ούτως ώστε να μην αφυπνιστεί η ενοχή του υποκειμένου και να μπορέσει με άνεση να ταυτιστεί με τον ήρωα του μύθου. Καθόλου αδιάφορο δεν ήταν επίσης το να παρουσιαστούν οι ερωτήσεις με την οποιαδήποτε σειρά. Έπρεπε να ξεκινήσουν αρχικά με τις ιστορίες που περιείχαν το σύμπλεγμα στο οποίο προσκολλάται λιγότερο η ενοχή.

Οι 10 ιστορίες στις οποίες κατέληξαν είναι οι εξής:

1. Ο μύθος του πουλιού: Ένας μπαμπάς και μια μαμά πουλί και το μικρό τους πουλί κοιμούνται στη φωλιά, πάνω σε ένα κλαδί. Να όμως που ξαφνικά φυσάει πολύ, ο αέρας κουνάει το δέντρο και η φωλιά πέφτει κάτω. Τα τρία πουλιά ξυπνούν απότομα. Ο μπαμπάς πετάει γρήγορα σε ένα δέντρο, η μαμά σε ένα άλλο δέντρο, τι θα κάνει το μικρό πουλάκι; Ξέρει κιόλας λίγο να πετάει.
2. Ο μύθος της επετείου του γάμου: Είναι η επέτειος του γάμου του μπαμπά και της μαμάς. Αγαπιούνται πολύ και έκαναν μια ωραία γιορτή. Κατά τη διάρκεια της γιορτής το παιδί σηκώνεται και πηγαίνει μόνο του στο βάθος του κήπου. Γιατί;
3. Ο μύθος του προβάτου: Μια μαμά προβατίνα και το μικρό της πρόβατο είναι σε ένα λιβάδι. Το μικρό πρόβατο χοροπηδάει όλη μέρα κοντά στη μαμά του. Κάθε βράδυ, η μαμά του δίνει καλό, ζεστό γάλα που του αρέσει πολύ. Τρώει όμως κιόλας και γρασίδι. Μια μέρα φέρνουν στη μαμά προβατίνα ένα πολύ μικρό προβατάκι που πεινούε, για να του δώσει η μαμά γάλα. Η μαμά προβατίνα όμως δεν έχει αρκετό γάλα και για τα δύο και λέει στο δικό της πρόβατο: «Δεν έχω αρκετό γάλα και για τους δύο, εσύ πήγαινε να φας φρέσκο γρασίδι». Τι θα κάνει το πρόβατο; (ή: η προβατίνα δεν έχει πια γάλα και το πρόβατο πρέπει να αρχίσει να τρώει γρασίδι.)
4. Ο μύθος της κηδείας: Μια κηδεία περνά στο δρόμο του χωριού και ο κόσμος ρωτά: Ποιός πέθανε; Απαντούν: κάποιος από την οικογένεια που μένει σ' αυτό εκεί το σπίτι. Ποιός είναι; (ή: κάποιος από την οικογένεια πήρε το τραίνο και έφυγε πολύ μακριά, πολύ μακριά για να μην ξαναγυρίσει στο σπίτι. Ποιός είναι;)
5. Ο μύθος του φόβου: Να ένα παιδί που λέει πολύ σιγά: «Πω, πω πως φοβάμαι». Τι φοβάται;
6. Ο μύθος του ελέφαντα: Ένα παιδί έχει έναν ελέφαντα που αγαπάει πολύ με τη μακριά του προβοσκίδα. Μια μέρα γυρνώντας από τον περίπατο, το παιδί μπαίνει στο δωμάτιό του και βρίσκει ότι ο ελέφαντας άλλαξε πολύ. Τι έχει αλλάξει; Και γιατί έχει αλλάξει;
7. Ο μύθος του φτιαγμένου αντικειμένου: Ένα παιδί κατάφερε να φτιάξει κάτι από χόμα-έναν πύργο- που το βρίσκει πάρα πολύ ωραίο. Τι θα το κάνει; Η μαμά του τού ζητάει να της το δώσει, είναι ελεύθερο να κάνει ό,τι θέλει, θα της το δώσει;

8. Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα ή με τη μητέρα: Ένα αγόρι (ή κορίτσι) έκανε μια πολύ ωραία βόλτα στο δάσος, μόνο του με τη μαμά του (τον μπαμπά του). Πέρασαν πολύ ωραία μαζί. Όταν γυρίζει στο σπίτι το αγόρι (κορίτσι) βρίσκει ότι ο μπαμπάς (η μαμά) δεν έχει τη συνηθισμένη του (της) έκφραση. Γιατί;

9. Ο μύθος του νέου: Ένα παιδί γυρίζει από το σχολείο (ή από περίπατο), η μαμά του του λέει: «Μην αρχίζεις αμέσως τα μαθήματά σου, έχω ένα νέο να σου ανακοινώσω (πω)». Τι θα του πει η μαμά του;

10. Ο μύθος του κακού ονείρου: Ένα παιδί ξυπνά το πρωί πολύ κουρασμένο και λέει: «Πω, πω τι άσχημο όνειρο είδα». Τι ονειρεύτηκε;

Μετά τη απάντηση σε κάθε μύθο στο παιδί απευθύνονται οι εξής ερωτήσεις: ερώτηση μετά από κάθε μύθο: 1. *Ποιόν προτιμάς από την ιστορία σου; Γιατί;* 2.. *Αν ήσουν μέρος της ιστορίας σου, ποιός θα ήθελες να είσαι; Γιατί;*

Η εξέταση διεξάγεται ως εξής. Λέμε στο παιδί ότι θα του διηγηθούμε μικρές ιστορίες ότι εκείνο πρέπει να μαντέψει τη συνέχεια. Μπορεί να πει όλα όσα σκέφτεται γιατί *το πώς σκέφτεται* είναι το ακριβές/σωστό.

(μιλάει και για τη χορήγηση σε ενήλικες, αλλά φαντάζομαι δε τη χρειάζεσαι..).

Διηγούμαστε την ιστορία με ευθύ/άμεσο τρόπο και βάζουμε αρκετή και ζωή και χρώμα στα επιπλέον στοιχεία αλλά θα πρέπει να προσέξουμε να μη δώσουμε κανέναν επιτονισμό που θα μπορούσε να επηρεάσει το παιδί. Αυτό είναι πολύ σημαντικό.

Χρειάζεται λοιπόν δεξιοτεχνία στη χρήση των μύθων και πρέπει να αποφεύγουμε κάθε δραματοποίηση του ουσιώδους/σημαντικού της ιστορίας, καθώς θα υπονοούσαμε το παιδί και θα το οδηγούσαμε στη συνάντηση με τον διερευνώμενο στόχο. Για παράδειγμα, στο μύθο με το πουλί, δεν θα έπρεπε να πούμε ότι έχει πέσει ένας κεραυνός πάνω στη φωλιά, καθώς η προσοχή του παιδιού θα κατευθυνόταν στον τραυματισμό και όχι στην επιλογή των γονέων που αυτός πρέπει να κάνει. Παρομοίως στον μύθο με το αρνί, δεν θα έπρεπε να πούμε ότι το νεοφερμένο μικρό αρνάκι βρίσκεται σε σημείο λιμοκτονίας, καθώς εάν το παιδί φέρει καλή τη καρδιά πλάι στο σύμπλεγμα με τα αδέρφια του, θα αισθανθεί υποχρεωμένο να απαντήσει: «Του αφήνει το γάλα του και πάει να φάει χλόη».

Με άλλα λόγια, μετατρέποντας τον μύθο όπως μόλις είπαμε, θα διαστρεβλώναμε το πρόβλημα, καθώς στην πραγματικότητα η ζωή του νεογέννητου δε εξαρτάται καθόλου από την καλή θέληση του μεγαλύτερου. Το μειονέκτημα της δραματοποίησης είναι το ίδιο για όλους τους μύθους. Κι επίσης μας λέει ότι η παραπάνω διαπίστωση με τις αντιδράσεις αυτές προέκυψε σε περιπτώσεις όπου άτομα τροποποίησαν με τέτοιο τρόπο τις ιστορίες για να τις κάνουν πιο εντυπωσιακές στα παιδιά.

5.3. Διαδικασία

Στην παρούσα μελέτη ενώ υπάρχει το υλικό από όλους τους μύθους η ερευνήτρια αποφάσισε να χρησιμοποιήσει 4 από αυτούς – τον μύθο του πουλιού, τον μύθο της επετείου του γάμου, τον μύθο του ελέφαντα και τον μύθο του περιπάτου με τον πατέρα ή με τη μητέρα – καθώς αυτοί αφορούν στην προβληματική των ερωτημάτων της– σύμπλεγμα οιδιπόδειο, ευνουχισμού, αποχωρισμός, καθήλωση – αλλά και γιατί η χρησιμοποίηση όλων των μύθων θα υπερέβαινε ποσοτικά κατά πολύ τους σκοπούς της έρευνας.

Για την χορήγηση των τεστ η ερευνήτρια επισκέφτηκε από τον Σεπτέμβριο του 2010 έως και τον Ιανουάριο του 2011, δύο ιδρύματα φιλοξενίας παιδιών όπου και συνάντησε τα υποκείμενα της έρευνας της. Με κάθε παιδί είχε 1 ή 2 ατομικές συναντήσεις για την χορήγηση του τεστ. Η κάθε συνάντηση είχε διάρκεια από 30 έως 60 λεπτά. Επίσης πραγματοποίησε κάποιες συναντήσεις με τους υπεύθυνους παιδαγωγούς των ιδρυμάτων για να της παρέξουν κάποια στοιχεία ιστορικού για τα παιδιά αλλά και για να μπορέσει να εισαχθεί στον χώρο των παιδιών ομαλότερα.

5.4. Ερευνητικά υποκείμενα- συμμετέχοντες. Σκόπιμη δειγματοληψία

Καθώς ο σκοπός της παρούσας εργασίας έγκειται γύρω από την ψυχική ζωή παιδιών που ζουν σε ιδρύματα η δειγματοληψία υπήρξε σκόπιμη. Είκοσι σε αριθμό ήταν τα παιδιά στα οποία χορηγήθηκε το προβλητικό τεστ , με σύμφωνη πάντα γνώμη των ιδίων των παιδιών και βέβαια μετά την άδεια των υπευθύνων τους στα ιδρύματα. Οι ηλικίες των παιδιών κυμαίνονταν τη στιγμή της χορήγησης από 5 έως 12έτη.

6. ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Παρατίθενται τα ευρήματα για κάθε παιδί ξεχωριστά για τους 4 μύθους που αναλύσαμε στα πλαίσια των σκοπών της παρούσης έρευνας: Το μέρος αυτό περιλαμβάνει: 1. Σύντομο ατομικό Ιστορικό 2. Απαντήσεις στους μύθους της Ντους 3. Αναλύσεις απαντήσεων στους τέσσερις μύθους (1,2,6,8)

1. Αριάδνη , 10,5 ετών, 1ο ΙΠΠ

Αριάδνη , 10,5 ετών: 6 έτη στο ΙΠΠ (1^ο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας) και πιο πριν σε άλλο ίδρυμα Παιδικής Προστασίας, μητέρα χρήστης ουσιών, εξαθλιωμένη, αγνοείται παντελώς. Πολύ λίγη επικοινωνία, μόνο τηλεφωνική με τον πατέρα της. Η Αριάδνη είναι μοναχοπαιδί. Σύμπτωμα: ενούρηση, χαμηλή αυτοεικόνα, χαμηλή σχολική επίδοση. Είναι σε θεραπεία.

Απαντήσεις και ανάλυση απαντήσεων:

1ος μύθος : «Ο μύθος του πουλιού»

...το πουλάκι πέφτει κάτω και το βλέπει η μαμά του, τρέχει κάτω, το ανεβάζει πάνω και πάνε να βρουνε άλλη φωλιά να μείνουνε. (Και μετά;) Πάνε, ζαναμένουνε, φτιάχνουν αυτοί φωλιά με ξύλα...Δεν ξέρουν όμως πού υπάρχουνε φωλιές και βρήκαν ένα άλλο πουλί και το ρωτάνε αν μπορούν να μείνουν σπίτι του. Το άλλο πουλί λέει «όχι» γιατί έχει κι άλλα και δε χωράνε. Μετά πάει σ' ένα ποντίκι και το ρωτάει αν υπάρχει χώρος να μείνει εκεί πέρα...Το ποντικάκι λέει «όχι» γιατί δε χωράνε. Μετά πάει σ' ένα καναρίνι, λέει «όχι» κι αυτό. Μετά, έφτασε βράδυ, ξαπλώσανε κάπου και κοιμηθήκανε...(πού είχα μείνει;) Και μετά το πρωί συνέχισαν, μέχρι να βρουν άλλη φωλιά να μείνουν.

Π. Εεεε...Δεν ξέρω τι να πώ.. Το καναρίνι..Μ' αρέσει αυτό το ζώο, το πουλί.

Τ. Το καναρίνι. Εεε...Κοιτά τριγύρω...Δεν ξέρω.

Ανάλυση: Στο μύθο για τον αποχωρισμό, η Αριάδνη , 11,5, παθητικά προς την ανεξαρτητοποίηση «...το πουλάκι πέφτει κάτω και το βλέπει η μαμά του, τρέχει κάτω, το ανεβάζει πάνω και πάνε να βρουνε άλλη φωλιά να μείνουνε».μιλά για μια περιπλάνηση μαζί με τη μητέρα της, να βρουν μια φωλιά. Θυμίζει την περιπλάνηση του ουσιοεξαρτώμενου. αυτό το παιδί είναι σε μια αγωνία που συνεχίζεται να βρει μια

ασφάλεια, μια φωλιά. Λειτουργία του ενδιάμεσου. Η εσωτερίκευση της λειτουργίας του ιδρύματος δεν είναι αρκετή για να την ηρεμήσει.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου:

Βαριόταν.....Επειδή δεν ήθελε να μείνει άλλο εκεί πέρα γιατί ήθελε να παίζει με κάποιον.

Π. Το παιδάκι....Γιατί μ' αρέσει να είμαι μικρή.

Τ. Η μαμά. ...

Ανάλυση: Η Αριάδνη η θέση που παίρνει είναι παθητική, το σημαίνουν «βαριόταν» δηλώνει έλλειψη επιθυμίας, κενό, (θυμίζει το κενό επιθυμίας που υπάρχει στην τοξικομανία). Ασυνείδητη επιθυμία να είναι στη θέση εκείνου που φροντίζει (το παιδί) κλασσική τοποθέτηση ;στα παιδιά που έχουν υποστεί παραμέληση (Αριάδνη , 10 ετών

6ος μύθος : Ο μύθος του ελέφαντα.

Έχει αλλάξει. Τι έχει αλλάξει; Έχει γίνει πιο μεγάλος, γιατί το φροντίζει το παιδί...Και δεύτερη σελίδα;

Π. Το παιδί γιατί μ'αρέσει να φροντίζω τα ζώα.

Τ. Το ελεφαντάκι γιατί μ' αρέσει να είμαι μικρή. (Γιατί σ' αρέσει;) Μ' αρέσει να τσουλάω σε κούνιες.

Ανάλυση: Αριάδνη : Ευνουχισμός = μεγάλωμα κι αυτό επαναλαμβάνεται στο λόγο πολλών παιδιών. και μεγάλωμα = φροντίδα, το σημαίνουν «φροντίδα» Ασυνείδητη επιθυμία να είναι στη θέση εκείνου που φροντίζει (το παιδί) κλασσική τοποθέτηση ;στα παιδιά που έχουν υποστεί παραμέληση. Ταύτιση με «το ελεφαντάκι γιατί μ' αρέσει να είμαι μικρή» ταύτιση με τη θέση του μικρού παιδιού. Παλινδρόμηση στη θέση μικρού παιδιού

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα

Τι θα πει η έκφραση; (τής εξηγώ).

Θυμός ή νευρίασμα ή στενοχωρημένη γιατί στη δουλειά της δεν έκανε καλά αυτό που της είπε. (Ποιά δεν έκανε καλά;) Αυτό που είπε ο αρχηγός της δουλειάς, να είναι σερβιτόρα, η μαμά δηλαδή. Και τότε ο πατέρας τη ρώτησε γιατί είναι έτσι και του είπε ότι την απέλυσαν απ' τη δουλειά και τότε ο πατέρας τής θύμωσε κι αυτός και το κοριτσάκι ήθελε να βοηθήσει

κι αυτό και το κοριτσάκι ήξερε μια δουλειά που ήθελε να κάνει η μητέρα του. Να πάει στο *Master Chef*. Διαγωνίστηκε κι αυτή και τελείωσε. Και ο πατέρας κι η μητέρα ήταν πολύ ευτυχισμένη.

Π. Τη μητέρα γιατί μ'αρέσει πάρα πολύ.

Τ. Προτιμώ το παιδί. Θα θελα να 'μαι κοριτσάκι για να βγαίνω βόλτες με τον πατέρα μου και να βρίσκω δουλειές στους άλλους.

Ζητά διάλειμμα. Λέει ότι πρέπει να κουράστηκα κι εγώ που γράφω τόση ώρα. Κάνουμε διάλειμμα. Θέλει να βγει έξω. Μου λέει να βγώ κι εγώ έξω. Τής λέω ότι εγώ θα μείνω εδώ. Εκείνη μπορεί να βγει έξω. Πάει έξω και επιστρέφει μ' ένα ποτήρι νερό για μένα, αν και δεν τής έχω ζητήσει.

Ανάλυση: Δεν εκφράζει τόσο οιδιπόδεια προβληματική. Κυριαρχεί η σχέση της ίδιας με τη μητέρα της. Από τη μια πλευρά, μια μητέρα που δεν μπορεί να ελέγξει καλά τα συναισθήματά της ούτε και να ανταποκριθεί στη δουλειά της, ελλιπής, ανήμπορη, που απολύεται (από τη δουλειά της ή και από τη δουλειά της ως μητέρα;). από την άλλη ένα κοριτσάκι που προσπαθεί να βρει λύση στο πρόβλημα της μητέρας της, σαν να ήταν ενήλικας. Μτβ αντίδραση: μέσα από ένα acting out θέλει να δώσει και σε μένα κάτι, ένα ποτήρι νερό, γιατί πιστεύει ότι κουράστηκα τόση ώρα να γράφω.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού, όπως αναφέρονται από τον παιδαγωγό:

1. Ασυνείδητη Επιθυμία για παλινδρόμηση σε μικρότερη ηλικία, αυτό συνδέεται με το σύμπτωμα της *ενούρησης* 2. Η παρατήρηση του παιδιού (*ταλαιπωρημένο παιδί, ζητά συχνά να κάνουμε διάλειμμα*) και το σύμπτωμά της (*ενούρηση*) συνάδει με το συναίσθημα που επικρατεί στις ιστορίες της: Δεν υπάρχει λύση στην ιστορία της, αυτό το παιδί είναι σε μια αγωνία που συνεχίζεται να βρει μια ασφάλεια, μια φωλιά. Εκδήλωση άγχους, προσπάθειας να ελέγξει κάτι από μένα και από τη διαδικασία. 3. Η ιστορίες της είναι μπερδεμένες, χειμαρρώδεις, τα πρόσωπα δεν διακρίνονται καλά, δεν είναι σαφές πάντα για ποιόν μιλάει. Σα να μιλά το ασυνείδητο;

2. Κωνσταντίνα, 8,8 ετών, 1^ο Ι.Π.Π.

Σύντομο Ιστορικό: Κωνσταντίνα, 8,5 ετών, 2 έτη στο SOS, μητέρα χρήστης ουσιών η οποία είναι σε πρόγραμμα απεξάρτησης, έχει 1 αδελφή 5 χρόνια μικρότερη. Επικοινωνία με τη μητέρα και τους μητρικούς παππούδες σε τακτική βάση: Σύμπτωμα (όπως αναφέρει ο παιδαγωγός: Εσωστρεφής, δεν ανοίγεται και δεν εμπιστεύεται εύκολα. Είναι έξυπνη. Κάποιες φορές γίνεται επιθετική με τα λόγια. Δεν παρακολουθείται συστηματικά από ειδικό ψυχικής υγείας

Παρατηρήσεις: ...

Απαντήσεις στους 4 μύθους, Ανάλυση και Σύνοψη ανάλυσης:

1ος μύθος : «Ο μύθος του πουλιού»

Απάντηση: ...*Να πέταξε και να πήγε στους γονείς του και να φτιάξαν μια άλλη φωλιά. (?)*. Βρήκε και τους δύο και πήγε.

Π. Χαμογελά. Το μικρούλι. (Κοιτά γύρω γύρω). (Γιατί;) Δεν ξέρω.

Τ. Καλύπτει με το μανίκι το χέρι της, το τραβά προς τα κάτω το μανίκι.

....Εεε...ο μπαμπάς γιατί ξέρει να πετάει και θα είχε ένα παιδάκι. (Ενώ το πουλάκι, ξέρει να πετάει;) Όχι.

Ανάλυση: Η Κωνσταντίνα τοποθετείται θετικά προς την ανεξαρτητοποίηση «..να πέταξε και να πήγε στους γονείς του» Δυσκολία να ανοιχτεί, αντιστέκεται, δίνει σύντομη απάντηση. Ταυτίζεται με τον μπαμπά, που είναι ανεξάρτητος (ξέρει να πετάει) και έχει ένα παιδάκι.

2ος μύθος «Ο μύθος της επετείου του γάμου»

Απάντηση: *Για να κόψει λουλούδια και να τούς τα πετάξει... (;) Για το γάμο.. (;) Να πάει να κόψει κι άλλα και να τους τα ξαναπετάξε ι.. και μετά να φύγουν και να πήγανε κάπου να φάνε. (Και μετά;) Τίποτ' άλλο.*

Π. Το μικρό που πήγε να μαζέψει λουλούδια (Γιατί;) Δεν μπορώ να σκεφτώ...

Τ. Η νύφη...εε...γιατί...Κοιτάει αριστερά-δεξιά...θα είχα ένα παιδί και αυτά.

Ανάλυση: Η Κωνσταντίνα απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος τοποθετείται με μια υπόκωφη; επιθετικότητα, Η Κωνσταντίνα φαίνεται να παίρνει μια θέση κάπως διαφορούμενη

απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος. Μιλά για ένα παιδί που πάει για να κόψει λουλούδια για τους γονείς του/ από τη μία κάτι να δώσει στους γονείς καλό (λουλούδια) «Κι έπειτα/ να τους τα πετάξει. /και μετά να πάει και να τους τα ξαναπετάξει»(αυτό που είναι να τους δώσει το απευθύνει με επιθετικότητα). Και πάλι εδώ ταύτιση με τη νύφη και ευχή να είχε ένα παιδί.

6ος μύθος: «Ο μύθος του ελέφαντα»

Απάντηση: Είναι μεγάλος..έγινε πολύ μεγάλος...και (Κουνά το πόδι της) ότι δε χώραγε στο δωμάτιό του και το παιδί φοβόταν να παέι κοντά του. (Γιατί φοβόταν;). Γιατί είναι μεγάλος και δε θα τον έβλεπε και θα τον πατούσε το μικρό. Μια μέρα μεγάλωσε σαν το μπαμπά του και δεν τον φοβόταν το μπαμπά του και μετά ο μπαμπάς πέθανε και πήγε σ' ένα σπίτι με πολλά παιδιά.

Π. Τον ελέφαντα το μικρό γιατί ήταν μικρός κι όταν μεγάλωσε ο μπαμπάς του αυτός ζούσε ακόμα κι έπαιζε με τους φίλους του μαζί στο ίδιο δωμάτιο.

Τ. Ο ελέφαντας γιατί ήμουν μεγάλος, θα πρόσεχα το παιδί κι όταν θα πέθαινα θα ήταν εκεί μόνο του με τους φίλους του.

Ανάλυση: Ευνουχισμός =μεγάλωνε, μεγάλωνε=δεν χώραγε πουθενά (μιλά για τον εαυτό της;) Το παιδί φοβόταν να πάει κοντά του γιατί θα το πατούσε το μικρό. (φόβος μήπως την πατήσουν- ο Άλλος είναι εν δυνάμει απειλητικός). Μέσα από το λόγο της ο ελέφαντας συνδέεται με τον πατέρα. Ασυνείδητη ευχή θανάτου του πατέρα. το «παιδί πήγε σε ένα σπίτι με πολλά παιδιά» =αναφορά στο ίδρυμα Ταύτιση με αυτόν που φροντίζει αλλά πεθαίνει στην πορεία.

8ος μύθος: «Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα/ή τη μητέρα»

...(Καμία απάντηση)

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά το οιδιπόδειο η Κ. δεν δίνει καμία απάντηση. Ένδειξη ισχυρών αντιστάσεων. Υπόθεση ότι αυτό που τις διακίνησε αφορά στον 6ο μύθο, μύθο για τον ευνουχισμό, όπου η Κ. μιλά για έναν πατέρα απειλητικό και εκφράζει ασυνείδητη ευχή θανάτου για τον πατέρα.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Στο τεστ αυτό φαίνεται μέσα από το ότι δυσκολεύεται να ανοιχτεί, αντιστέκεται, δίνει σύντομη απάντηση ή και καθόλου απάντηση σε κάποιους μύθους. Είναι εσωστρεφής, κλειστή και επιθετική με τα λόγια όπως μας αναφέρει ο παιδαγωγός της. Επιθετικότητα εκφράζει εμμέσως στο μύθο με την επέτειο γάμου. «Να κόψει λουλούδια και να τους τα πετάξει να τους τα ξαναπετάξει»

3. Ελεονώρα, 11 ετών, 1ο ΙΠΠ

Σύντομο Ιστορικό: Ελεονώρα, 11 ετών, 4 έτη στο 1^ο ΙΠΠ, εισαγωγή με αίτημα της μητέρας λόγω ψυχιατρικού ιστορικού (η μητέρα βρίσκεται σε ψυχιατρικό ξενώνα). Βλέπει τη μητέρα της μία φορά το μήνα. Μοναχοπαίδι, ετεροθαλή αδέρφια από τον πατέρα της. Σύμπτωμα: Εικόνα θλίψης στο σχολείο, πολύ θυμό και θλίψη, νυχτερινή ενούρηση. Δεν είναι σε θεραπεία αλλά πρόκειται να ξεκινήσει.

Παρατηρήσεις: ...

Απαντήσεις στους Μύθους και Ανάλυση.

1^{ος} μύθος: «Ο μύθος του πουλιού»

Απάντηση: *Θα φωνάζει τη μαμά του για να το πάρει και να το πάει μαζί της στο δέντρο. Και μετά η μαμά με το μικρό πουλάκι θα φωνάζουν το μπαμπά και θα πάνε στο άλλο δέντρο να χτίσουν μια φωλιά.*

Π. Το μικρό πουλάκι, γιατί θα μ' άρεσε πολύ να ήμουν ένα μικρό πουλάκι, γιατί είναι γλυκούλι.

Τ. Το μικρό πουλάκι, γιατί .. για τον ίδιο λόγο.

Ανάλυση: Στο ζήτημα του αποχωρισμού η Ελεονώρα τοποθετείται ενεργητικά αλλά μέσα από το λόγο «θα φωνάζει τη μαμά του». Δηλώνει ένα αίτημα προς τον Άλλο. Φαντασιώσεις επανένωσης της οικογένειας. Δεν κάνει λόγο για ενδιάμεσο-βοηθό: ενδεχομένως άρνηση της πραγματικότητας του ιδρύματος, ως άμυνα στο τραύμα του αποχωρισμού από την οικογένεια. Ασυνείδητη ταύτιση με το «μικρό πουλάκι γιατί είναι γλυκούλι»: τάση παλινδρόμησης σε πιο ανώριμες συμπεριφορές από την ηλικία της.

2^{ος} μύθος: «Ο μύθος της επετείου του γάμου»

Απάντηση: Πηγαίνει στο βάθος του κήπου γιατί είδε ένα ωραίο λουλούδι που δεν το είχε ξαναδεί και πήγε εκεί για να ρωτήσει τους γονείς του. Ίσως να το πήρε και να πήρε και τους σπόρους και το χάρισε στους γονείς του. (Και στους δύο;) Ναι. (Ήταν μόνο του εκεί;) Ναι κι υπήρχαν κι άλλα λουλούδια, τριαντάφυλλα, γιασεμιά..

Π. Το λουλούδι, γιατί ήταν όμορφο και τράβηξε την προσοχή του παιδιού.

Τ. Το παιδί για να μπορώ να δω από κοντά αυτό το όμορφο λουλούδι. Μπορεί και κάποιος ν' ακούει την ιστορία, μπορεί και κάποιος να θέλει να τη ζήσει.

Ανάλυση: Απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος, η Ε. τοποθετείται ως εκείνη που θα δώσει κάτι σπάνιο στους γονείς (ένα ωραίο, σπάνιο λουλούδι). Κύρια άμυνα του παιδιού για να αντιμετωπίσει τη μοναξιά που νιώθει όταν οι άλλοι περνούν καλά χωρίς εκείνη: η φυγή στη φαντασία, σε εικόνες όμορφες αλλά χωρίς παρέα. ενδεχομένως άμυνα που εγκαταστάθηκε σαν απάντηση σε παραμέληση; Ασυνείδητη επιθυμία να είναι το όμορφο αντικείμενο που τραβά το βλέμμα του Άλλου, ενδεχομένως η απάντηση που δίνει στο τι με θέλει ο Άλλος; Ενώ αδυνατεί να ταυτιστεί με έναν εκ των δύο γονιών, ταυτίζεται με το παιδί (τον εαυτό της)

6^{ος} μύθος: «Ο μύθος του ελέφαντα»

Απάντηση: Έχει μεγαλώσει προφανώς και έχει γίνει μεγάλος γιατί κάθε ζώο και κάθε άνθρωπος μεγαλώνει, δε μένει πάντα μικρός. (Το παιδί τι έκανε;) Έφτιαξε ένα σπίτι με τα εργαλεία του μπαμπά του στον κήπο.

Π. Τον ελέφαντα γιατί ο ελέφαντας δεν έφταιγε σε τίποτα. Δεν έκανε κάτι κακό. Ίσως το παιδάκι ήταν λίγο παράλογο γιατί κάθε ζώο, όπως και κάθε άνθρωπος μεγαλώνει, δε μένει μικρό.

Τ. Ίσως, ένας από τους γονείς του παιδιού γιατί θα εξηγούσα στο παιδί γιατί μεγαλώνουν οι ελέφαντες, τα ζώα, ακόμη και τα δέντρα.

Ανάλυση: Ευνουχισμός=μεγάλωμα χρησιμοποιεί ως άμυνα τη διανοητικοποίηση / μεγάλωμα=σεξουαλικότητα=κάτι κακό=ενοχή 'δεν έκανε κάτι κακό ο ελέφαντας'

Ασυνείδητη επιθυμία να της αναγνωρίσουν ότι δεν κάνει κάτι κακό που μεγαλώνει (για τι μιλάει; Για τη σεξουαλικότητα; Για την ενούρηση;) ενδιαφέρουσα απάντηση.

8^{ος} μύθος: «Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα»

Απάντηση: *Ίσως επειδή πριν φύγει απ' το σπίτι το κοριτσάκι είχε αφήσει το δωμάτιο ακατάστατο και έχει θυμώσει (η μαμά) γιατί πιστεύει ότι το έκανε επίτηδες. Θα πει στο κοριτσάκι να πάει στο δωμάτιό του και να το τακτοποιήσει.*

Π. Εεε..το μπαμπά γιατί..(Τραβά το μανίκι της) δεν ήξερε τίποτα και φώναζε κι αυτός λίγο στο κοριτσάκι για να μάθει να μαζεύει το δωμάτιό του.

Τ. Η μαμά επειδή θα μου άρεσε να κάθομαι στο σπίτι, ήρεμη, ενώ το κοριτσάκι κι ο μπαμπάς του είναι βόλτα, αλλά δε θα νου άρεσε στο τέλος που θα έβλεπα το δωμάτιο ακατάστατο και θα νευρίαζα.

Ανάλυση: Η οιδιπόδεια κατάσταση συνδέεται με ένα σφάλμα (ακατάστατο δωμάτιο) το οποίο εγείρει θυμό στη μητέρα. Η Ελεονώρα μοιάζει εμπλεγμένη σε ένα σύμπλεγμα ενοχής/θυμού για τις απαράδεκτες οιδιπόδειες επιθυμίες της. Το ιδεώδες εγώ μοιάζει να είναι πολύ καταγγελτικό./άκαμπτο.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση, «το μικρό πουλάκι γιατί είναι γλυκούλι»--τάση για παλινδρόμηση σε πιο ανώριμες συμπεριφορές (σαν απάντηση στον αποχωρισμό;) αυτό συνάδει με το σύμπτωμα της ενούρησης. Στον 1ο μύθο βλέπουμε ότι η Ελεονώρα ταυτίζεται με το παιδί (τον εαυτό της), ένα παδί που μπορεί και ζει αυτή την όμορφη ιστορία που εκείνη φαντάζεται. Πάλι άμυνα και φυγή στη φαντασία(που ενδεχομένως της προκαλεί θυμό και θλίψη όταν δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητά της. Ενοχή, θλίψη και θυμός που συνδέονται με ένα σφάλμα (πιθανόν μιλά για την ενούρηση) για την οποία έχει ενοχοποιηθεί. Αυστηρό υπερεγώ και ιδεώδες εγώ από την πλευρά της μητέρας ενδεχομένως της προκαλεί συναισθήματα θλίψης και θυμού (στον 8ο μύθο για παράδειγμα η μητέρα είναι θυμωμένη λέει ότι «το έκανες επίτηδες» (το να αφήσει ακατάστατο το δωμάτιο)

4. Ιουλία, 8,5 ετών, 1^ο ΠΠΠ

Σύντομο Ιστορικό: 8,5 ετών, 1,5 έτη στο 1^ο ΠΠΠ. Εισαγωγή με αίτημα της μητέρας για λόγους οικονομικών δυσκολιών. Πολύτεκνη οικογένεια. Έχει 5 αδέρφια, εκ των οποίων η Ιουλία και τα άλλα τρία μικρότερα παιδιά της οικογένειας βρίσκονται στο 1^ο ΠΠΠ. Διατηρεί τακτική επικοινωνία με τους γονείς της. Σύμπτωμα: Δυσκολία επένδυσης στο χώρο του σχολείου και του ιδρύματος. Αρκετά δύσκολη στο χειρισμό. Βάζει τα κλάματα, αρνείται να συνεργαστεί. Δεν είναι σε θεραπεία.

Παρατηρήσεις: Δεν ολοκληρώθηκε σε μία συνάντηση λόγω δυσκολίας συγκέντρωσης. Το παιδί ήταν κινητικά ανήσυχο, είχε ένα αμήχανο-επιθετικό γέλιο και χρησιμοποιούσε το χιούμορ ως άμυνα.

Απαντήσεις στους Μύθους και Ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού.

Απάντηση: *Θα πάει κάτω από κάπου και θα κοιμηθεί εκεί. (Και μετά;) Ναι, δεν ξέρω.*

Αρχίζει να ασχολείται με ένα κουνούπι, ξεφεύγει από τη διαδικασία.

Π. Το μπόζ. Χαχα. Και τα τρία πουλάκια...μμ..γιατί συμμετέχουν στην ιστορία.

Τ. Η μαμά, γιατί κάνει ό,τι θέλει.

Ανάλυση: «θα πάει κάτω από κάπου και θα κοιμηθεί εκεί» Απέναντι στον αποχωρισμό/ανεξαρτητοποίηση η Ι. Τοποθετείται ενεργητικά, ψάχνει κατάλυμα όπου θα είναι προστατευμένη (κάτω από κάπου) και θα κοιμηθεί. Μοιάζει να αισθάνεται πολύ μόνη της, δεν μιλά για τους γονείς στην ιστορία της. Σύντομη απάντηση, αμυντική, ξεφεύγει από τη διαδικασία προκλητικά. Ταύτιση με τη μητέρα, Ευχή να ήταν κι εκείνη μεγάλη και να έκανε ό,τι ήθελε όπως η μητέρα.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου των γονιών.

Απάντηση: *Για να φάει...για να βρει κάτι να φάει.. Για να πάει να παίξει .. Χα χα!*

Γράφετε και δεν κοιτάζετε; Πώς το κάνετε αυτό; Δεν ξέρω τι άλλο.

Π. Και τους τρεις. Δεν ξέρω γιατί.

Τ. Το παιδί. Ξεσπά σε γέλια.

Ανάλυση: Ο μύθος που αφορά την πρωταρχική σκηνή εγείρει άγχη, συγκρούσεις και η Ι. παλινδρομεί σε κάτι της τάξεως της στοματικής ενόρμησης «θα πάει να φάει.. να βρει κάτι να φάει». Γελά αμυντικά. Δυσκολεύεται να ταυτιστεί με κάποιον άλλο πέρα από τον εαυτό της.

6ος μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα

Απάντηση:.. *Whats? Δεν ξέρω τι έχει αλλάζει πάνω του..(γελάει). Όπως η μαμά μου. Έχει μικρύνει η προβοσκίδα του, (παίρνει το άγαλμα από τη βιβλιοθήκη στα χέρια της) έχει μικρύνει ο ίδιος, έχουν αλλάξει χρώμα τα μάτια του. Δεν ξέρω άλλα. Δεν σκέφτομαι και πολύ συχνά. ότι θα την ζαναπάρει την άλλη φορά..*

(Σ' αυτό το σημείο η Ιουλία έρχεται και πάλι κοντά μου και κοιτά τι γράφω. Νιώθω ότι από τη μία αποζητά την σωματική επαφή/εγγύτητα και από την άλλη θέλει να δει, την αγχώνει ότι καταγράφω τα όσα μου λέει).

Ανάλυση: ο μύθος που αφορά στον ευνουχισμό, εγείρει ισχυρές αντιστάσεις, ενδεικτικές συγκρούσεων και αγχών γύρω από το ζήτημα του ευνουχισμού. Τελικά απαντά κι η απάντησή της συνδέει την αλλαγή =με κάτι από τη μητέρα της. Λέει «έχει μικρύνει η προβοσκίδα, έχει μικρύνει ο ίδιος. Έκδηλο το άγχος της, το οποίο εκφράζεται με κινητικότητα. Μέσα από ένα acting out η Ιουλία παίρνει ένα αντικείμενο στα χέρια της που αναπαριστά ένα σώμα.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα.

Απάντηση: *Γιατί δεν την πήραν μαζί στον περίπατό τους. Ναι. Γιατί δεν ήθελαν να πάει μαζί τους. Μπορεί να μην ήθελαν να πάει μαζί τους. Δεν ξέρω! Η μαμά συγχώρησε το μπαμπά και το παιδί και τους αφήνει, τους έδωσε μια ευκαιρία.*

Π. Τη μαμά, γιατί τους έδωσε μια ευκαιρία. (Για ποιο πράγμα ευκαιρία;) Άλλη μια ευκαιρία για να την καλέσουν στον περίπατό τους.

Τ. Το παιδί .. εμμ. .γιατί.. υποσχέθηκε στη μαμά του και τής ζήτησε συγγνώμη που δεν την πήραν μαζί στον περίπατό τους. (Ο μπαμπάς τι έκανε;).. Ουφ! Εεε.. τής είπε κι αυτός συγγνώμη και τής είπε..

Ανάλυση: Η Ιουλία εκφράζει οιδιπόδεια προβληματική: Ο έρωτας για τον πατέρα φαίνεται να μην έχει απωθηθεί καλά, για αυτό και την βασανίζει μέσω των ενοχών.

Καθήλωση σε οιδιπόδειες συγκρούσεις. Έχουν να κάνουν με το σύμπτωμά της. Σύνδεση με το σύμπτωμά της: θυμός, αρνητικότητα, δυσκολία να συνεργαστεί. Το σημαίνουν της συχώρεσης. Ευχή η μητέρα της να τη συγχωρήσει για κάτι που αισθάνεται ένοχη; Για τις απαράδεκτες επιθυμίες της αλλά και για το θυμό της για τη μητέρα; Μεταβιβαστική αντίδραση: Από τη μία πλευρά, αποζητά την σωματική εγγύτητα με τον Άλλο, από την άλλη ζητά να ελέγξει τις κινήσεις του (έρχεται να δει τι γράφω).

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ανάλυση: Ο παιδαγωγός αναφέρει για την Ιουλία: *Δυσκολία επένδυσης στο χώρο του σχολείου και του ιδρύματος. Αρκετά δύσκολη στο χειρισμό. Βάζει τα κλάματα, αρνείται να συνεργαστεί.* Καθήλωση σε οιδιπόδειες συγκρούσεις, οι οποίες ενδεχομένως έχουν κάποια σύνδεση με το σύμπτωμά της: θυμός, αρνητικότητα, δυσκολία να συνεργαστεί. Από την παρατήρηση φαίνεται ότι η Ι. έχει πολύ άγχος, πολύ άμυνα, αργεί να απαντήσει, χρειάζεται πολύ παρότρυνση από εμένα, είναι πολύ κινητική, δυσκολεύεται. Ενδεχομένως η σχέση της με τη μητέρα δεν την αφήνει να επενδύσει στο ίδρυμα, υπάρχει η υπόσχεση να επιστρέψει εκεί, στο σπίτι της. Δεν ολοκληρώθηκε σε μία συνάντηση η χορήγηση, δυσκολία συγκέντρωσης

5. Ίρις, 11,5 ετών, 1ο ΙΠΠ

Σύντομο ατομικό ιστορικό: Ίρις, 11,5 ετών, 5 χρόνια στο 1^ο ΙΠΠ, πιο πριν σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας, λόγω χρήσης ουσιών και των δύο γονέων. Ο πατέρας πέθανε το 2004 από χρήση. Τα παιδιά είναι εκτός γάμου. Έχει 1-2 φορές το μήνα τηλεφωνική επικοινωνία με τη μητέρα, καλή επαφή με τη μητέρα. Είναι η πρωτότοκη, έχει δύο αδέρφια, μικρότερα: τη Μελίνα και το Γιώργο. Εμφάνισε πρόωρη ήβη, έκανε όμως ορμονοθεραπεία κι όλα καλά. Πολύ καλή προσαρμογή στο ίδρυμα. Δεν παρακολουθείται από ειδικό ψ.υ.

Παρατηρήσεις: Ένα κορίτσι με γλυκό πρόσωπο και τρόπο να μιλά, με σοβαρό και θλιμμένο βλέμμα. Πολύ συνεργάσιμη και φιλική. Ωστόσο, είχε μια κινητικότητα, ήθελε συνέχεια να παίζει με κάτι, η κίνηση την ηρεμούσε

Απαντήσεις και Ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού.

Απάντηση: Το μικρό πουλάκι θα κρυβότανε ή θα πετούσε, όσο μπορούσε να πετάξει, για να πάει σ' ένα άλλο κλαδί..(Θα πήγαινε στο κλαδί του μπαμπά ή της μαμάς ή σε κάποιο άλλο κλαδί;) Άμα μπορούσε θα πήγαινε στη μαμά του ή στο μπαμπά του ή άμα δε μπορούσε, θα πήγαινε πιο χαμηλά.

Π. Το μικρό πουλάκι πουλάκι. Γιατί θα 'τανε λίγο πιο γλυκούλι, μικρούλι και...αυτά.

Τ. Θα 'θελα να 'μουν η μαμά του πουλιού γιατί η μαμά ..εε.. φροντίζει το πουλί, φέρνει φαγητό στη φωλιά και ζεσταίνει και το πουλάκι.

Ανάλυση: Στο ζήτημα του αποχωρισμού η Ίρις αντιδρά με ενεργητικό τρόπο: προσπαθεί να προφυλαχθεί /να προστατευτεί (θα κρυβόταν) και (άλλο ενδεχόμενο) «θα πετούσε όσο μπορεί να πετάξει» απάντηση που δηλώνει ανεξαρτησία στα πλαίσια της πραγματικότητας και των δυνατοτήτων της (όσο μπορούσε). Καλή απάντηση. Ταύτιση με τη μαμά γιατί φροντίζει. Το σημαίνουν της φροντίδας και εδώ. Σημαντικό για πολλά παιδιά που έχουν υποστεί παραμέληση και ζουν στην ιδρυματική φροντίδα.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου των γονιών.

Απάντηση: Τρώει τα νύχια της. Μάλλον δε θα ήθελε το μπαμπά, αυτόν που παντρεύτηκε η μαμά του και μετά ήθελε να μείνει λίγο μόνος του και να σκεφτεί πώς θα ήταν τώρα που έγινε ο μπαμπάς του...Δε μού 'ρχεται κάτι άλλο. (Το παιδί είναι αγόρι ή κορίτσι;) Θα τό' λεγα κορίτσι.

Π. Το παιδάκι...Γιατί θα 'ταν πιο χαρούμενο, θα 'παιζε με πολλά παιχνίδια. ...εε...(τρώει τα νύχια της και πάλι).

Τ. Η μαμά. Γιατί .. θα..(Γίνεται πολύ σκεπτική)..Η μαμά φροντίζει το σπίτι, καθαρίζει, είναι το καλύτερο μέλος της οικογένειας για τα παιδιά.

Ανάλυση: Απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος, η Ι. εκφράζει άρνηση, θλίψη για την επιλογή της μαμάς (ήταν παντρεμένη με χρήστη, παντρεμένη με την ουσία). εκδηλώνει άγχος, ένταση: μέσα από μια αυτοερεθιστική συμπεριφορά: τρώει τα νύχια της. Η λύση που δίνει: «μένει μόνο του για να σκεφτεί πώς θα ήταν τώρα που έγινε μπαμπάς του».

Απάντηση που δηλώνει ένα παιδί που επεξεργάζεται ώριμα, που μπορεί να χρησιμοποιήσει τις γνωστικές της λειτουργίες για να διαχειριστεί τις ματαιώσεις.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ευνουχισμού:

Απάντηση: *Ο ελέφαντας χώραγε πιο πριν στο δωμάτιο; (Εσύ τι λες;) Ήταν πιο μικρός και χωρούσε στο δωμάτιο και με τα χρόνια μεγάλωσε και το παιδί θα αναγκαζόταν να τον είχε έξω. (Και μετά;) Κι επειδή τον αγαπούσε πολύ θα προσπαθούσε να το είχε στο μπαλκόνι ή στο παράθυρο..να τον κοιτάζει και να τον προσέχει..*

Π. Το παιδί γιατί αγαπούσε πολύ τον ελέφαντα, τον φρόντιζε πάρα πολύ και δεν τον άφησε ποτέ.

Τ. Ο ελέφαντας γιατί ήταν μικρός και με τα χρόνια μεγάλωνε, με τη φροντίδα του παιδιού που τον πρόσεχε.

Ανάλυση: : Ευνουχισμός=μεγάλωμα=δεν χωρούσε στο δωμάτιο=όμως το παιδί τον κράτησε γιατί τον αγαπούσε πολύ. Σημαίνουν της αγάπης, φροντίδας ασυνείδητη ευχή να μην την αφήσουν ποτέ (οι γονείς της; η μητέρα-φροντιστής) Η εκλογίκευση, άμυνα που χρησιμοποιεί πολύ καλά η Ίρις. Η ιστορία της, μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος, με συνοχή, δείχνει ένα έξυπνο και ώριμο παιδί με δυνατότητες έκφρασης. Ταυτίζεται με τον ελέφαντα, με κάποιον που μεγαλώνει και δέχεται φροντίδα και προσοχή. Έχει εσωτερικεύσει τη φροντίδα και είναι ανοιχτή στο να την πάρει.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του οιδιποδείου συμπλέγματος:

Απάντηση: *...Μάλλον δε θα ήθελε ο πατέρας να πάει μια βόλτα κι αυτή θα ήταν συνεχώς στο σπίτι κι έκανε τα συνηθισμένα. Γιατί ο μπαμπάς έβγαινε συνεχώς έξω, την πήγαινε βόλτες, στο σχολείο...(την κόρη του) κι έτσι, η μητέρα έμενε σπίτι.*

Π. Θα προτιμούσα να είμαι ο μπαμπάς, γιατί πήγαινε βόλτες, έπαιζε μαζί της.

Τ. Θα ήθελα να ήμουν το παιδάκι, γιατί θα χαιρόταν με το μπαμπά του, αλλά θα ήταν και λίγο στενοχωρημένο γιατί η μαμά δε θα είχε χρόνο να πάει βόλτες και ήταν στεναχωρημένη και στενοχωρήθηκε το παιδάκι.

Ανάλυση: Η Ίρις εκφράζει οιδιπόδεια προβληματική, ενώ φαίνεται να ναι εκείνη που κερδίζει τον πατέρα, ή που θα ήθελε να τον κερδίσει από τη μητέρα. Αρκετά ώριμα εκθέτει τις σκέψεις της και μπαίνει στην ψυχολογία της μητέρας, τι μπορεί να

σκεφτόταν, να ένιωθε. Ταύτιση με τον εαυτό της, που θα χαιρόταν με το μπαμπά του.
Εκφράζει αμφιθυμία, χαίρεται με το μπαμπά στεναχωριέται με τη στεναχώρια της μαμάς.
Εξάρτηση από την διάθεση της μητέρας της;

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ελεύθερη συμπτώματος, Πολύ καλή προσαρμογή : η Ίρις έχει πολύ καλή προσαρμογή και αυτό ανταποκρίνεται και στις ώριμες, επεξεργασμένες απαντήσεις της στους μύθους αλλά και με την επαφή της μαζί μου (συνεργάσιμη, φιλική, σοβαρή).

6. Κοσμάς 9 ετών, 1ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις: --(δυστυχώς δεν είχα γράψει παρατηρήσεις για τον Κοσμά, πάντως ήταν ένα παιδί που δεν με δυσκόλεψε καθόλου και με έκανε να τον θαυμάσω για την ωριμότητα των απαντήσεών του)

Σύντομο Ιστορικό: Κοσμάς, 9 ετών, εδώ και 6 έτη στο 1ο ΙΠΠ, πιο πριν σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας. Εισήχθη με εισαγγελική εντολή λόγω εγκατάλειψης των παιδιών από τη μητέρα. Οικογένεια αθιγγάνων. Είναι ο μικρότερος. Έχει 4 αδέρφια, ο ίδιος και η αδελφή του Μάχη στο Π.Χ. , ο ένας αδελφός δόθηκε για υιοθεσία. Η μητέρα τον επισκέπτεται αλλά όχι συχνά. Σύμπτωμα: Προβλήματα συμπεριφοράς, Απείθαρχος στο σχολείο και στο ίδρυμα. Δεν είναι σε θεραπεία

Απαντήσεις στους Μύθους και Ανάλυση.

1^{ος} μύθος : «Ο μύθος του πουλιού»

Μπορούσε να πετάξει; Αντί να πέσει κάτω, αφού ήξερε λίγο να πετάει, αφού ήξερε να πετάει, πέταξε κι έπεσε απάνω σ' ένα κλαδί, γκρεμό..(δεν προλαβαίνω να γράψω όλα αυτά που λέει) καταρράκτης! Εκεί στο κλαδί πέταγαν κάτι άλλα πουλιά, δεν ξέρω τι πουλιά ήταν και τον είδαν που ήταν στο κλαδί. Έγιναν φίλοι και τον πήραν από το κλαδί και τον ανέβασαν πάνω και προσπαθούσαν να βρουν τη μαμά τους και το μπαμπά τους.

Π. Το πουλί γιατί αυτό το παραμύθι μιλάει πιο πολύ για το πουλί.

Τ. Το πουλί, γιατί αυτό το παραμύθι μιλάει πιο πολύ για το πουλί.

Απάντηση: Απέναντι στο ζήτημα του αποχωρισμού θέτει εξ αρχής ένα ερώτημα: «αν ο ίδιος μπορεί να ζήσει μακριά από τους γονείς του και η απάντησή του στη συνέχεια είναι ενδεικτική ενός αρκετά ανεξάρτητου παιδιού. Στο λόγο του εμφανίζεται το σημαίνον «καταρράκτης», συμβολίζοντας το ανεξέλεγκτο του της πτώσης της φωλιάς αλλά και κάτι γεμάτο ζωή (νερό). Στην ιστορία του εισάγει ένα τρίτο πρόσωπο-βοηθό συμπαραστάτη «κάτι άλλα πουλιά» που τον σώζουν και προσπαθούσαν να βρουν «το

μπαμπά τους και τη μαμά τους»(αναφορά στη λειτουργία του ιδρύματος εσωτερικευμένη με θετική νοηματοδότηση.

2^{ος} μύθος «Ο μύθος της επετείου του γάμου»

Απάντηση: Για να μαζέψει λουλούδια και να ταδώσει στη μαμάστο μπαμπά για να τα δώσει στη μαμά. (Πώς αισθάνεται;)Χαρά. Νιώθει χαρά που ο μπαμπάς του κι η μαμά του κάνουν γάμο.

...

Π. Το παιδί ..ντέ! γιατί σ' αυτή την ιστορία λέει πιο πολύ για το παιδί ..γιατί δε λέει ότι έκαναν κάτι ο μπαμπάς και η μαμά αλλά το παιδί.

Τ. Θα 'μωνα το παιδί και δεν ξέρω τι θα κανα. Γιατί το παιδί λέει πιο πολύ σ' αυτή την ιστορία.

Ανάλυση: Τοποθετείται αρκετά ώριμα απέναντι στο οιδιπόδειο. Ενδεχομένως διαφαίνεται μια θέση που παίρνει εκεί να γίνει ο βοηθός του μπαμπά, για να δώσει ένα δώρο στη μαμά (λουλούδια). χαίρεται όταν οι άλλοι περνούν καλά. ώριμη θέση σχετικά απεμπλεγμένη από το ζεύγος; Πάλι διαφαίνεται η ασυνείδητη επιθυμία και η ταύτιση του Κοσμά με αυτόν που είναι στο επίκεντρο. (Συμπέρασμα σχετικό με το ίδιο το εργαλείο): Μπερδεύει την επέτειο γάμου με το γάμο. Αυτό είναι κάτι σύνηθες στα παιδιά αυτής της ηλικίας στην Ελλάδα, αλλά και δεδομένου ότι ο Κοσμάς όπως και τα άλλα παιδιά στο ίδρυμα ενδεχομένως να μην είχε ποτέ ερεθίσματα σχετικά με την επέτειο γάμου. Αυτό ενδεχομένως είναι λίγο προβληματικό σημείο του μύθου στην Ελλάδα;

6ος μύθος: «Ο μύθος του ελέφαντα»

Απάντηση: Ότι..αντί που ήταν χοντρός..χα! έγινε λε..λεπτός, ομόρφυνε..μισό! ..κι είχε πιο λεπτή προβοσκίδα.. Τι άλλο να πω;

Π. Τον ελέφαντα που ομόρφυνε, άλλαξε προβοσκίδα. Που από χοντρός έγινε λεπτός.. κι αυτό ήταν περίεργο που μπήκε στο δωμάτιο το παιδί και βλέπει έναν ελέφαντα.

Τ. Δεν είπα τώρα; Είπα. Το ίδιο. Ναι, γιατί μ' άρεσε πιο πολύ ο ελέφαντας.

Ανάλυση: Εδώ στο μύθο που αναφέρεται στο άγχος του ευνουχισμού, ο Κ. μιλά για έναν ελέφαντα που κάτι «έχασε, έγινε πιο λε.. λεπτός, ομόρφυνε». Η εικόνα σώματος κυριαρχεί ταυτίζεται με τον ελέφαντα που κάτι έχασε, λέπτυνε. Κάτι της τάξεως της

ταύτισης με το γυναικείο ακούγεται εδώ ως ταύτιση; μεταβίβαση: «τι άλλο να πώ?») επαναλαμβανόμενη ερώτηση του Κ. Σα να υποθέτει ότι όσα κι αν δώσει ο Άλλος πάντα κάτι επιπλέον του ζητά να δώσει (ένδειξη καθήλωσης το πρωκτικό στάδιο. . καλή απάντηση, κατάλληλη με την ηλικία του, βρίσκει τη λύση στο κοινωνικό, στους φίλους Άγχος με την εικόνα του σώματος και ενοχές. Ταύτιση με το μπαμπά που επιβάλλει το όριο μέσω ξύλου. γένει η απάντησή του δείχνει ένα παιδί που έχει μπει στο οιδιπόδειο /έναν πατέρα φαντασιακό τιμωρητικό που λειτουργεί.

8^{ος} μύθος: «Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα/ή τη μητέρα»

Απάντηση: *Δεν βρήκε το μπαμπά του, αλλά όταν γύρισε είχε αλλάξει η συμπεριφορά του, του φερόταν κακά, άσχημα και το παιδί νόμιζε ότι ήρθε κάποιος και του είπε αυτό κι αυτό κι έτσι ο μπαμπάς του, ο μπαμπάς του παιδιού, επειδή του είπε κάτι αυτός ο άνθρωπος και φοβότανε, μίλαγε κακά στο παιδί του. Έτσι, το παιδί δεν αγαπούσε το μπαμπά του και τό 'σκασε απ' το σπίτι. Πήγε μακριά, πήρε τα λεφτά, αφού είχε εισιτήριο πήγε σ' ένα παλιό του φίλο...την παλιά της φίλη, που τη λέγαν Ναταλία. Κι έτσι, ρώτησε η Ναταλία τη μαμά της αν μπορεί να μείνει ο φίλος της, και η μαμά της τής είπε «Ναι». Ενώ φερόταν αυτή η μαμά, φερόταν πιο καλά απ' το μπαμπά του παιδιού, όμως δεν το ήξερε η Ναταλία ότι το είχε σκάσει. Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.*

Π. Αγαπάω...τη φίλη του και τη μαμά της που η Ναταλία είπε στη μαμά της να μείνει κι η μαμά της τον άφησε.

Τ. Το ίδιο. Πάμε σ' άλλη; Πόσες έχουμε πει;

Ανάλυση: : Ο Κ. φτιάχνει εδώ μια ιστορία με συνοχή, πολύ ιδιαίτερη, που αφορά κάτι πολύ δικό του. (σύνδεση με το σύμπτωμα): Στην ιστορία του ο Κ. μιλά για ένα παιδί που δεν βρήκε τον πατέρα του, για την συμβολική απουσία του πατέρα, ενδεχομένως μιλά για έναν πατέρα που δεν μπορεί να επιβάλλει το νόμο, κι έτσι ο ίδιος μέσα από το σύμπτωμά του (διαταρακτική συμπεριφορά) εγκαλεί διαρκώς τον Άλλο να του επιβάλλει το νόμο. Ο Κ. δίνει τη λύση της φυγής από το σπίτι, μιλά για ένα παιδί που παίρνει τον έλεγχο της ζωής στα χέρια του. Εδώ πώς να μη σκεφτούμε ότι μιλά για την δική του ιστορία αυτό το παιδί; Ενδεικτικό της εξυπνάδας του είναι και το γεγονός ότι σκέπτεται ένα αίτιο για την επιθετική συμπεριφορά του πατέρα (το φόβο). Φαίνεται αν σκεφτούμε και την ηλικία του-9 ετών- ένα παιδί που σκέπτεται πολύ και διερευνεί τις αιτίες των

γεγονότων και διατυπώνει τις δικές του υποθέσεις-κατασκευές. Κι εδώ έκδηλη η επιθυμία και η ικανότητα του Κ. να μιλήσει και κάποιος να τον «ακούσει». Το σημαίνον της φροντίδας ταυτίζεται με δυο γυναικείες φιγούρες της ιστορίας, που φροντίζουν το παιδί.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Φαίνεται να ταυτίζεται με το σημαίνον καταρράκτης. Καταρράκτης-διαταρακτικός (σύμπτωμα του παιδιού)-λόγος χειμαρρώδης (με δυσκολία συγκρατώ τα όσα πολλά μου λέει) Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με το πουλί «γιατί αυτό το παραμύθι μιλά πιο πολύ για το πουλί», δηλ. με το πρόσωπο που είναι στο επίκεντρο της προσοχής— σύνδεση με το σύμπτωμα του προβλήματα συμπεριφοράς που τον θέτουν στο επίκεντρο. Στο μύθο για το οιδιπόδειο, 8^{ος} μύθος, ο Κ. μιλά για ένα παιδί που δεν βρήκε τον πατέρα του, για την συμβολική απουσία του πατέρα, ενδεχομένως μιλά για έναν πατέρα που δεν μπορεί να επιβάλει το νόμο, κι έτσι ο ίδιος μέσα από το σύμπτωμά του (διαταρακτική συμπεριφορά) εγκαλεί διαρκώς τον Άλλο να του επιβάλει το νόμο. Υποθέτει το αίτιο της επιθετικής συμπεριφοράς του πατέρα-φόβος. Φαίνεται αν σκεφτούμε και την ηλικία του- 9 ετών- ένα παιδί που σκέπτεται πολύ και διερευνεί τις αιτίες των γεγονότων και διατυπώνει τις δικές του.

7. Μυρσίνη , 7,9 ετών, 1^ο ΙΠΠ

Σύντομο Ιστορικό: 7,9, ένα χρόνο στο 1ο ΙΠΠ, Εισαγωγή με αίτημα της μητέρας για λόγους οικονομικών δυσκολιών. Πολύτεκνη οικογένεια. Έχει 5 αδέλφια, εκ των οποίων η Μυρσίνη και τα άλλα 3 μικρότερα παιδιά της οικογένειας βρίσκονται στο 1ο ΙΠΠ. Είναι η 6^η, η μικρότερη. Η αδερφή της Ιουλία είναι στο ίδρυμα. Διατηρεί τακτική επικοινωνία με τους γονείς της, συχνές επισκέψεις. Δεν αναφέρεται κάποιο σύμπτωμα. Καλή προσαρμογή. Κοινωνική γελαστή, λίγο ζωηρή. Δεν είναι σε θεραπεία.

Παρατηρήσεις: Μετά τον 6^ο μύθο (που αναφέρεται στον ευνουχισμό) η Μυρσίνη γίνεται πολύ υπερκινητική, και γι' αυτό τη σταματάω εδώ. Νομίζω έχει κουραστεί. Τής

λέω ότι θα ξαναέρθω ώστε να συνεχίσουμε τις ιστορίες. Όμως τελικά αυτό δεν κατέστη εφικτό και δεν ολοκληρώθηκε η χορήγηση.

Απαντήσεις και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού.

Απάντηση: Θα πηδήξει απ' τη φωλιά την ώρα που πέφτει και θα πάει κάτω στο πάτωμα η φωλιά. Κι αφού το πουλάκι θα πέσει κάτω θα πηδήσει κάτω στο πάτωμα. Μπορεί ο μπαμπάς κι η μαμά πουλίνα να το πάρουν και να πάνε να κοιμηθούνε. Γιατί να μη γίνεται αυτό;

Κοιτά τα παπούτσια μου.. Αυτά τα παπούτσια τα έχω κι εγώ, που είναι nike και εδώ είναι κάπως διαφορετικά)

Π. Και τους τρεις γιατί..αλλά μάλλον θα προτιμούσα μόνο το μικρό, γιατί ο μπαμπάς πήγε σε άλλο δέντρο κι η μαμά σε άλλο δέντρο και δεν το πήρε κανείς και τι να κάνει το καημένο, πηδύσε κάτω στο πάτωμα.

Να σας πώ κάτι; Η αδερφή μου, η Ελεονώρα, έχει μέχρι και ιπποπόταμους στο σπίτι της.

Τ. Το μικρό πουλάκι γιατί θα ήθελα να ήμουν, γιατί είναι κι αυτό έξυπνο. Αν ένα μυρμήγκι είναι πολλά μερμήγκια και την καταστρέφουν τη φωλιά και το μικρό..τι θα κάνει; Θα σκάψει μια τρύπα και θα βγει απ' έξω! Πόσο γρήγορα γράφετε!(Σ' αυτό το σημείο μάλλον μιλά για εκείνη και τα αδέλφια της: πολλά μυρμήγκια-πολλά αδέλφια-κατέστρεψαν τη φωλιά-τα πήγαν στο ίδρυμα.. κι εκείνη είναι η μικρότερη!)

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά τον αποχωρισμό μιλά για ένα παιδί που πέφτει μαζί με τη φωλιά, αλλά σώζεται γιατί πηδά έξω από αυτήν. Είναι σα να μιλά για τη δική της ιστορία, ενώ νοηματοδοτεί το να βγει έξω από τη φωλιά με σωτηρία για την ίδια. Φαντασιώσεις να επιστρέψουν οι γονείς και να την πάρουν. Ταύτιση με το πουλάκι, με τον εαυτό της, που **είναι κι αυτό έξυπνο!** Το σημαίνουν «έξυπνο» τη χαρακτηρίζει. συμπέρασμα για τους μύθους: **Κι έπειτα λέει μια δική της ιστορία «Αν ένα μυρμήγκι είναι πολλά μερμήγκια και την καταστρέφουν τη φωλιά και το μικρό..τι θα κάνει; Θα σκάψει μια τρύπα και θα βγει απ' έξω!»** μιλά για τη δική της προσωπική ιστορία και τη λύση που η ίδια βρήκε, στο δικό της οικογενειακό δράμα,. φτιάχνει ένα δικό της σενάριο, το οποίο ανταποκρίνεται εκπληκτικά στη δική της ιστορία) για την αιτία (πολλά αδέλφια) που η δική της φωλιά (οικογένεια) καταστράφηκε(ένδειξη ότι οι μύθοι μπορεί να βοηθήσουν ένα παιδί να

τοποθετηθεί πάνω στη δική του ιστορία). (γενικά συμπερασματα για τα παιδιά που ζουν στα ιδρύματα)→ άγχος που προκύπτει από τη ματαιώση της ευχής της για επανένωση με την οικογένεια(μτβ: προσπάθεια να συνδεθεί μαζί μου, να με κάνει να την αγαπήσω, να προσδεθεί σε εμένα που την ακούω. Σύνηθες σε παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς οικογένεια.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου

Απάντηση: *Γιατί μπορεί να ήταν εκεί πέρα μια φίλη του κι αυτός να πήγε και να άρχισαν να παίζουν. Μπορεί να ήταν καμιά φίλη τους που η μαμά και ο μπαμπάς την άφηναν έξω και να πήγαινε να έπαιζε μαζί του. Φού! (Φυσάει το λουλούδι που κρατά στο χέρι της)*

Π. Απ' την ιστορία προτιμώ πιο πολύ τη μαμά γιατί..αφού αγαπιόντουσαν..πρέπει να κάνουν γιορτή.

Έτσι κι η μαμά μου είναι χωρισμένη και μια μέρα και τον μπαμπά δεν τον βλέπω και μια μέρα που ήταν ο μπαμπάς η αδελφή μου η Ρούλα τον είδε που ξυνότανε στον τοίχο (έξυνη την πλάτη του) Και συνεχίζει να λέει για το μπαμπά το Γιάννη..

Ανάλυση: Απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος η Μυρσίνη τοποθετείται με μια λύση που είναι έξω από τους γονείς, στην παρέα, στο κοινωνικό. Ταυτίζεται με τη μαμά επειδή αγαπιόντουσαν με το μπαμπά. Πολύ καλή απάντηση. Η ανάγκη της να μιλά για δικά της θέματα προκύπτει και εδώ. Έχει μια ένταση την οποία εκδηλώνει κινητικά. Απευθύνεται σε μένα θέλει να μιλήσει με κάποιο τρόπο για όσα την αφορούν.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: *Μπορεί να ψήλωσε και να έγινε πιο όμορφος, δηλαδή να τον είχαν κάνει μπάνιο και να έγινε πιο καθαρός. Δίκιο δεν έχω; (Θα μου πεις κάτι άλλο γι' αυτή την ιστορία;) Όχι.*

Π. Είπαμε..τη φίλη του που είχε ντυθεί φάντασμα. Γιατί τον βοήθησε να ξεπεράσει τους φόβους του.

Τ. Ο ελέφαντας. Γελά δυνατά. Γιατί μπορεί ο ελέφαντας να ήθελε να κάνει μπάνιο και κρυφά κρυφά το κορίτσι ή το αγόρι να είχαν αφήσει γεμάτη την πισίνα. Και όταν γύρισε το παιδί να τον είδε πιο όμορφο ή πιο άσχημο. Είναι πολύ συνηθισμένο τα πολύχρωμα μάτια..

Ανάλυση: Η Μυρσίνη στο μύθο που αφορά τον ευνουχισμό, μιλά για ιδεώδη: «να ψήλωσε, να έγινε πιο όμορφος, πιο καθαρός». Φαίνεται ο ευνουχισμός να την πηγαίνει προς την ταύτιση με τα ιδεώδη των φροντιστών, τα οποία έχει εσωτερικεύσει αρκετά καλά αυτό το παιδί. Εκφράζει ευχή να ξεπεράσει τους φόβους της ενώ ταυτίζεται με τον ελέφαντα που έκανε μπάνιο. Γελά αμυντικά. Φαίνεται να ζορίζεται από τα όσα τις διακίνησαν οι μύθοι γι' αυτό επιλέγω να σταματήσουμε για εκείνη τη μέρα.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα

Η χορήγηση σταμάτησε μετά τον 6ο μύθο λόγω κούρασης του παιδιού. Επομένως δεν χορηγήθηκε ο 8ος μύθος.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ελεύθερη συμπτωμάτων, καλή προσαρμογή. Σ' αυτή την καλή της προσαρμογή, χωρίς να της λείπει το άγχος φαίνεται να συμβάλει η ταύτισή της με το σημαίνον «έξυπνη», είναι ένα έξυπνο παιδί., Αλλά και η ευστροφία με την οποία τοποθετείται απέναντι στο τραύμα του αποχωρισμού, ο θετικός τρόπος που το νοηματοδοτεί και η ικανότητά της να μιλήσει για όσα αφορούν την ιστορία της. Η λύση που δίνει στο μύθο για το γονεϊκό ζεύγος είναι στο κοινωνικό, μια λύση αρκετά ώριμη.

8. Μάχη, 12 ετών, 1ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις: Λίγο καταθλιπτικό πρόσωπο. Θέλει να γίνει δημοσιογράφος.

Σύντομο Ιστορικό: 12 ετών, εδώ και 6 έτη στο 1^ο ΙΠΠ, πιο πριν σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας. Εισήχθη με εισαγγελική εντολή λόγω εγκατάλειψης των παιδιών από τη μητέρα. Οικογένεια αθιγγάνων. Είναι η πρωτότοκη. Έχει 4 αδέρφια, εκ των οποίων ο Κ. βρίσκεται στο Χωριό ΣΟΣ και ο Μ. έχει δοθεί για υιοθεσία. Η μητέρα τους επισκέπτεται, αλλά όχι συχνά. Σύμπτωμα: Δεν αναφέρεται κάποιο σύμπτωμα. Άριστη μαθήτρια. Δεν είναι σε θεραπεία.

Απαντήσεις και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού:

Απάντηση: Δεν ξέρω...Εμμ...να φωνάζει βοήθεια και να τ' ακούσει ένα ζωάκι, ένα σκιουράκι και να έρθει να το βοηθήσει. Να το πάρει και να το πάει στην κατοικία του. (Πού να το πάει;) Εκεί που μένει ο σκίουρος. Και να περιμένει να τελειώσει ο άνεμος και θα πάει να φωνάζει τους γονιούς και οι γονείς θα έρθουν να το πάρουνε και με τη βοήθεια των άλλων ζώων να φτιάξουν μια νέα φωλιά.

Π. Τι εννοείτε; Τον σκίουρο γιατί ήταν πρωταγωνιστής.

Τ. Ο σκίουρος γιατί μου άρεσε αυτό που έκανε. Πόσες ιστορίες είναι στο σύνολο; 10;!

Πωπω! Τόσες πολλές!

Ανάλυση: Απέναντι στον αποχωρισμό η Μάχη μιλά για ένα πουλάκι που μπορεί να φωνάζει βοήθεια και να τ' ακούσει ένα ζωάκι, ένα σκιουράκι και να έρθει να το βοηθήσει». Κάλεσμα προς τον Άλλο για βοήθεια. Εισάγει στην ιστορία της ένα ενδιαμέσο πρόσωπο-βοηθό (σκίουρος). Ένδειξη εσωτερικευσης καλών αντικειμένων-φροντιστών βοηθών, εσωτερικευση της λειτουργίας του ιδρύματος. Λύση της ιστορίας-ευχή για επανένωση της οικογένειας με τη βοήθεια των άλλων ζώων και η κατασκευή μιας νέας φωλιάς. Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με τον σκίουρο. Το σημαίνουν «πρωταγωνιστής» και μέσα του το σημαίνουν «αγωνιστής» (είναι άριστη μαθήτρια). Ταύτιση με το σημαίνον πρωταγωνιστής.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου

Απάντηση: Α! ...Γελά. Γιατί..για να σκεφτεί τι θα γινότανε άμα ο μπαμπάς του κι η μαμά του κάνανε ένα μικρό μωρο κι άμα θά'πρεπε να το δει θετικά ή αρνητικά.

(Και μετά; Τι θα γίνει;) Για να είναι σίγουρος θα πήγαινε να ρωτήσει τη μαμά του και το μπαμπά του αν θα συνέχιζαν να τον αγαπάνε.

Π. Τη μαμά γιατί μ' αρέσει που έχει ένα παιδί και που παντρεύεται.

Τ. Η μαμά γιατί παντρεύεται κι έχει ένα παιδί.

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά την πρωταρχική σκηνή, η Μερσίνα αρχικά εκδηλώνει ένα αμυντικό γέλιο που αφορά, σε κάποια σκέψη για τη σεξουαλικότητα των γονέων και στη συνέχεια δίνει μια αρκετά ώριμη απάντηση: «για να σκεφτεί τι θα γινότανε άμα η μαμά του και ο μπαμπάς του κάνανε ένα μικρό μωρό» αναδύεται το σημαίνον

«σκέπτομαι», που χαρακτηρίζει το κορίτσι αυτό, επένδυση στη σκέψη (για αυτό ίσως είναι και άριστη μαθήτρια). Κινητοποιούνται σκέψεις και συναισθήματα αντιζηλίας σχετικά με μικρότερο αδελφάκι, και ερώτημα για την αγάπη των γονέων. Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με τη μητέρα που έχει ένα παιδί και που παντρεύεται. Αρκετά ώριμη απάντηση.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: *Εεε..ο ελέφαντας που είχε το παιδί ήταν μικρός και τον τάιζε το παιδί και τον φρόντιζε κι όσο πιο πολύ το τάιζε κι όσο πιο πολύ το φρόντιζε το ελεφαντάκι όλο και μεγάλωνε. Αλλά το παιδί δεν το 'χε πάρει χαμπάρι κι όταν γύρισε από μια δουλειά είχε μεγαλώσει, είχε μεγάλα αφτιά, μεγάλη προβοσκίδα και μεγάλα πόδια. (Και τι σκέφτηκε το παιδί;). Πού να το βάλω αυτό το ζώο; Και σκέφτηκε να το δώσει στο ζωολογικό κήπο που είναι δίπλα και να το βλέπει κάθε μέρα. Και το είπε στη μαμά του και εκείνη του είπε: Όταν ένα ζώο είναι άνθρωπος τρώει, αναπτύσσεται, μεγαλώνει περισσότερο και μετά απ' όλα αυτά συμφώνησε ότι ήταν πολύ καλή ιδέα να πάει στο ζωολογικό κήπο.*

Π. Το παιδί γιατί είχε ένα ζωάκι στο δωμάτιό του.

Τ. Το παιδί για τον ίδιο λόγο.

Ανάλυση: «και τον τάιζε το παιδί και τον φρόντιζε κι όσο πιο πολύ το ταΐζε κι όσο πιο πολύ το φρόντιζε το ελεφαντάκι όλο και μεγάλωνε». Ευνουχισμός =μεγάλωνε =μέσω του ταΐσματος και της φροντίδας Το σημαίνουν «φροντίδα» κεντρικό στην απάντηση της Μάχης. Κι αφού μεγάλωσε δεν χωρά πια στο σπίτι του παιδιού. Τοποθέτηση του ελέφαντα σ ένα ζωολογικό κήπο. Μέσα από την ιστορία της, μέσα από τον ελέφαντα μιλά για την ίδια που μεγαλώνει, και που η μητέρα της την τοποθέτησε σε ένα ίδρυμα για παιδιά (ζωολογικός κήπος (μεταφορά του ιδρύματος). Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με το παιδί ,που είχε κάποιον να φροντίζει. Ολοκληρωμένη απάντηση, ώριμη, με συνοχή, με πλοκή και διαλόγους.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα.

Δεν χορηγήθηκε ο 8ος μύθος διότι η Μάχη έπρεπε να φύγει, είχε διάβασμα και μαθήματα απογευματινά. Έτσι, δεν ολοκληρώθηκε η διαδικασία.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ελεύθερη συμπρωμάτων. Πολύ καλή προσαρμογή, άριστες επιδόσεις στο σχολείο: Οι απαντήσεις της στους μύθους χαρακτηρίζονται από συνοχή, πλούσια πλοκή και διαλόγους. Ενώ αναδύεται στο λόγο της το σημαίνον «σκέπτομαι» σε παραπάνω από έναν μύθο, σημαίνον που δείχνει επένδυση στις γνωστικές διεργασίες και στη σκέψη. Αρκετά ώριμη ψυχική λειτουργία, όπου οι συγκρούσεις επιλύονται μέσω εξελιγμένων μηχ. Άμυνας: εκλογίκευση, διανοητικοποίηση, μετάθεση. Σοβαρό, ώριμο κορίτσι. Εσωτερικευση της λειτουργίας του ιδρύματος με θετική νοηματοδότηση, στοιχείο που φαίνεται να συνηγορεί στην καλή προσαρμογή των παιδιών στο ίδρυμα.

9. Μελίνα, 10 ετών, 1ο Ι.Π.Π.

Παρατηρήσεις: Αρκετά συνεργάσιμη.

Σύντομο Ιστορικό: 10 ετών, 5 χρόνια στο 1^ο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας, πιο πριν σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας, λόγω χρήσης ουσιών και των δύο γονέων. Ο πατέρας πέθανε το 2004 από χρήση. Τα παιδιά είναι εκτός γάμου. Έχει 1-2 φορές το μήνα τηλεφωνική επικοινωνία με τη μητέρα, καλή επαφή με τη μητέρα. Είναι η 2^η, η μεσαία. Εμφάνισε πρόωρη ήβη, έκανε όμως ορμονοθεραπεία κι όλα καλά. Πολύ καλή προσαρμογή στο ίδρυμα. Δεν παρακολουθείται από ειδικό ψ.υ.

Απαντήσεις στους μύθους και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού

....

Ανάλυση: Απέναντι στο μύθο του αποχωρισμού, εγείρονται ισχυρές αντιστάσεις, δεν λέει τίποτα. Είναι πολύ αμυντική. Ένδειξη ότι αρχικά είναι κλειστή, δυσκολεύεται να ανοιχτεί, να εμπιστευτεί τις σκέψεις της, τα λόγια της σε κάποιον ξένο.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου

Για να παίξει...άμα η μαμά του κι ο μπαμπάς του έχουν καλούς φίλους, θα παίξει με το παιδάκι. Ήταν παντρεμένοι αυτοί; Μετά από την επέτειο πήγαν με το παιδάκι τους βόλτα, μετά κάθισαν σ' ένα μαγαζί και φάγανε. Γιατί τα γράφετε;

Π. ...Τη μαμά...Δεν ξέρω (γιατί)

Τ. ...Το παιδάκι...γιατί .. ούτε αυτό δεν το ξέρω.

Ανάλυση: Απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος, η λύση που βρίσκει είναι στο κοινωνικό, στους φίλους, στο παιχνίδι. «Ήταν παντρεμένοι αυτοί;»- Από ό,τι γνωρίζουμε από το σύντομο ιστορικό που μας έδωσε ο παιδαγωγός, η Μελίνα γεννήθηκε εκτός γάμου, ερώτημα που αφορά την ιστορία της. Ασυνείδητη επιθυμία για τη μαμά και ταύτιση με τον εαυτό της, χωρίς να μπορεί να δικαιολογήσει για ποιο λόγο.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα

Απάντηση: *Μετά το μεσημέρι η μαμά του τού είπε να μαζέψει λεμόνια και το βοήθησε και μετά έφυγαν όλοι μαζί. Και μετά κοιμηθήκανε κι επειδή το παιδί έπρεπε να φύγουν από ..για το σχολείο κι ο ελέφαντας τους βοήθαγε και στις δουλειές.*

Π. Το παιδάκι γιατί μ' αρέσουν πολύ τα ζώα.

Τ. Το ίδιο. ..κι έχω και σκύλο. Εντάξει μας συμπαθεί αλλά δεν καταλαβαίνει κιόλας, είναι μικρό.

Ανάλυση: Δεν απαντά στο ερώτημα του μύθου. Ένδειξη αμυνών που εγείρονται στο άγχος ευνουχισμού ή κάτι την ωθεί να πει κάτι δικό της. Η θέση της απέναντι στο άγχος ευνουχισμού (ή και αποχωρισμού) είναι το να απαντά στο αίτημα της μητέρας.

Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με το παιδάκι. Παλινδρόμηση προς τον εαυτό της, έλλειψη ταύτισης με κάποιον άλλον (γονέα ή φροντιστή).

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα

Απάντηση *Εεεε...μπορεί να είχε λερωθεί το παιδί και μπορεί αυτά τα ρούχα να τής είχε πει η μαμά της να τα άλλαζε τα ρούχα αλλά δεν την άκουγε και έφυγε μαζί με τα καλά τα ρούχα και η μαμά την έβαλε τιμωρία και στην εκδήλωση, ευτυχώς τής είχαν στεγνώσει τα ρούχα, γιατί αλλιώς δε θα είχε πάει στην εκδήλωση.*

Π. Το παιδάκι γιατί κι εγώ δεν ακούω και λίγο τη μαμά μου.

Τ. Το ίδιο...Λίγο ξεφεύγει και μου λέει για τον αγώνα βόλεϋ που χάσανε.

Ανάλυση: Αρχικά, εγείρονται αντιστάσεις, σιωπά. Οι οιδιπόδειες επιθυμίες της εγείρουν άγχη και ενοχές που παίρνουν χαρακτήρα καθήλωσης στο πρωκτικό. «Το παιδί μπορεί να είχε λερωθεί», δεν άκουγε τη μητέρα της. «η μαμά την έβαλε τιμωρία. Βρίσκεται στο

αίτημα της μητέρας να είναι σωστή, ότι πρέπει να είναι καθαρή. Αυστηρό υπερεγώ. Καθήλωση στο πρωκτικό στάδιο. Ιδεοψυχαναγκαστικά στοιχεία. Παλινδρόμηση προς τον εαυτό της, έλλειψη ταύτισης με κάποιον άλλο (γονέα/φροντιστή).

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ελεύθερη συμπύκνωση. Πολύ καλή προσαρμογή / Πράγματι αυτό αντικατοπτρίζεται και στις απαντήσεις της στους μύθους. Είναι αρκετά ώριμες με βάση την ηλικία της και η λύση που δίνει είναι προς το κοινωνικό. / Αυτό που ίσως φάνηκε από τους μύθους είναι ένα παιδί με αρκετές άμυνες, κάπως κλειστή αρχικά προς τον Άλλο, που όμως δεν μας κάνει εντύπωση αλλά και ένα παιδί που θέλει να απαντήσει στο αίτημα της μητέρας, να είναι καλή για τη μητέρα για να την αγαπήσει. Αυτό ίσως εξηγεί και την πολύ καλή της προσαρμογή. Καθήλωση στο πρωκτικό και αυστηρό υπερεγώ. Νευρωτικά ζητήματα.

10. Σταμάτης 11 ετών, 1^ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις : Ανήσυχος! Μιλούσε σα μωρό. Γινόταν προκλητικός και προκαλούσε εκνευρισμό.

Σύντομο Ιστορικό: 11 ετών, εδώ και 6 έτη στο 1^ο ΙΠΠ, πρωτίτερα σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας. Εισήχθη με επέμβαση της κοινωνικής πρόνοιας, λόγω παραμέλησης από τη μητέρα πάσχουσα από νοητική στέρωση. Θάνατος του πατέρα (2003) από αστιία. Έχει 6 αδέρφια, είναι ο μικρότερος, 7^{ος}. Έχει 1 αδελφή στο 1^ο ΙΠΠ. 14 ετών. Ελεύθερος συμπτωμάτων. Αρκετά καλή προσαρμογή στο σχολείο. Έχει κλίση στα καλλιτεχνικά, έχει φίλους, χαρούμενο παιδάκι. Ήρθε με διάθεση να φροντιστεί

Απαντήσεις στους μύθους και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού

Απάντηση: *Δεν κατάλαβα! (του ξαναδιαβάζω την ιστορία). Πώς το είπατε αυτό; (Γελά)*
Και χτύπησε δυνατός αέρας και ξύπνησαν. Και ο μπαμπάς και η μαμά πήγαν σε άλλο δέντρο και ο μπαμπάς σε ένα άλλο κλαδί. Και το μικρό παι..εεε..πουλάκι μπορούσε λίγο να πετάξει. (Και μετά;)

Πέταξε λίγο κάτω και προχώραγε και πήγε να κρυφτεί. (Από τι;) Απ' τις νεφώσεις, πώς το λένε, πήγε να κρυφτεί λίγο για να κοιμηθεί.

Π. Το μπαμπά. Γιατί είναι αγόρι.

Τ. Το παιδί. Χαμογελά με ένα πλατύ χαμόγελο. Γιατί..γιατί..(αναστενάζει)..γιατί θέλω να χω μια μικρή οικογένεια κι έναν αδελφό.

Ανάλυση: Αμύνεται λέγοντας πως δεν κατάλαβε και ζητώντας την επανάληψη της ιστορίας. Στην ιστορία του μιλά για ένα πουλάκι, το οποίο πέταξε λίγο και πήγε να κρυφτεί. Στην ιστορία του υπάρχει ένα πουλάκι που κινδυνεύει αλλά είναι μόνο του, δεν υπάρχει κάποιος από τους γονείς να το βοηθήσει σ' αυτή τη δύσκολη συνθήκη αλλά ούτε και κάποιος άλλος. Παρότι στην αρχή ο Σ. γελάει, η ιστορία του είναι θλιμμένη, μιλά για ένα πουλί που είναι μόνο του και καλείται μόνο του να τα βγάλει πέρα, όπως ο Σ. και τα αδέρφια του όταν η μητέρα τους έφευγε. ενδεχομένως έχει αντιληφθεί ότι δεν μπορεί να στηριχθεί στους γονείς, ότι πρέπει μόνος του να τα βγάλει πέρα. Απέναντι στο ζήτημα του αποχωρισμού δείχνει τάση ανεξαρτησίας και προσπάθεια να βρει έναν τόπο προστασίας («κάπου να κρυφτεί»).. Δείχνει προτίμηση /ταύτιση με το ανδρικό φύλο (το μπαμπά γιατί είναι αγόρι, να είχα έναν αδελφό) συμμετρική με την ηλικία του (φάση της λανθάνουσας). Ταύτιση με το παιδί, με ευχή να είχε μια μικρή οικογένεια (στην πραγματικότητα έχει 7 αδέρφια).

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου.

Απάντηση: *Γιατι αγαπιούνται πολύ κι ήθελαν να κάνουν σύντομα..(Τον ρωτάω για το παιδί. Γιατί πήγε στο βάθος το παιδί;) Γιατί θέλαν να κατοικήσει. Για..α! Για να τους κόψει ένα λουλούδι. (Σε ποιόν;) Ε, και στους δύο! Θα κόψει δηλαδή δύο λουλούδια και θα τα δώσει στη μαμά και στο μπαμπά του.*

Π. Το παιδί πάλι. Γιατί πήγε στον κήπο και τους έκοψε δύο λουλούδια.

Τ.Ο μπαμπάς. Γιατί είχε κάνει το γάμο του, έκανε το γάμο του.

Ανάλυση: Και σε αυτό το μύθο ο Σταμάτης αμύνεται επαναλαμβάνοντας την ιστορία που μόλις του είπα. Απέναντι στην πρωταρχική σκηνή/γονεϊκό ζεύγος η απάντησή του είναι κάπως επιθετική «γιατί θέλαν να κατοικήσει», ενδεικτική μιας παλινδρόμησης στο πρωκτικό στάδιο και επιθετικότητας στην οποία όμως αμύνεται δίνοντας μια άλλη απάντηση στη συνέχεια, ευγενική-«για να τους κόψει ένα λουλούδι (να δώσει ένα δώρο

στη μαμά και στο μπαμπά). Καθήλωση στο πρωκτικό, επιθετικότητα Ασυνείδητη επιθυμία να ναι εκείνος που δίνει χαρά στους γονείς. Ταύτιση με το μπαμπά που έχει μια γυναίκα (έχει κάνει το γάμο του). Αρκετά υγιής απάντηση.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: Έχει αλλάξει πρόσωπο, έχει αλλάξει πόδια κι έχει αλλάξει! Αυτό! Όχι, και το παιδί δεν έβλεπε καλά αλλά έχει αλλάξει. Γιατί δεν έβλεπε καλά; Γιατί είχε μυωπία.

Π. Τον ελέφαντα. Χα! Γιατί είχε αλλάξει πολύ!

Τ. Ο ελέφαντας. Γιατί είχε αλλάξει πάρα πάρα πάρα πολύ.

Ανάλυση: και σε αυτό το μύθο αμυντικός, δίνει σύντομη απάντηση και δεν θέλει να πει περισσότερα. Ευνουχισμός = έχει αλλάξει πρόσωπο, έχει αλλάξει πόδια, έχει αλλάξει. «Το παιδί δεν έβλεπε καλά, είχε μυωπία»-(κάτι δεν θέλει να βλέπει, αρνείται να δει πως μεγαλώνει; Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με τον ελέφαντα διότι είχε αλλάξει πάρα πολύ.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τη μητέρα.

Απάντηση: Γιατί ήθελε.. Δεν καταλαβαίνω την ιστορία.

Περάσανε πολύ ωραία βόλτα και μετά πήταν στο σπίτι τους και φάγανε, ήπιανε, κοιμήθηκαν και ξύπνησαν για το άλλο βράδυ..Ε, πρωί..Μετά, τον πήγε η μαμά του στο σχολείο και ο μπαμπάς έκατσε να..Γιατί ήθελε κι αυτός να πάει..

Π. Το μπαμπά. Γιατί ήθελε κι αυτός να πάει. Το μπαμπά. Το μπαμπά. Γιατί ήθελε να πάει κι αυτός και η μαμά είπε να μην πάει.

Τ. Το παιδί. Γιατί πήγε πολύ ωραίες βόλτες με τη μαμά του. Τρώγανε και περνούσαν ωραία!

Ανάλυση: Ξεκινά να απαντήσει, και αμύνεται μέσω της άμυνας πάλι «δεν καταλαβαίνω. Κάποιο άγχος αναδύεται και γι' αυτό ίσως κυριαρχούν ψυχαναγκαστικές άμυνες (φάγανε, ήπιανε, κοιμηθήκανε, το άλλο πρωί ξυπνήσανε..). Ο μπαμπάς ήθελε κι αυτός να πάει βόλτα και η μαμά είπε να μην πάει. Μιλά για το μπαμπά σαν ένα παιδί που του επιτρέπει και δεν του επιτρέπει η μητέρα. Ταυτίζεται με το παιδί γιατί πήγε πολύ ωραίες βόλτες με τη μαμά του. Οιδιπόδεια, νευρωτική προβληματική., οι οιδιπόδειες

απαράδεκτες επιθυμίες του διακινούν άγχη που εγείρονται ψυχαναγκαστικές άμυνες για να τα αντιμετωπίσει.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ελεύθερος συμπτωμάτων, καλή προσαρμογή στο ίδρυμα, κοινωνικός, με κλίση στα καλλιτεχνικά. Ενδεχομένως τον βοηθά στην προσαρμογή του οι άμυνες που έχει εγείρει, από τη μία «Δεν καταλαβαίνω» με έναν τρόπο ζητά από τον Άλλο να του εξηγήσει να τον βοηθήσει και έπειτα απαντά στο αίτημα του Άλλου. Και από την άλλη βλέπουμε μια καθήλωση στο πρωκτικό στάδιο και ψυχαναγκαστικές άμυνες, οι οποίες ενδεχομένως μέσω της μετουσίωσης τον βοηθούν να μαθαίνει, να προσαρμόζεται, να είναι σωστός.

11. Σερίνα, 8 ετών, 1^ο ΠΠΠ

Παρατηρήσεις: Γλυκό κοριτσάκι, αρκετά παλινδρομημένο.

Σύντομο Ιστορικό: 8 ετών, λίγους μήνες στο 1^ο ΠΠΠ. Αιγυπτιακή καταγωγή. Οι δύο γονείς συνελλήφθησαν το 2006, ο πατέρας καταγγελία από τη μεγαλύτερη κόρη του για απόπειρα βιασμού και βρίσκονται στη φυλακή (τότε η Σερίνα 3^{ov} ετών). Έμεινε με τη μητέρα της στη φυλακή από τότε ως πρόσφατα. 1 αδελφό, 1 χρόνο μικρότερο, έχει μεταβεί σε συγγενείς στην Αίγυπτο, 1 αδελφή μεγαλύτερη ετεροθαλή¹ από το γάμο της μητέρας της, 2^η από την πλευρά του πατέρα της. Τακτική επαφή με τη μητέρα, καλή επαφή. Δεν αναφέρεται κάποιο σύμπτωμα. Πολύ καλή προσαρμογή. «Κατάλαβε από νωρίς ότι εδώ θα έχει έναν ασφαλή τόπο κατοικίας», αναφέρει ο παιδαγωγός.

Απαντήσεις και ανάλυση απαντησεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού

Απάντηση: Κατέβηκε μετά ο μπαμπάς και η μαμά από το δέντρο και το βοήθησαν. Και μετά έφτιαζαν καινούρια φωλιά..

Π. Το πουλάκι..εεε..δεν ξέρω.

Τ. Το είπαμε.

Ανάλυση: Στο θέμα του αποχωρισμού, παίρνει παθητική θέση, βάζει τους γονείς να τη βοηθούν. Ταύτιση: παλινδρόμηση στον εαυτό της, αδυναμία να ταυτιστεί με έναν από τους γονείς. Αρκετά σύντομη απάντηση, ένδειξη αμυνών.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου.

Απάντηση: Δεν ξέρω.

Ανάλυση: Ο μύθος που αφορά την επέτειο γάμου των γονιών, ενδεχομένως να κινητοποιεί σκέψεις γύρω από τη σεξουαλικότητα των γονιών και εγείρει ισχυρές αντιστάσεις στο παιδί. Δεν απαντά. Ενδεχόμενη σύνδεση με δυσκολία που αφορά την προσωπική της ιστορία (οι γονείς της βρίσκονται στη φυλακή, καταγγελία του πατέρα για βιασμό της μεγαλύτερης ετεροθαλούς αδελφής της).

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: Έχει κοντύνει η προβοσκίδα του .. και δεν ξέρω.

Π. Το παιδί ..επειδή ... (Έχει πάρει ένα μαξιλάρι αγκαλιά).

Τ. Το παιδί.

Ανάλυση: Αρκετά σύντομη απάντηση, ένδειξη αμυνών. «έχει κοντύνει η προβοσκίδα του»: απάντηση που δηλώνει άγχος ευνουχισμού: Ο ελέφαντας κάτι χάνει, μήκος από την προβοσκίδα του. Μήπως εδώ μιλά και για τον εαυτό της; Και η ίδια έχει κάτι χάσει. Παίρνει ένα μαξιλάρι αγκαλιά, μοιάζει να χρειάζεται ένα μεταβατικό αντικείμενο για να αντιμετωπίσει το άγχος που της προκαλεί αυτό που έχει χάσει (τη μητέρα της; Τους γονείς της; Την ηρεμία μέσα στην οικογένεια;) ας μην ξεχνάμε πώς η Σερίνα είναι λίγο καιρό τώρα στο ίδρυμα. Κι εδώ στις ερωτήσεις ποιόν προτιμά, με ποιόν ταυτίζεται, η Σερίνα δεν μπορεί παρά να επιλέξει το παιδί, τον εαυτό της. Δεν φαίνεται να μπορεί να στηριχθεί σε κανέναν άλλο για ταύτιση.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα

Απάντηση: Γέλαγε. Δεν ξέρω γιατί.

Π. Εεε.. τη μαμά επειδή γέλαγε.

Τ. Η μαμά.

Σ' αυτό το σημείο, μπαίνει η γραμματέας και ζητά τη Σερίνα, είναι η μητέρα της στο τηλέφωνο. Η Σερίνα πηγαίνει να μιλήσει στη μητέρα της.

Ανάλυση: Πολύ σύντομη απάντηση. Γενικά απαντά με ένα δεν ξέρω γιατί. Ένδειξη αμυνών. Ίσως αυτό σημαίνει; Δεν θέλω να ξέρω για όλα αυτά που μου έχουν συμβεί, τα οποία είναι αρκετά τραυματικά; Να σημειώσω ότι γενικά τη νιώθω πολύ σφιγμένη. Σα να απειλείται από κάτι. Στη βόλτα του κοριτσιού με το μπαμπά η μητέρα γέλαγε. Τι εννοεί; Γέλαγε; Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με τη μητέρα, επειδή γέλαγε, με μια μητέρα που είναι χαρούμενη; ευχή, να ήταν χαρούμενη η μητέρα της; Ή και η ίδια;

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ανάλυση: Σερίνα, 8 ετών, λίγους μήνες στο 1^ο ΠΠΠ *Ελεύθερη συμπτωμάτων*. Πολύ καλή προσαρμογή. «Κατάλαβε από νωρίς ότι εδώ θα έχει έναν ασφαλή τόπο κατοικίας», όπως μας αναφέρει ο παιδαγωγός της. Από τους μύθους φαίνεται ότι είναι ένα παιδί που είναι

κάπως κλειστό, αμυντικό, ενδεχομένως έχει βρει έναν τρόπο να κλείνεται να αμύνεται απέναντι σε όσα τη θλίβουν ή της προκαλούν αναστάτωση και αυτό μπορεί να συμβάλει σε μια εικόνα καλής προσαρμογής. Το τεστ δείχνει ένα παιδί κλειστό, που δύσκολα εμπιστεύεται.

12. Στεφανία, 8,8 ετών, 1ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις: Κάπως ανώριμη, μιλά σαν ένα παιδί μικρότερης ηλικίας. Προς το τέλος, ήταν κουρασμένη και νύσταζε. Ωστόσο ολοκλήρωσε τη διαδικασία, πράγμα που δεν κατάφεραν άλλα παιδιά, γεγονός που δείχνει ότι κατά κάποιον τρόπο, ήθελε να μιλήσει. Πιθανόν αυτό είναι καλή ένδειξη για μια μελλοντική θεραπεία του παιδιού, διαφαίνεται ήδη ένα λανθάνον αίτημα.

Σύντομο Ιστορικό: 8,8 ετών, 5 έτη στο 1^ο ΙΠΠ, αίτιο παραπομπής; χρήση ουσιών και από τους δύο γονείς, Η μητέρα απεβίωσε όταν η Στεφανία ήταν ενός. Ο πατέρας είναι σε πρόγραμμα απεξάρτησης μεθαδόνης, έχει επαφή μαζί του περίπου 1 φορά το μήνα, παρουσία παιδαγωγού. Είναι μοναχοπαιδί. Δυσκολίες όπως αναφέρονται από τον παιδαγωγό: 1. έχει πολλούς φόβους, σα να αισθάνεται ότι υπάρχει μια μόνιμη απειλή από το περιβάλλον. 2. δυσκολεύεται στον ύπνο, συχνά κατά τη διάρκεια του ύπνου χτυπά το κεφάλι της, 3. δυσκολία αποχωρισμού από τη μητέρα σας. 4 φοβάται ότι ο άλλος θα την κρίνει και θα την απορρίψει.. Σύμφωνα με τον παιδαγωγό δεν είναι σε θεραπεία αλλά χρειάζεται.

Απαντήσεις στους μύθους και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού.

Ε, θα πάει εκεί πέρα που είναι η μαμά ή ο μπαμπάς. Θα πάει η μαμά ή ο μπαμπάς να το πάρει από εκεί που είναι το μικρούλι. Αυτά.

Π. Το μικρούλι, γιατί εμένα μ' αρέσουν μερικά ζωάκια μικρούλια και τέτοια, γιατί τα μεγάλα είναι άγρια.

Τ. Το μικρούλι..εε..μ' αρέσουν τα μικρά ζωάκια: γατάκια, σκατζοχοιράκια, σκυλάκια και τέτοια. Πώς σας λένε; Έχω κι εγώ μια φίλη που τη λένε Θένια,, κολλητή.

Ανάλυση: Απέναντι στο ζήτημα του αποχωρισμού η Στεφανία παίρνει παθητική θέση, περιμένει από τους ενήλικες να τη βοηθήσουν. Τάσεις παλινδρόμησης σε πιο ανώριμες από την ηλικία της συμπεριφορές. Φόβος για την επιθετικότητα του άλλου, η οποία προβάλλεται στα ζώα. Ψάχνει να βρει μια σύνδεση μαζί μου να με κερδίσει «έχω κι εγώ μια φίλη Θένια κολλητή» (μτβ αντίδραση).

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου

Απάντηση: *Τι γιατί; Ε, για να φτιάξει τα λουλούδια και τέτοια γιατί μπορεί να 'ρθει κόσμος και να μην το δουν χάλια. (Ποιός του είπε να τα φτιάξει;) Όχι, απλά, μόνο του, για να κάνει έκπληξη ή κάτι τέτοιο. Ο κήπος ήταν κάπως και τον σκούπισε το παιδί.*

Π. Το μικρούλι και πάλι. Μ' αρέσουν τα μικρούλια... (Πόσο χρονών είναι;) Εγώ θα έλεγα δύο.

Τ. Το μικρούλι. Παίζει με τα μαλλιά της... Γιατί μ' αρέσουν τα μικρούλια.

Ανάλυση: Απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος που περνά καλά, η Στεφανία παίρνει μια θέση ενήλικα, ενός παιδιού που πρέπει να κάνει όσο κανονικά θα έπρεπε να κάνει ένας μεγάλος, ώστε να προφυλάξει την εικόνα του σπιτιού, να μην το δει χάλια ο κόσμος. Μεταφορά για τα χάλια των γονέων της; Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με τον εαυτό της, παλινδρόμηση στον εαυτό της έλλειψη ενήλικα να ταυτιστεί.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: (Δε λέει τίποτα)

Ανάλυση: Ισχυρές άμυνες εγείρονται σ' αυτό το μύθο και η Σ. παραμένει κλειστή, σιωπά. Ενδεχομένως υποθέτουμε ότι επειδή αμέσως πρωτότερα η Σ. μίλησε για δύο ζητήματα που την αφορούν ιδιαίτερος: το θάνατο (αναφορά στο θάνατο της μητέρας) και τους φόβους. Γι' αυτό και δυσκολεύτηκε.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα.

Απάντηση Γιατί...μπορεί να είχε πάθει κάτι, να ήταν κακιά, να τους είχε βάλει κάτι κανένας κακός...ένα δηλητήριο ένας κακός, κάτι και τής είπε πιές.

Π. Το κοριτσάκι, γιατί μ' αρέσουν τα κοριτσάκια .. και δε μ' αρέσουν τ' αγοράκια γιατί τα αγοράκια είναι λίγο άγρια. Ξέρεις εσύ τώρα..

Ανάλυση: Οι οιδιπόδειες επιθυμίες ξυπνούν άγχη και φόβους ότι η μητέρα μπορεί να πάθει κάτι κακό (φαντασιώσεις θανάτου της μητέρας, ενοχή) . Αυτό που λέει συνδέεται με τη δυσκολία αποχωρισμού που της βγαίνει με τη «μητέρα» στο ΙΙΙΙ. , μιλά για την ιστορία της, η μητέρα της πέθανε αρκετά νέα, από χρήση ουσιών, από την ουσια = «δηλητήριο που κάποιος κακός της έδωσε να πει..» πολύ εύστοχη περιγραφή, αν σκεφτούμε ότι είναι για την ουσία!! Η Στεφανία μιλά για μια απειλή που έρχεται απ' έξω. «Τους είχε βάλει κάτι κάτι κανένας κακός..» τώρα ο πληθυντικός γιατί; Μήπως εννοεί στη μητέρα και σε κείνη; Η δυάδα που τότε έτσι την αντιλαμβανόταν, ήταν μόνο ενός η Στεφανία όταν έφυγε από τη ζωή η μητέρα (η μητέρα κι εγώ-ό,τι συμβαίνει στη μητέρα συμβαίνει και σε μένα - ό,τι συμβαίνει σε μένα συμβαίνει και στη μητέρα). Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με το κοριτσάκι, δηλ. με τον εαυτό της, δυσκολεύεται να ταυτιστεί με κάποιον άλλον πέραν από τον εαυτό της, γι' αυτό παλινδρομεί στον εαυτό της.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ανάλυση: 1) *άγχος αποχωρισμού από τη μητέρα-φροντιστή στο ΙΙΙΙ*, στο μύθο για το οιδιπόδειο (8^{ος} μύθος) φαίνεται να συνδέεται με ασυνείδητες ενοχές για τις οιδιπόδειες επιθυμίες της, οι οποίες ενοχές εντάθηκαν λόγω του πραγματικού θανάτου της μητέρας της (όταν η Στεφανία ήταν ενός).

2) *Πολλούς φόβους:* αισθάνεται το περιβάλλον απειλητικό, λόγω της απειλής που βίωσε μικρούλα με το θάνατο της μητέρας της αλλά και πιο πριν λόγω της χρήσης ουσιών . Αυτό γίνεται εμφανές στη φράση της στον 8^ο πάλι μύθο: ««δηλητήριο που κάποιος κακός της έδωσε να πει..» «Τους είχε βάλει κάτι κάτι κανένας κακός..», Μήπως εννοεί στη μητέρα και σε κείνη; Η δυάδα που τότε έτσι την αντιλαμβανόταν, ήταν μόνο ενός η Στεφανία όταν έφυγε από τη ζωή η μητέρα (η μητέρα κι εγώ-ό,τι συμβαίνει στη μητέρα συμβαίνει και σε μένα - ό,τι συμβαίνει σε μένα συμβαίνει και στη μητέρα).

3) *φοβάται ότι ο άλλος θα την κρίνει και θα την απορρίψει..:* , αυτό γίνεται εμφανές στο 2^ο μύθο όπου η Στεφανία μιλά για ένα παιδί (ίσως 2 ετών) το οποίο μπαίνει στη διαδικασία να κάνει ό,τι θα έκανε μια ενήλικη γυναίκα (να σκουπίσει, να φτιάξει τα λουλούδια,) «για να μην το δει χάλια ο κόσμος» (μεταφορά για τα χάλια που έχουν

αφήσει οι γονείς της;) εμφανές το πόσο σημαντικό είναι για κείνη το βλέμμα του Άλλου, του κόσμου.

4) δυσκολεύεται στον ύπνο, συχνά κατά τη διάρκεια του ύπνου χτυπά το κεφάλι της: αυτό-επιθετική και αυτό-ηρεμιστική συμπεριφορά πριν τον ύπνο ή κατά τη διάρκεια του ύπνου. Ενδεχομένως η Στεφανία έχει πολλές ενοχές και γι 'αυτό προβαίνει σε αυτό-τιμωρητικές συμπεριφορές όπως το να χτυπά το κεφάλι της για να ηρεμήσει και να κοιμηθεί. Αυστηρό άκαμπτο τιμωρητικό υπερεγώ που είναι εμφανές και στους μύθους, το οποίο συνδέεται με ενδεχόμενες ασυνείδητες ενοχές ή ασυνείδητες φαντασιώσεις παντοδυναμίας που συνδέονται με το θάνατο της μητέρας της.

13. Στρατής, 9 ετών, 1ο ΠΠ.

Παρατηρήσεις: Γλυκό κι υπεύθυνο παιδί, πολύ συνεργάσιμος. Μετά κάθισε λίγο μαζί μου. Καθόταν σα μεγάλος.

Σύντομο Ιστορικό: 9 ετών, 4 έτη στο 1^ο ΠΠ. Πρωτύτερα σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας. Αδυναμία ανατροφής από τη μητέρα και τον πατέρα. Η μητέρα έχει ψυχιατρικά προβλήματα, ανικανότητα να τον φροντίσει εξαιτίας αυτών. Ο πατέρας, Τουρκικής καταγωγής, άνεργος. Μοναχοπαίδι. Ο πατέρας τον επισκέπτεται τακτικά, κάποιες φορές με τη μητέρα. Έχουν πολύ καλή επαφή. (το διαφοροποιητικό στοιχείο ! ο πατέρας!) → Πολύ καλή προσαρμογή στο σχολείο και στο ίδρυμα

Απαντήσεις παιδιού και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού

Απάντηση: Μετά.. πέταξε και πήγε πάνω στο δέντρο..(σκέφτεται, κοιτά τριγύρω)Μετά, είπαν η μαμά του κι ο μπαμπάς του αν είναι καλά. Πήρανε φωλιά και την πήγαν πάλι πάνω στο δέντρο και μετά ξανακοιμήθηκαν.

Π. Το παιδί γιατί είναι μικρούλι.

Τ. Ο μπαμπάς γιατί ξέρει πολλά.

Ανάλυση: Απέναντι στο τραύμα του αποχωρισμού, ο Στρατής δείχνει τάση ανεξαρτησίας. Η ιστορία έχει αίσιο τέλος. Σαν ένα κακό όνειρο που τελείωσε γρήγορα Ασυνείδητη επιθυμία να είναι ένα παιδί μικρούλι, για παλινδρόμηση σε πιο μικρή ηλικία. Ταύτιση με τον πατέρα γιατί του υποθέτει τη γνώση, απάντηση που δείχνει ένα παιδί που υποθέτει τη γνώση στον πατέρα, που έχει καλή επαφή με τον πατέρα του.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου

Απάντηση: Εμμμ..για να κόψει λουλούδια για τη μαμά του..και μετά να πάει να κάνει πιπί του και μετά ξαναγυρνάει και κάθεται πάλι στην ίδια καρέκλα. (Είναι μόνος του;) Ναι κι από δίπλα είναι ο αδερφός του. Κι όταν σταματά ο γάμος, ο μπαμπάς και η μαμά με το παιδί τους πήγαν πάλι στη φωλιά και κάθισαν. Κι ο μπαμπάς κι η μαμά βλέπαν τηλεόραση και το παιδί μαζί με τον αδερφό του έπαιζε.

Αυτά.

Π. Πάλι το παιδί, με το μικρούλι γιατί είχε τους πιο πολλούς ρόλους.

Τ. Ο αδελφός...Εεε..γιατί έπαιξε μαζί του.

Ανάλυση: Αντέχει να είναι μόνος του ενώ οι γονείς περνούν καλά. Η θέση που επιλέγει να πάρει είναι αυτού που θα δώσει ένα δώρο στη μαμά (λουλούδια). Η παρεμβολή «και μετά κάνει πιπί του»: το παιδί πήγε να ουρήσει (στον κήπο) μοιάζει μια παλινδρόμηση στο πρωκτικό στάδιο. Φαίνεται να ξέρει ποια είναι η θέση του, ότι εκείνος ανήκει με τα παιδιά και οι γονείς του με τους μεγάλους και αυτό το έχει αποδεχθεί. Διαφαίνεται η ευχή να είχε έναν αδελφό (είναι μοναχοπαιδί).

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα

Απάντηση: Έχει αλλάξει γιατί έγινε ψηλός και ότι μεγάλωσε κι έγινε ψηλός κι έκανε και παιδί. (Τον παροτρύνω για να συνεχίσει: Τι παδί έκανε;). Παιδάκι, μικρό. Και το παιδί του έφτιαξε μια κούνια και τον έβαλε να κοιμηθεί. Αυτά.

Π. Το παιδί...γιατί είχε έναν φίλο..

Τ. Ποιός είμαι; Το μωρό γιατί ήταν νεογέννητο κι είχε ένα ωραίο σπίτι, μια ωραία κούνια.

Ανάλυση: Ευνουχισμός =μεγάλωσε =έγινε ψηλός =έκανε και παιδί. Απέναντι στο άγχος ευνουχισμού δίνει μια αρκετά ώριμη απάντηση που συνδέεται με το να λάβει τη θέση του μεγάλου, του ψηλού, να κάνει και παιδί (καλή σχέση με τον πατέρα, ταύτιση με τον πατέρα;). Ενδεχομένως μια θετικά αναπλήρωση του άγχους ευνουχισμού. Εκφράζεται και μια αμφιθυμία σχετικά με το μεγάλωμα: μιλά για ένα μωρό, νεογέννητο. (Ίσως κάνει μια ευχή να ξαναγεννιόταν δηλ.; και να ήταν τα πράγματα αλλιώς για κείνον;)

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τη μητέρα

Απάντηση *Ο μπαμπάς του ήταν θυμωμένος επειδή τσακώθηκε με τη γειτονιά και το παιδί μαζί με τη μαμά, του έφτιαξαν τη διάθεση. (Γιατί τσακώθηκε με τη γειτονιά;) Επειδή άπλωνε τα ρούχα, μεγάλα σεντόνια και πήγαιναν απ' τον παρακάτω όροφο, ενοχλούσε το υπόλοιπο σπίτι. (Το υπόλοιπο σπίτι;) Από κάτω, από την παρακάτω πολυκατοικία, δε έφτανε το σεντόνι και δεν τσακώθηκαν. Αυτά.*

Π. Προτιμάω το παιδί γιατί έφτιαξε τη διάθεση του μπαμπά του και τη μαμά του για το ίδιο.

T. Κι εγώ θα ήθελα να είμαι η μαμά του γιατί έκανε το ίδιο..γιατί το είπε να απλώσει το σεντόνι αλλού. Αυτά.

Ανάλυση: Απέναντι στις οιδιπόδειες επιθυμίες και άγχη, υποθέτει κάποιο θυμό στον πατέρα αλλά χρησιμοποιώντας έναν νευρωτικό μηχανισμό, κάνει μετάθεση: ο μπαμπάς δεν είναι θυμωμένος μαζί του αλλά με τους γείτονες! Αυτός ο μηχανισμός τον κάνει να είναι αρκετά ελεύθερος συγκρούσεων και ενοχών. Ο Στρατής απέναντι στα άγχη του που προκύπτουν από τις οιδιπόδειες ασυνείδητες επιθυμίες του, φαίνεται σα να παίρνει αυτή τη θέση, να ταυτίζεται με ένα παιδί που κάνει πάλι ευδιάθετο το μπαμπά, δίνει χαρά στο μπαμπά.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού

Ανάλυση: Πολύ καλή προσαρμογή στο σχολείο και στο ίδρυμα και στο γεγονός ότι είναι ελεύθερος συμπτωμάτων → ενδεχομένως συνάδει το γεγονός ότι έχει εσωτερικεύσει ένα ενδιαφέρον από την πλευρά των γονιών: Στο μύθο του πουλιού (αποχωρισμός) βάζει τους γονείς να ρωτάνε: «αν είναι καλά;», σπάνια απάντηση. /Καλή προσαρμογή στο σχολείο → οφείλεται ενδεχομένως στην ταύτισή του με τον πατέρα γιατί του υποθέτει τη γνώση, απάντηση που δείχνει ένα παιδί που υποθέτει τη γνώση στον πατέρα, που έχει καλή επαφή με τον πατέρα του. (μύθος 1^{ος}: θα ήθελα να ήμουν ο μπαμπάς γιατί ξέρει..να πετάει). /Χρήση αρκετά εξελιγμένων μηχανισμών άμυνας όπως πχ της μετάθεσης; Στο μύθο για το οιδιπόδειο (8^{ος} μύθος) , μεταθέτει το θυμό του μπαμπά από το πρόσωπό του στους γείτονες, γεγονός που τον αφήνει αρκετά ελεύθερο από συγκρούσεις και ενοχές.

14. Σάββας, 9 ετών, 1^ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις: Πολύ κλειστός. Περισφυγμένο συναίσθημα. Αισθανόταν άβολα. Δυσκολία να φανταστεί. Σαν κάτι να τον τρομάζει στη φαντασία του; Αρκετά δυσκολεμένο παιδί. Παιδί σε κίνδυνο για ανάπτυξη σοβαρής ψυχοπαθολογίας.

Σύντομο Ιστορικό: 9 ετών, εδώ και 1,5 έτος στο 1^ο ΙΠΠ, πρωτίτερα σε άλλο ίδρυμα παιδικής προστασίας. Εισήχθη με επέμβαση της κοινωνικής πρόνοιας. Η μητέρα με νοητική στέρηση, αδυνατούσε να τον φροντίσει. Παραμέληση. Εγκατέλειψε το σύζυγό της και ζούσε με το Σάββα σε άθλιες συνθήκες. Για τον πατέρα του Σάββα αναφέρεται ιστορικό αλκοολισμού. Μοναχοπαιδί. Βλέπει τη μητέρα του περίπου μια φορά το μήνα. Σύμπτωμα: Δυσκολεύεται πολύ στα μαθήματα, πολύ κλειστός, εσωστρεφής. Άργησε να προσαρμοστεί και δυσκολεύεται να επενδύσει στο χώρο. Υπόθεση για κάποια ψυχική νόσο. Δεν είναι σε θεραπεία αλλά προγραμματίζεται.

Απαντήσεις του παιδιού και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού

Απάντηση:

Ανάλυση: στο μύθο που αφορά τον αποχωρισμό, δεν λέει τίποτα. Πολύ κλειστός, αμυντικός, περισφυγμένο συναίσθημα.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου

Επειδή πήγε και έκοψε λουλούδια.. (Σταματά. Σιωπή. Τον ρωτάω: Για ποιόν;) Στη μητέρα.

Π. Το παιδί.

Τ. Το παιδί.

Ανάλυση: Δίνει μια ελλιπή, φτωχή απάντηση με σιωπές. Περισφυγμένο συναίσθημα, πολύ κλειστός και εδώ. Η απάντησή του «επειδή πήγε κι έκοψε λουλούδια». Ασυνείδητη επιθυμία κα ταύτιση με το παιδί, παλινδρόμηση στον εαυτό του ελλείπει κάποιου άλλου να ταυτιστεί.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: Δεν ξέρω.

Ανάλυση: Στο μύθο αυτό που αφορά το σύμπλεγμα ευνουχισμού ο Σάββας σιωπά, εκδηλώνει μεγάλη συστολή. Ισχυρές άμυνες εγείρονται σαν απάντηση σε άγχη που του κινητοποίησε ο προηγούμενος μύθος που αφορά τους φόβους του παιδιού, εκδήλωσε άγχος θανάτου.

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τη μητέρα.

Απάντηση:Γιατί δεν ήρθε μαζί τους θύμωσε; (Εσύ τι λές;) Ναι. Τους..τους συγχώρεσε.. Ναι.

(Και μετά;) Πήγανε όλη η οικογένεια μαζί μια βόλτα.

Π. Εεε...το παιδί..(Γιατί;) Δεν ξέρω...(είναι πιο άνετος..επιτέλους!)

Τ. Ο μπαμπάς...επειδή τους συγχώρεσε.

Ανάλυση: Δυσκολεύεται και πάλι να απαντήσει, σιωπή που δηλώνει ενδεχομένως κάποιο άγχος ή συστολή απέναντι στα αισθήματα και τις σκέψεις που του κινητοποιεί η ιστορία . Μιλά για έναν πατέρα που θύμωσε και μετά τους συχώρεσε. Η απάντησή του και οι λέξεις που χρησιμοποιεί δείχνουν ότι αυτό το παιδί ταλανίζεται από ενοχές για τις ασυνείδητες επιθυμίες του, ενδεχομένως λειτουργεί ένα πολύ αυστηρό άκαμπτο υπερεγώ στο Σάββα κι ίσως είναι η απάντηση γιατί ο ίδιος είναι τόσο κλειστός. Η έννοια της συγχώρεσης εμφανίζεται ξανά.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού:

Ανάλυση: Δυσκολεύεται πολύ στα μαθήματα, πολύ κλειστός, εσωστρεφής. Άργησε να προσαρμοστεί και δυσκολεύεται να επενδύσει στο χώρο. Υποθεση για κάποια ψυχική νόσο. Από τις απαντήσεις του στο τεστ φαίνεται ότι είναι ένα παιδί πάρα πολύ κλειστό απέναντι στον Άλλο και στη φαντασία του. Δεν εμπιστεύεται τον άλλο, δεν μπορεί να του εκφράσει τις σκέψεις του. Μοιάζει να έχει ανάγκη να αμυνθεί σαν απάντηση σε άγχη που του κινητοποιεί ο αποχωρισμός και το οιδιπόδειο. Ενδεχομένως να έχει διαμορφωθεί κάποια απειλή στο νού του: ότι ο Άλλος μπορεί να του κάνει κακό για αυτό και δε μιλάει.

15. Ορέστης, 7 ετών, Εκκλησιαστικό 2ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις: ...

Σύντομο Ιστορικό: 7 ετών, στο 2ο ΙΠΠ, δεν γνωρίζουμε από πότε. Με αίτημα της μητέρα λόγω οικονομικών προβλημάτων. Είναι ο μικρότερος. Έχει έναν μεγαλύτερο αδελφό. Έχει τακτική επικοινωνία με τη μητέρα του, πολλά ΣΚ τα περνά στο σπίτι του. Με τον πατέρα του δεν έχει επικοινωνία. Ενδιαφέρον για τα μαθήματα, κοινωνικός, εύστροφος. Πολύ καλή προσαρμογή.

Απαντήσεις στους μύθους και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού.

Απάντηση: Α, είναι αγόρι; (Εσύ τι λές;) ...*Ε, άνεμος; ..Το πουλί έπεσε απ' το δέντρο. Οι γονείς του το ψάχνανε. Ξαφνικά, βλέπουν ένα κίτρινο πράγμα, ένα παπάκι και το ρωτάνε: «Μήπως είδατε ένα πουλάκι; Ένα γκρί; Και το βρήκαν με τη βοήθειά τους.*

Π. Εμένα μ' αρέσει το παπάκι επειδή είχε πει πού ήταν το πουλάκι.

Τ. Το πουλάκι. Γελάει. Επειδή μ' αρέσει να είμαι παιδί.

(Με ρωτά) Πάτε και σ' άλλα παιδάκια;

Ανάλυση: Ο αποχωρισμός από τους γονείς, το τραύμα της καταστροφής της φωλιάς αναπαρίσταται μέσα από μια «πτώση» το σημαίνον «έπεσε». Στην ιστορία του εισάγει ένα ενδιάμεσο πρόσωπο-βοηθό των γονιών να βρουν το παιδί, ενδεικτικό εσωτερικευσης της λειτουργίας του ιδρύματος. ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ/.ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ : Η ιστορία του είναι ζωντανή, με διαλόγους, συνοχή, δείχνει πολύ καλή γνωστική επεξεργασία, συνάδει με την παρατήρηση του παιδαγωγού ότι είναι εύστροφος. Μετβ αντίδραση: «Πάτε και σ' άλλα παιδάκια;» Θέλει να μάθει για ποιο λόγο είμαι εκεί και τον ρωτώ.-->ενδεικτικό ενός παιδιού που ψάχνει να σχετιστεί με τον Άλλο.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου.

Α, γιατί; Γιατί το παιδί..έχει πολύ φασαρία, γι' αυτό. Ήταν έξυπνο παιδάκι και πήγε στην αυλή να ζυπνήσει το παιδί κι ο μπαμπάς πήγε στην αυλή και βλέπει ένα μωράκι πασαλειμμένο με λάσπη. Μετά το βρήκαν και ήταν...μέσα στη λάσπη.

Π. Ποιος θα ήθελα να ήμουν; Ο μπαμπάς. (Τ)

Τ. Ποιόν προτιμάω; Το μωρό. Η μαμά δεν έπαιξε κανένα ρόλο, μόνο το γιόρταζε. (Π)

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά την πρωταρχική σκηνή αναδύεται το **σημαίνον** «**φασαρία**» το οποίο μας παραπέμπει στην πρωταρχική σκηνή και στον τρόπο που την αντιλαμβάνονται τα παιδιά μικρής ηλικίας. Ο Φρόνυτ έλεγε: σαν φασαρία, σαν έναν πόλεμο. Στην ιστορία αυτή ταυτίζεται με ένα έξυπνο παιδάκι αλλά και με ένα μωρό λερωμένο με λάσπη. Φαίνεται να είναι διχασμένος ανάμεσα στις δύο αυτές θέσεις. Η φράση «μωράκι πασαλειμμένο με λάσπη» δείχνει μια παλίνδρομη στο πρωκτικό στάδιο. Ταυτίζεται με το μπαμπά. Πολύ καλή απάντηση για την ηλικία του.

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Τι άλλαξε στον ελέφαντα; Α! έχει γεράσει, απλά είναι διαφορετικός. Έχει βγάλει μαλλιά κι είναι κάπως γέρικος. Αυτά και θα ήθελα να ήμουν το παιδί επειδή μ' αρέσει να ρωτάω. Ό, τι λέει η ιστορία, το 'χω κι εγώ! Έτσι κι εγώ μια μέρα..(ζεφεύγει..)

Π. Το παιδί-ελέφαντα. Α! ο ελέφαντα, επειδή είμαι γέρος κι οι γέροι έχουν πλάκα!

Τ. ..

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά τον ευνουχισμό μιλά για τη φθορά του χρόνου («ο ελέφαντα έχει γεράσει») και έχει βγάλει μαλλιά» ενδεχομένως παραπέμπει και στις αλλαγές του σώματος λόγω της σεξουαλικότητας, της εφηβείας.. για την εγκυρότητα του τεστ απαντά από μόνος του στα ερωτήματα, ένδειξη ότι έχει εσωτερικεύσει τη διαδικασία του τεστ και ανταποκρίνεται πολύ καλά. για την εξήγηση της καλής προσαρμογής του παιδιού, δείγμα ευστροφίας ταύτιση με το παιδί γιατί του αρέσει να ρωτά, είναι περίεργος, ανοιχτός προς τη γνώση. ασυνείδητη επιθυμία για το παιδί-ελέφαντα, έναν ελέφαντα που είναι γέρος, και λέει ότι και ο ίδιος είναι γέρος κι οι γέροι έχουν πλάκα. τι εννοεί εδώ; δεν γνωρίζουμε ακριβώς. ενδεχομένως το γέρος στα μάτια ενός μικρού παιδιού να είναι το «μεγάλος» «ενήλικας».

8^{ος} μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τη μητέρα.

Απάντηση: *Τι σημαίνει έκφραση; Α! Πήγε σπίτι και βλέπει τόσο χαρούμενο το μπαμπά: «Είμαι χαρούμενος, παιδί μου». Σήμερα θα 'ρθει η θεία Ελεονώρα». (Ποια είναι η θεία Ελεονώρα;) Ελεονώρα είναι το όνομα μιας φίλης μου.*

Π. Το μπαμπά, επειδή είναι χαρούμενος, όπως πρέπει να 'μαστε όλοι μας, αλλά πώς να είμαστε μ' αυτό τον κόσμο;

Τ. Ο μπαμπάς. (Γιατί;) Επειδή ο μπαμπάς τις άλλες φορές είναι στεναχωρημένος για τα προβλήματα, ενώ τώρα δεν είναι.

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά το οιδιπόδειο μιλά για έναν χαρούμενο μπαμπά. Είναι σημαντικό για κείνον να στηρίζει μια πατρική φιγούρα ευτυχισμένη. Έχει εσωτερικεύσει συμβολικά και έχει ανάγκη να αναφέρεται σε μια πατρική φιγούρα, παρόλο που από την ιστορία του γνωρίζουμε ότι οι γονείς είναι χωρισμένοι και δεν έχει επαφή με τον πατέρα του. Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με τον πατέρα. Μοιάζει κοντά στη λύση των οιδιπόδειων συγκρούσεων. Για την εξήγηση της καλής προσαρμογής του παιδιού η άνεση με την οποία απαντά και η ευκολία να φανταστεί τη συνέχεια της ιστορίας είναι ενδεικτική ότι πρόκειται για ένα παιδί σχετικά ελεύθερο συγκρούσεων και αγχών.

Σημάδια σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή/δυσκολίες του παιδιού:

Ανάλυση: Ελεύθερος συμπτωμάτων. Καλή προσαρμογή στο σχολείο και στο ίδρυμα, κοινωνικός, πολύ συνεργάσιμος: Ο Ορέστης συνήθως ξεκινά την απάντηση του απευθύνοντας μου ένα ερώτημα, σταθερό στοιχείο του παιδιού σχεδόν σε όλους τους μύθους: είναι σα να υποθέτει τη γνώση στον Άλλο και τον ρωτά. Και αυτό του δίδει ορμή να παράγει τη δική του γνώση. Στο δεύτερο μύθο, ταυτίζεται με το παιδί γιατί του αρέσει να ρωτά, είναι περίεργος, ανοιχτός προς τη γνώση. Γενικά, Η άνεση με την οποία απαντά και η ευκολία να φανταστεί τη συνέχεια της ιστορίας είναι ενδεικτική ότι πρόκειται για ένα παιδί σχετικά ελεύθερο συγκρούσεων και αγχών. Στο μύθο για το οιδιπόδειο, είναι ενδεικτικό πως έχει εσωτερικεύσει μια καλή πατρική φιγούρα, συμβολικά ο πατέρας φαίνεται να λειτουργεί σ' αυτό το παιδί, στοιχείο που συνδέεται με καλή προσαρμογή του παιδιού στον κοινωνικό δεσμό.

16. Γαβριήλ, 12 ετών, 2ο ΙΠΠ

Παρατηρήσεις: Δεν έχουμε.

Σύντομο Ιστορικό: 12 ετών, 2^ο ΙΠΠ, Δεν γνωρίζουμε από πότε. Ο Γαβριήλ έμενε με τη μητέρα του και τον 1 αδελφό του Τζούντο, ενώ το 2003 εισήχθη ο ετεροθαλής αδελφός του Τζο (από άλλο πατέρα) στο Οικοτροφείο με εισαγγελική παρέμβαση, λόγω κακοποίησης από τον πατέρα του. Ενδεχομένως και λόγω οικονομικών αιτιών εισήχθησαν και τα άλλα δύο παιδιά. Ο μεγαλύτερος από τρία αδέρφια, Σε τακτική βάση επισκέπτεται τη μητέρα του στο σπίτι. Έχει πολύ καλή προσαρμογή στο ίδρυμα.

Απαντήσεις στους μύθους και ανάλυση απαντήσεων:

1^{ος} μύθος: Ο μύθος του πουλιού.

Απάντηση: Η να φώναζε το μπαμπά ή τη μαμά του ή να πετάξει όσο μπορεί. (Πού θα πάει;) Να βρει κάποιους φίλους του. Η να προσπαθήσει να πετάξει τόσο ψηλά, να τους φτάσει, το μπαμπά και τη μαμά, ή να βάλει κάποιο φίλο του. (Σε ποιόν θα πάει;) Στο μπαμπά που είναι πιο δυνατός.

Π. Τη μαμά πάντως όχι, ο μπαμπάς (κάνει rocking) επειδή είναι αυτός που θα προστατεύσει το μικρό πουλάκι.

Τ. Αυτό δεν το είπαμε; (του εξηγώ τη διαδικασία, ότι είναι διαφορετική ερώτηση). Στους φίλους ...εε γιατί δε θα 'θελα την τύχη του μικρού πουλιού. **Ανάλυση:** 12 ετών, 2^ο ΙΠΠ, Δεν γνωρίζουμε από πότε. Ο Γαβριήλ έμενε με τη μητέρα του και τον 1 αδελφό του Τζούντο, ενώ το 2003 εισήχθη ο ετεροθαλής αδελφός του Τζο (από άλλο πατέρα) στο Οικοτροφείο με εισαγγελική παρέμβαση, λόγω κακοποίησης από τον πατέρα του. Ενδεχομένως και λόγω οικονομικών αιτιών εισήχθησαν και τα άλλα δύο παιδιά. Ο μεγαλύτερος από τρία αδέρφια, Σε τακτική βάση επισκέπτεται τη μητέρα του στο σπίτι. Έχει πολύ καλή προσαρμογή στο ίδρυμα.

Ανάλυση: Απέναντι στο ζήτημα του αποχωρισμού/ανεξαρτητοποίησης, τοποθετείται ενεργητικά: είτε να καλέσει κάποιον από τους γονείς για βοήθεια, είτε να χρησιμοποιήσει τις δικές του δυνάμεις. Ιδεοψυχαναγκαστική άμυνα η οποία εκφράζεται μέσα από ενδεχόμενα. Ασυνείδητη προτίμηση για τον πατέρα, που είναι πιο δυνατός. Ταύτιση με

τους φίλους, γιατί δεν θα θελα να χα την τύχη του πουλιού, εκφράζει ευχή να γε καλύτερη τύχη από τη δική του, όπως συμβαίνει σε κάποιους συνομηλίκους του.

2^{ος} μύθος: Ο μύθος της επετείου του γάμου.

Απάντηση: *Είναι θρίλερ; Πού πάει το παιδί; Στο βάθος του κήπου; Εεε..πάει στο βάθος του κήπου κάπου μακριά από τους γονείς. Σε μια σπηλίτσα κάπου εκεί, με φαγητό στα χέρια για να ταΐσει ένα μικρό σκυλάκι. Αλλά επειδή οι γονείς του είναι αυστηροί δεν τον αφήνουν να πάρει το μικρό σκυλάκι και το κρύβει. Όμως, η μαμά του τον ακολουθεί..παίρνει..εε..του λέει «γιατί πήρες το σκύλο;» κι όλα αυτά..«Επειδή είσαι αυστηρή». Και λέει ο πατέρας «Τέλοσπάντων..» τον άφησε να έρθει μέσα ο σκύλος. Ζήσαμε εμείς καλά...*

Π. Το παιδί γιατί, ας πούμε, όταν εγώ μου λέει κάτι η μαμά δεν μπορώ να το παρακούσω. Ενώ, αυτός ήταν γενναίος.

Τ. Ο πατέρας γιατί ήταν καλός με το παιδί.

Ανάλυση: Στο μύθο που αφορά την πρωταρχική σκηνή/το ζευγάρι των γονιών, ο Γαβριήλ αρχικά τοποθετείται με φόβο «είναι θρίλερ;» και δυσκολεύεται να απαντήσει.

Βασική απάντηση: «πάει στο βάθος του κήπου, κάπου μακριά από τους γονείς. Σε μια σπηλίτσα κάπου εκεί, με φαγητό στα χέρια για να ταΐσει ένα μικρό σκυλάκι».

Ασυνείδητη ταύτιση με κάποιον που φροντίζει. Το σημαίνουν της φροντίδας. Μιλά για αυστηρούς γονείς, και ιδιαιτέρως η μητέρα του ενώ ο πατέρας φαίνεται πιο μαλακός.

Αυστηρό υπερεγώ που έρχεται περισσότερο από τη μητέρα, το νόμο μοιάζει να τον βάζει η μητέρα. Ταύτιση με τον πατέρα «γιατί είναι καλός με το παιδί».

6^{ος} μύθος: Ο μύθος του ελέφαντα.

Απάντηση: *Έφαγε τα φιστίκια; Μμμμ...(διακοπή από κάποιον, κάποιος μπαίνει στο δωμάτιο).*

Θα είχε πάει (το παιδί) και είδε ότι το ελεφαντάκι είχε μεγαλώσει. Ότι η προβοσκίδα είχε γίνει πιο μακριά από ό,τι ήταν. Θα προσπάθησε να το σηκώσει αλλά θα ήταν πια πιο βαρύς. Όταν το ελεφαντάκι πήγε στο μπάνιο, γκρέμισε το νυπτήρα. Όταν είδε το παιδί ότι το ταλαιπωρούσε, αποφάσισε να φύγει. Έφυγε, περπατούσε..(Ο ελέφαντας;) Ναι, περπατούσε..

Το παιδί τον έψαχνε κι εκεί πέρα ήταν κάτι τύποι. Ήταν ένας διευθυντής ενός τσίρκου κι επειδή είχε τόσο μακριά προβοσκίδα σκεφτότανε ότι θα βγάξει πιο πολλά λεφτά απ' αυτόν (τον ελέφαντα) κι έστειλε κάτι τύπους να τον πάρουν.

Εκείνη τη στιγμή, όταν ο διευθυντής βρήκε τον ελέφαντα τον βρήκε και το παιδί. Ο ελέφαντας έβλεπε από δω, έβλεπε από κει.. και πήγε προς το παιδί. Εκείνος ο τύπος πήγε να τον πάρει. Ο ελέφαντας τον κλώτσησε στο πόδι, το παιδί τον καβάλησε και φύγανε. Μετά, γυρίσανε σπίτι και βρήκε ένα χώρο γι' αυτόν. Του έδειξε πώς να κάνει μπάνιο από μόνος του και τέλος.

Π. Τον ελέφαντα, γιατί αν ήταν άλλα ζώα στη θέση του κι έβλεπαν ότι τα ταλαιπωρούσαν δε θα στεναχωριόντουσαν, τα άχρηστα ζώα: οι γάτες και τέτοια.

Τ. Το παιδί...εεε...επειδή όταν ο ελέφαντας, το ζώο...άλλοι θα καθόντουσαν..ενώ αυτός βγήκε και τον έψαξε.

Ανάλυση: Στο μύθο για τον ευνουχισμό ο Γαβριήλ κάνει μια μεγάλη ιστορία και μιλά με έναν χειμαρρώδη τρόπο. Ξεφεύγει από το να απαντήσει απλά στην ερώτηση του μύθου, αυτή η ιστορία μάλλον τον αφορά πολύ. Ευνουχισμός =είχε μεγαλώσει=η προβοσκίδα είχε γίνει πιο μακριά από ό,τι ήταν= (το παιδί)θα προσπαθήσει να το σηκώσει αλλά ήταν πιο βαρύς=γκρέμισε το νυπτήρα=είδε ότι ταλαιπωρούσε το παιδί=αποφάσισε να φύγει από το παιδί (που τον φρόντιζε). Μοιάζει εδώ να μιλά για τη δική του φυγή από το σπίτι του, για μια ενοχή που συνδέεται με το μέγεθος, σαν αυτή η φυγή να χει να κάνει με το ότι μεγαλώνει, αλλάζει το σώμα του. Ενδεχόμενους κινδύνους κάποιος να τον εκμεταλλευτεί φόβος περι εκμετάλλευσης του σώματός του (του ελέφαντα) μου κάνει εντύπωση και ενδεχομένως κάτι λέει που αφορά τους φόβους και τις φαντασιώσεις του. Ασυνείδητη ευχή αυτοί που τον φροντίζουν (Στην ιστορία το παιδί) να τον έψαχναν και να τον έβρισκαν , να επέστρεφε στο σπίτι και να έκαναν «χώρο» για κείνον στο σπίτι. Ο Γαβριήλ εκφράζει ασυνείδητη επιθυμία για τον ελέφαντα, επειδή είναι ένα ζώο με συναίσθημα και ευαισθησία απέναντι στην εκμετάλλευση άλλων ζώων. Ταύτιση με το παιδί, δηλαδή με αυτόν που φροντίζει, επειδή πήρε μια ενεργητική θέση να ψάξει τον ελέφαντά του που είχε φύγει.

8ος μύθος: Ο μύθος του περιπάτου με τη μητέρα.

Απάντηση: Γιατί τον παρατήσανε και φύγανε; Γελάει. Κρατά το κεφάλι του. Συνεχίζω;

Και επειδή είχε κανονίσει να δου'νε μπάλα μαζί με το παιδί αλλά αυτό δεν ήρθε και του λέει: «Γιατί;» «Γιατί πήγα με τη μαμά μου βόλτα. Και του λέει: «Άλλη φορά προηγούνται οι μπαμπάδες!». Γιός: «Εγώ σου λέω προηγούνται οι μπαμπάδες!»

Πατέρας: « Θα σου πώ εγώ! Αν σε εγκαταλείνω...Αν τα καταφέρεις να ζήσεις λίγες μέρες χωρίς πατέρα..θα δεις..». Τότε ο πατέρας θα βάλει ένα στοίχημα. Θα φύγει δηλαδή θα σταματήσει να είναι για λίγες μέρες πατέρας. Κι ο πατέρας έφυγε κι είδε ότι πέρναγε πολύ ωραία με τη μάνα του. Παιδί: «Μη στεναχωριέσαι πατέρα! Έτσι είναι αυτά τα πράγματα! Και κέρδισε το παιδί και τον πήγε στη Ντίσνευλαντ κι είπε: «Έτσι κερδίζουμε εύκολα χρήματα!»

Π. ...Το μικρό επειδή τέτοια χρήματα σε μια μέρα ούτε εγώ δε βγάζω..Εγώ τα διπλά σε ένα χρόνο.

Τ. Ο πατέρας επειδή μ'αρέσει το γούστο του. Έτσι, όπως βλέπει μπάλα κι όλα αυτά.

Για λόγους που αφορούν την παρούσα έρευνα, παραλείφθηκε η παράθεση της ανάλυσης δεδομένων των υπόλοιπων 4 παιδιών.

7. Ερευνητικά Συμπεράσματα-Συζήτηση

7. 1. Συμπεράσματα αναφορικά με το προβλητικό τεστ «Οι μύθοι της Duss»

1. Μέσα από το προβλητικό εργαλείο «Οι Μύθοι της Ντους» **αποτυπώνεται κάτι πυρηνικό από την ιστορία των παιδιών, μέσα από τις ιστορίες που φτιάχνουν για τους μύθους.** Για παράδειγμα, η Αριάδνη, ένα κορίτσι 6 ετών που ζει στο 1ο ΠΠ, από τις αναφορές του παιδαγωγού γνωρίζουμε ότι η μητέρα της είναι χρήστης ουσιών, ζει εξαθλιωμένη και αγνοείται παντελώς. Στο μύθο που αφορά στο ζήτημα του αποχωρισμού, η Αριάδνη, μιλά για μια επαναλαμβανομένη περιπλάνηση μαζί με τη μητέρα της, να βρουν μια φωλιά, η οποία δεν τελεσφορεί. Θυμίζει την περιπλάνηση του ουσιοεξαρτώμενου. αυτό το παιδί είναι σε μια αγωνία που συνεχίζεται να βρει μια ασφάλεια, μια φωλιά. Το ίδιο κορίτσι, στο 2ο μύθο που αφορά στο πώς τοποθεείται το παιδί απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος: η θέση που παίρνει είναι παθητική, μέσα από το λόγο της ακούμε το **σημαίνον «βαριόταν»**, σημαίνον που υποδηλώνει έλλειψη επιθυμίας, κενό επιθυμίας (θυμίζει το αίσθημα κενού που περιγράφεται στην τοξικομανία).
2. Επίσης, μέσα από τις απαντήσεις κάποιων από τα παιδιά της παρούσας έρευνας γίνεται εμφανές ότι μέσα από τους μύθους υποστηρίζονται ώστε να προσπαθήσουν να κάνουν μια προσπάθεια να δομήσουν **μια κατασκευή της ιστορίας τους.** Κάτι που αποτελεί στόχο μιας ψυχαναλυτικής θεραπείας. Ενδεχομένως να βοηθήσει στην βαθύτερη κατανόηση του πώς τοποθετούνται απέναντι στα γεγονότα που τους έχουν συμβεί. Για παράδειγμα, η Μυρσίνη, 7,9 ετών, παιδί από πολύτεκνη οικογένεια, εισήχθη στο ίδρυμα παιδικής προστασίας για λόγους που αφορούν σοβαρά οικονομικά προβλήματα της οικογένειας. Είναι δε η μικρότερη ανάμεσα σε 6 παιδιά και από τις αναφορές του παιδαγωγού μαθαίνουμε ότι έχει αρκετά καλή προσαρμογή στο ίδρυμα. Η Μυρσίνη λοιπόν, στον 1^ο μύθο, που αφορά στο ζήτημα του αποχωρισμού/ανεξαρτητοποίησης, προς το τέλος της απάντησής της φτιάχνει μια δική της ιστορία: **«Αν ένα μυρμήγκι είναι πολλά μερμήγκια και την καταστρέφουν τη φωλιά και το μικρό..τι θα κάνει; Θα σκάψει μια τρύπα και θα βγει απ' έξω!»** μιλά για τη δική της προσωπική ιστορία και τη λύση που η ίδια βρήκε, στο δικό της οικογενειακό

δράμα, φτιάχνει ένα δικό της σενάριο, το οποίο ανταποκρίνεται εκπληκτικά στη δική της ιστορία για την αιτία (*πολλά μυρμήγια- πολλά αδέρφια*) που η δική της φωλιά (οικογένεια) καταστράφηκε και εκείνη (το μικρό «θα σκάψει μια τρύπα και θα βγει απ' έξω!»). Ένα άλλο κορίτσι, η Στεφανία, 8,5 περίπου ετών, απομακρύνθηκε από την οικογένεια για λόγους που αφορούν χρήση ουσιών των γονέων: Στο μύθο για το οιδιπόδειο, λέει: « **Γιατί...μπορεί να είχε πάθει κάτι, να ήταν κακιά, να τους είχε βάλει κάτι κάτι κανένας κακός...ένα δηλητήριο ένας κακός, κάτι και τής είπε πιές**». : Μιλά με έναν δικό της τρόπο για την ιστορία της, η μητέρα της πέθανε αρκετά νέα, από χρήση ουσιών, από **την ουσια = το σημαίνον «δηλητήριο»** που κάποιος κακός τής έδωσε να πει...». Πρόκειται για μια πολύ εύστοχη περιγραφή, αν σκεφτούμε ότι είναι για την ουσία. Το σημαίνον δηλητήριο αφορά την ιστορία της μητέρας της αλλά και συμπυκνώνει ενδεχομένως το φόβο της ότι κάτι κακό μπορεί να έλθει απ' έξω, γεγονός που συνδέεται με τους φόβους της (όπως μας αναφέρει ο παιδαγωγός της η Στεφανία υποφέρει από πολλούς φόβους και άγχος αποχωρισμού από τη γυναίκα που φροντίζει τα παιδιά στο ίδρυμα.

7.2. Συμπεράσματα σχετικά με τον αποχωρισμό/ανεξαρτητοποίηση

1. Από τα 20 υποκείμενα της έρευνας, οι απαντήσεις των 11 παιδιών, δηλώνουν τάση ανεξαρτητοποίησης, ενεργητική θέση απέναντι στο τραύμα του αποχωρισμού, 7 δηλώνουν παθητική θέση/εξάρτηση από τον άλλο (γονιό, βοηθό) και τα 2 εξ αυτών ισχυρές αντιστάσεις (καμία απάντηση σ' αυτό το μύθο).
2. Μελετήσαμε πώς και αν η παθητική/ενεργητική θέση απέναντι στον αποχωρισμό/ανεξαρτητοποίηση συνδέεται με την ύπαρξη ή μη συμπτώματος στο παιδί (όπως αναφέρθηκαν οι δυσκολίες των παιδιών από τον παιδαγωγό) και την παρατήρηση/ποιότητα της αλληλεπίδρασης με τον εξεταστή; Τα δεδομένα που προέκυψαν μέσα από την ανάλυση λόγου των απαντήσεων των παιδιών στην παρούσα έρευνα δείχνουν να συνδέονται. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που τοποθετούνται παθητικά, απέναντι στο τραύμα του αποχωρισμού, που βασικό στοιχείο της ιστορίας τους είναι ότι κάποιος θα τα βοηθήσει να σωθούν από τη δύσκολη κατάσταση, φαίνεται να εμφανίζουν κάποιο σύμπτωμα, όπως η

ενούρηση (2 παιδιά) και η χαμηλή αυτοεκτίμηση. Η Στεφανία, για παράδειγμα, ένα κορίτσι περίπου 8,5 ετών, η οποία βρίσκεται στο ίδρυμα λόγω χρήσης ουσιών των γονέων και θανάτου της μητέρας εξ αιτίας της χρήσης ουσιών όταν ήταν ενός έτους, τοποθετείται αρκετά παθητικά, ενώ φαίνεται να εξαρτάται από τη βοήθεια της μητέρας. Από τις αναφορές του παιδαγωγού συμφωνούν με αυτό το συμπέρασμα, καθώς η Στεφανία έχει πολλούς φόβους, βιώνει άγχος αποχωρισμού όταν αποχωρίζεται τη μαμά-φροντιστή. Ενώ, κι από την παρατήρηση την ημέρα της χορήγησης φαίνεται ένα παιδί με κάπως ανώριμη, παλινδρομημένη συμπεριφορά που νυστάζει.

3. Από την άλλη τα παιδιά με θετική στάση προς την ανεξαρτητοποίηση, που λαμβάνουν θετική στάση προς το τραύμα του αποχωρισμού, δείχνουν να είναι ελεύθερα συμπτωμάτων και αναφέρεται καλύτερη προσαρμογή στο σχολείο και στο ίδρυμα για αυτά τα παιδιά. Για παράδειγμα, η Ίρις 11,5 ετών, *«Το μικρό πουλάκι θα κρυβότανε ή θα πετούσε, όσο μπορούσε να πετάξει, για να πάει σ' ένα άλλο κλαδί»*: απάντηση που εκτός από τάση ανεξαρτητοποίησης δείχνει και μια αποδοχή των δυνατοτήτων και της κατάστασης *«όσο μπορούσε να πετάξει»* αρκετά ώριμη στάση απέναντι στον αποχωρισμό η οποία αντικατοπτρίζεται και στην διάδρασή της μαζί μου: είναι σοβαρή, πολύ συνεργάσιμη και φιλική. Άλλο ένα κορίτσι, η Μάχη, με πολύ καλή προσαρμογή και άριστες επιδόσεις στο σχολείο, δίνει μια απάντηση που δηλώνει ενεργητική θέση απέναντι στο τραύμα του αποχωρισμού. *«..να φωνάζει βοήθεια και να τ' ακούσει ένα ζωάκι, ένα σκιουράκι και να έρθει να το βοηθήσει. Να το πάρει και να το πάει στην κατοικία του»*. Η Μάχη εδώ εισάγει ένα πρόσωπο-ενδιάμεσο, τον σκίουρο, που το παιδί καλεί προς βοήθεια. Φαίνεται να έχει εσωτερικεύσει τη λειτουργία των φροντιστών του ιδρύματος και να την έχει νοηματοδοτήσει με έναν θετικό τρόπο. Από την επαφή της μαζί μου, παίρνω την αίσθηση ότι πρόκειται για ένα παιδί που πατά πολύ γερά στα πόδια του, σοβαρή, ώριμη και χωρίς να θέλει να χάνει χρόνο. Επίσης, ελαφρώς κλειστή απέναντί μου όπως θα περιμέναμε για ένα κορίτσι στην προ-εφηβεία που πρώτη φορά με συναντά. Η Μυρσίνη, περίπου 8 ετών, η οποία απαντά: *«το πουλί πέφτει αλλά σώζεται γιατί πηδά έξω από τη φωλιά»*. Η απάντησή της δηλώνει μια απόφαση, μια ενεργητική θέση απέναντι στο τραύμα

- του αποχωρισμού και καταστροφής της φωλιάς. Αυτή η θέση αντικατοπτρίζεται και στην ιστορία που φτιάχνει αμέσως μετά «το μικρό θα σκάψει και θα βγει έξω» από τη φωλιά που καταστρέφεται. Όπως μας πληροφορεί ο παιδαγωγός της η Μυρσίνη έχει πολύ καλή προσαρμογή παρόλο που είναι μόνο ένα χρόνο στο ίδρυμα.
4. Ο Στρατής, 9 ετών, απέναντι στο ζήτημά του αποχωρισμού, μια στάση ανεξαρτησίας. Ενώ η απάντησή του δηλώνει μια εσωτερίκευση του ενδιαφέροντος των γονέων του και μια ταύτιση με τον πατέρα επειδή εκείνος γνωρίζει πώς να πετά (υποθέτει μια γνώση στον πατέρα). Ενδεχομένως η καλή του επαφή και σχέση με τον πατέρα του, συμβάλει στην καλή του προσαρμογή στο ίδρυμα παρότι είναι ένα μοναχοπαίδι και η μητέρα του έχει ψυχιατρικά προβλήματα.
 5. Ενδιαφέρον έχει η εξέταση των απαντήσεων των παιδιών ως προς το αν απευθύνονται στον Άλλο για βοήθεια ή μιλούν για την ιστορία ενός παιδιού που προσπαθεί να τα βγάλει πέρα μόνο του, ματαιωμένο από την αποτυχία βοήθειας από τον Άλλο (γονείς ελλιπείς και αδύναμοι, άρρωστοι). Για παράδειγμα, ο Τζο, μιλά για ένα πουλάκι που 'πάει να πέσει' (το σημαίνουν της πτώσης) και εισάγει έναν «υπερ-ήρωα' (Γούλβερν από τους x-men) που τον σώζει. Ούτε το ίδιο το πουλί ούτε οι γονείς μοιάζουν να μπορούν να κάνουν κάτι. Σα να κάνει μια φυγή στη φαντασία, στους ήρωες από τα κόμικς και τις ταινίες που βλέπει. Μοιάζει να είναι αυτή η κύρια άμυνά του, για να γλυτώσει από το άγχος που του προκαλεί το τραύμα του αποχωρισμού/ανεξαρτητοποίησης. Μοιάζει να μην μπορεί να στηριχθεί σε πραγματικά πρόσωπα γύρω του και καταφεύγει σε έναν κόσμο φαντασίας, με δυνατούς και ικανούς υπερ-ήρωες. Από την άλλη πλευρά στο λόγο του Ορέστη, για να αντιμετωπίσει το τραύμα του αποχωρισμού, εισάγει ένα ενδιάμεσο πρόσωπο (παπάκι) που βοηθά τους γονείς να βρουν το παιδί. Αυτή η απάντηση ενδεχομένως είναι ενδεικτική εσωτερίκευσης της λειτουργίας του ιδρύματος ως ένα καλό αντικείμενο, ως έναν ενδιάμεσο ανάμεσα στον ίδιο και τους γονείς του. Ενώ φαίνεται να μπορεί να στηριχθεί σε κάποιον άλλο για βοήθεια. Η Ιουλία, 8,5 ετών, τοποθετείται ενεργητικά, ψάχνει κατάλυμα όπου θα είναι προστατευμένη: «θα πάει κάτω από κάπου και θα κοιμηθεί εκεί». Στο λόγο

της είναι σαφές ότι αισθάνεται πολύ μόνη της, οι γονείς δεν υπάρχουν πουθενά στην ιστορία της.

6. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η απάντηση του Κοσμά, 9 ετών, ο οποίος απέναντι στο ζήτημα του αποχωρισμού θέτει εξ αρχής ένα ερώτημα: «αν μπορεί να πετάξει;» ενδεχομένως είναι μια μεταφορά ενός υποκειμενικού ερωτήματος αν μπορεί να ζήσει μακριά από τους γονείς του και η απάντησή του στη συνέχεια είναι ενδεικτική ενός αρκετά ανεξάρτητου παιδιού. Στο λόγο του εμφανίζεται το **σημαίνον «καταρράκτης»**, συμβολίζοντας το ανεξέλεγκτο του της πτώσης της φωλιάς αλλά και κάτι γεμάτο ζωή (νερό). Το σημαίνον αυτό, φαίνεται να συνδέεται τόσο με την παρορμητικότητα του Κοσμά, μιλά με έναν τρόπο που θυμίζει χείμαρρο και το σύμπτωμα της διαταρακτικής συμπεριφοράς που αναφέρει ο παιδαγωγός.

7.3. Συμπεράσματα σχετικά με το Οιδιπόδειο

1. Στο μύθο που αφορά την πρωταρχική σκηνή και τη θέση που παίρνει το παιδί απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος, **τα παιδιά δίνουν μια ποικιλία απαντήσεων, που αφορούν τη μοναδικότητα της τοποθέτησής τους.**
2. **Τα περισσότερα εξ αυτών φαίνεται να έχουν εισαχθεί σε μια οιδιπόδεια προβληματική.** Άλλα παιδιά παίρνουν τη θέση εκείνου που θα δώσει ένα δώρο στη μαμά ή ακόμη και θα γίνει ο βοηθός του μπαμπά, ενώ ταυτίζονται με το μπαμπά ή τη μαμά ανάλογα με το φύλο. Άλλα παιδιά φαίνεται η ιστορία αυτή να τους διακινεί δύσκολα συναισθήματα: «Μου φαίνεται σαν θρίλερ!» λένε δύο παιδιά από το 2^ο ίδρυμα παιδικής προστασίας.
3. **Κάποια παιδιά, στο λόγο τους ακούγεται μια προ-οιδιπόδεια προβληματική.** Για παράδειγμα για την **Αριάδνη** -παιδί μητέρας που όπως μας πληροφορεί ο παιδαγωγός είναι χρήστης ουσιών, σε κατάσταση εξαθλίωσης, φαίνεται να μην είναι τόσο καλά εγκατεστημένη η οιδιπόδεια προβληματική-. Από τον 2^ο μύθο φαίνεται, **όταν μπαίνει ο τρίτος, δυσκολεύεται, δεν ξέρει τι να κάνει όταν μένει μόνη. Πέφτει σε κάτι που υπάρχει έλλειψη επιθυμίας «βαριέμαι».** Ιδιαίτερη απάντηση. **το σημαίνον «βαριόταν»** θυμίζει το ψυχικό κενό, που ενυπάρχει στην **τοξικομανία.** Στην ιστορία που κάνει για τον 8^ο μύθο που εξετάζει το οιδιπόδειο,

κυριαρχεί η σχέση της ίδιας με τη μητέρα της, Μιλά μια μητέρα που δεν μπορεί να ελέγξει καλά τα συναισθήματά της ούτε και να ανταποκριθεί στη δουλειά της, ελλιπής, ανήμπορη, που απολύεται (από τη δουλειά της ή και από τη δουλειά της ως μητέρα;). από την άλλη ένα κοριτσάκι που προσπαθεί να βρει λύση στο πρόβλημα της μητέρας της, σαν να ήταν ενήλικας. Η ιστορία της είναι μπερδεμένη, χειμαρρώδης, θλιβερή, τα πρόσωπα δεν διακρίνονται καλά, δεν είναι σαφές πάντα για ποιόν μιλάει. **Από την άλλη πλευρά η Κωνσταντίνα**, παίρνει μια θέση κάπως διαφορούμενη απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος, εκφράζει μια υπόκωφη επιθετικότητα. Μιλά για ένα παιδί που πάει για να κόψει λουλούδια για τους γονείς του/ από τη μία κάτι να δώσει στους γονείς καλό (λουλούδια) «Κι έπειτα/ να τους τα πετάξει. /και μετά να πάει και να τους τα ξαναπετάξει»(αυτό που είναι να τους δώσει το απευθύνει με επιθετικότητα). Αυτό το εύρημα φαίνεται να συνάδει με το σύμπτωμα που αναφέρει ο παιδαγωγός: επιθετικότητα μέσα από τα λόγια και ίσως να το εξηγεί. Η Ελεονώρα, ένα αρκετά δυσκολεμένο παιδί, απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος, η Ε. τοποθετείται ως εκείνη που θα δώσει κάτι σπάνιο στους γονείς (ένα ωραίο, σπάνιο λουλούδι). Κύρια άμυνα του παιδιού για να αντιμετωπίσει τη μοναξιά που νιώθει όταν οι άλλοι περνούν καλά χωρίς εκείνη: η φυγή στη φαντασία, σε εικόνες όμορφες αλλά χωρίς παρέα. *ενδεχομένως άμυνα που εγκαταστάθηκε σαν απάντηση σε παραμέληση;* Ασυνείδητη επιθυμία να είναι το όμορφο αντικείμενο που τραβά το βλέμμα του Άλλου, ενδεχομένως η απάντηση που δίνει στο τι με θέλει ο Άλλος; *Ενώ αδυνατεί να ταυτιστεί με έναν εκ των δύο γονιών, ταυτίζεται με το παιδί (τον εαυτό της)*

4. Ο μύθος που αφορά την πρωταρχική σκηνή εγείρει άγχη συγκρούσεις τα παιδιά παλινδρομούν, άλλα σε κάτι της τάξεως της **στοματικής καθήλωσης** «θα πάει να φάει.. να βρει κάτι να φάει» (Ιωάννα, οικονομικές δυσκολίες, ανέχεια είναι ο λόγος που βρίσκεται στο ίδρυμα), σε άλλα παιδιά κάτι της τάξεως της **προκτικής καθήλωσης** (για παράδειγμα ο Ορέστης, μιλά για ένα «μωράκι πασαλειμμένο με λάσπη», της τάξεως της προκτικής καθήλωσης
5. Παιδιά με **καλύτερη προσαρμογή**, ελεύθερα συμπτωμάτων, δίνουν μια λύση **στο κοινωνικό**, στους φίλους. (Παράδειγμα: «θα πάει να παίξει με το φίλο του», λέει ο Μιχαήλ).

7.4. Γενικά συμπεράσματα που αφορούν τα παιδιά που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας

1. Παρόλο που χρησιμοποίησα ως μια κατηγορική μεταβλητή για να χωρίσω τα παιδιά με βάση το αίτιο που φιλοξενούνται στο ίδρυμα (1. παιδιά χρηστών ουσιών, 2. παιδιά γονέων με ψυχιατρική ασθένεια ή νοητική υστέρηση 3. για λόγους οικονομικούς/ανέχειας ή πολυτεκνίας, 4. παιδιά με ιστορικό βίας στην οικογένεια) **δεν προέκυψε κάποια σαφής διαφοροποίηση με βάση αποκλειστικά της κατηγορίας του αιτίου παραπομπής.**
2. Από την άλλη πλευρά, **μια κατηγορική μεταβλητή στην οποία φαίνεται να υπάρχουν διαφοροποιήσεις είναι ο τύπος του ιδρύματος.** Στο πρώτο ίδρυμα(1^ο ΙΠΠ), τα παιδιά ήταν πιο ήρεμα στη συναναστροφή μαζί μου και στο λόγο τους υπήρχε περισσότερο η έννοια της φροντίδας. Ενδεχομένως μια εξήγηση αφορά την λειτουργία του ιδρύματος η οποία μιμείται εν πολλοίς τη λειτουργία μιας οικογένειας. Μια άλλη εξήγηση αφορά το γεγονός ότι στο ίδρυμα αυτό ο παιδαγωγός με βοήθησε προετοιμάζοντας τα παιδιά πριν από τις συναντήσεις μας. Μου έδωσε την αίσθηση του ουσιαστικού ενδιαφέροντος και της διασφάλισης της προστασίας και του σεβασμού προς τα παιδιά. Στο δεύτερο ίδρυμα, τα παιδιά ήταν πιο διεγερμένα, πιο παρορμητικά και στο λόγο τους ακούγεται το σημαίνον «τιμωρία», συχώρεση. Ενδεχομένως έχει να κάνει με τη λειτουργία του ιδρύματος το οποίο έχει να κάνει εν πολλοίς με τη θρησκεία, εκκλησία. Επίσης, τα παιδιά δεν ήταν επαρκώς προετοιμασμένα, ούτε και υπήρχε κάποιος άνθρωπος που να με εισάγει σε εκείνα.
3. Μια μεταβλητή βάση της οποίας φαίνεται να υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην προσαρμογή των παιδιών, έχει να κάνει με το **χρόνο παραμονής στο ίδρυμα.** Παιδιά που πρόσφατα έχουν έλθει στο ίδρυμα, παρατηρούμε μια αγωνία, η οποία διαγράφεται και μέσα από το εργαλείο των μύθων. Ενώ παιδιά που έχουν περισσότερα χρόνια παραμονής στο ίδρυμα φαίνεται να είναι πιο ήρεμα και πιο ελεύθερα συγκρούσεων.
4. Το **σημαίνον της φροντίδας** είναι ένα επαναλαμβανόμενο σημαίνον στο λόγο των παιδιών που ζουν χωρίς γονείς. Ταυτίζονται με αυτόν που φροντίζει και

περισσότερο με το πρόσωπο της μητέρας. Για παράδειγμα ο Ραφαήλ, 9 ετών, διαμένει σε ίδρυμα παιδικής προστασίας εδώ και 5 χρόνια, Ταυτίζεται με τη μαμά γιατί «τα φροντίζει όλα.. και κυρίως το γιο..». Η έννοια της φροντίδας κι εδώ προεξάρχουσα στις ταυτίσεις, όπως και σε πολλά άλλα παιδιά που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας. Η Μάχη, 12 ετών, απαντά στο μύθο του ελέφαντα: «και τον τάζε το παιδί και τον φρόντιζε κι όσο πιο πολύ το τάζε κι όσο πιο πολύ το φρόντιζε το ελεφαντάκι όλο και μεγάλωνε». Ευνουχισμός =μεγάλωνε =μέσω του ταΐσματος και της φροντίδας Το σημαίνον «φροντίδα» κεντρικό στην απάντηση της Μερσινας.

- 5. Η λειτουργία του ιδρύματος αποτυπώνεται στο λόγο των παιδιών σαν ένας ενδιαμέσο πρόσωπο ή ζώο που το παιδί του απευθύνεται για βοήθεια, για να βρει τους γονείς του ή να το βοηθήσει να ξαναστήσει/ουν τη φωλιά. Κάποιος ενδιαμέσος ο οποίος μεσολαβεί μεταξύ παιδιού και γονιών. Άλλα παιδιά μιλούν για τον ενδιαμέσο και τον νοηματοδοτούν θετικά, ως ένα πρόσωπο που τα βοήθησε ή και ταυτίζονται μαζί του ενώ άλλα παιδιά μιλούν αρνητικά 1ο ΙΠΠ. Οτι ζήτησαν βοήθεια αλλά ο ενδιαμέ 1ο ΙΠΠ τους είπε ότι δεν χωράνε.**

Παραδείγματα:

- Αριάδνη, 11,5 απάντησης παιδιού στον 1ο μύθος : «Ο μύθος του πουλιού» : «...το πουλάκι πέφτει κάτω και το βλέπει η μαμά του, τρέχει κάτω, το ανεβάζει πάνω και πάνε να βρουνε άλλη φωλιά να μείνουνε.(...)Δεν ξέρουν όμως πού υπάρχουνε φωλιές και βρήκαν ένα άλλο πουλί και το ρωτάνε αν μπορούν να μείνουν σπίτι του. Το άλλο πουλί λέει «όχι» γιατί έχει κι άλλα και δε χωράνε. Μετά πάει σ' ένα ποντίκι και το ρωτάει αν υπάρχει χώρος να μείνει εκεί πέρα...Το ποντικάκι λέει «όχι» γιατί δε χωράνε. Μετά πάει σ' ένα καναρίνι, λέει «όχι» κι αυτό. Μετά, έφτασε βράδυ, ξαπλώσανε κάπου και κοιμηθήκανε...(πού είχα μείνει;) Και μετά το πρωί συνέχισαν, μέχρι να βρουν άλλη φωλιά να μείνουν.
- Κοσμάς, 9 ετών, εδώ και 6 έτη στο 10 ΙΠΠΣτον 1ο μύθο που αφορά το ζήτημα του αποχωρισμού ο Κ. κάνει μια ιστορία όπου εισάγει ένα τρίτο πρόσωπο-βοηθό συμπαραστάση «κάτι άλλα πουλιά» που τον σώζουν και προσπαθούσαν να βρουν «το μπαμπά τους και τη μαμά τους»(αναφορά στη λειτουργία του ιδρύματος εσωτερικευμένη με θετική νοηματοδότηση

- Μάχη, 12 ετών, εδώ και 6 έτη στο ΙΟ ΙΠΠ: Απέναντι στον αποχωρισμό η Μ μιλά για ένα πουλάκι που μπορεί να φωνάξει βοήθεια και να τ' ακούσει ένα ζωάκι, ένα σκιουράκι και να έρθει να το βοηθήσει». Κάλεσμα προς τον Άλλο για βοήθεια. Εισάγει στην ιστορία της ένα ενδιάμεσο πρόσωπο-βοηθό (σκίουρος). Ένδειξη Εσωτερικευσης καλών αντικειμένων-φροντιστών βοηθών, εσωτερικευση της λειτουργίας του ιδρύματος.
 - Ελεονώρα, 11 ετών, 4 έτη στο Παιδικό χωριό: Στο ζήτημα του αποχωρισμού η Ελεονώρα τοποθετείται ενεργητικά αλλά μέσα από το λόγο «θα φωνάξει τη μαμά του». Δεν κάνει λόγο για ενδιάμεσο-βοηθό: ενδεχομένως άρνηση της πραγματικότητας του ιδρύματος, ως άμυνα στο τραύμα του αποχωρισμού από την οικογένεια.
6. Στην ερώτηση για την **ταύτιση πολλά παιδιά μιλούν για ταύτιση με τον εαυτό τους(ένδειξη παλινδρόμησης στον εαυτό τους, έλλειψη ταύτισης με κάποιον γονέα**. Ενώ παιδιά που ταυτίζονται με κάποιον από τους δύο γονείς, φαίνεται να έχουν καλύτερη ψυχολογική προσαρμογή, όπως αναφέρεται από τον παιδαγωγό. Για παράδειγμα, η Ίρις, 11,5 ετών, ελεύθερη συμπτωμάτων, με πολύ καλή προσαρμογή όπως αναφέρει ο παιδαγωγός της, απαντά στην ερώτηση για την ταύτιση: 1ος μύθος: . «Θα 'θελα να μουν η μαμά του πουλιού γιατί η μαμά..εε..φροντίζει το πουλί, φέρνει φαγητό στη φωλιά και ζεσταίνει και το πουλάκι» 2ος μύθος «Η μαμά. Γιατί..θα..(Γίνεται πολύ σκεπτική)..Η μαμά φροντίζει το σπίτι, καθαρίζει, είναι το καλύτερο μέλος της οικογένειας για τα παιδιά». Ταυτίζεται με τη μαμά γιατί «τα φροντίζει όλα.. και κυρίως το γιο..». Η έννοια της φροντίδας κι εδώ προεξάρχουσα στις ταυτίσεις, όπως και σε πολλά άλλα παιδιά που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας. Από την άλλη, η Στεφανία, παιδί με αρκετές δυσκολίες (πολλές φοβίες, άγχος αποχωρισμού από τη μητέρα SOS, χτυπά το κεφάλι της κατά τη διάρκεια του ύπνου, φόβο ότι ο άλλος θα την κρίνει κ θα την απορρίψει) στον 8ο μύθο (που αφορά το οιδιπόδειο σύμπλεγμα): Ασυνείδητη επιθυμία και ταύτιση με το κοριτσάκι, δηλ. με τον εαυτό της, δυσκολεύεται να ταυτιστεί με κάποιον άλλον πέραν από τον εαυτό της, γι' αυτό παλινδρομεί στον εαυτό της.

7. **Ενδείξεις μεταβίβασης:** Ένα μεγάλο ποσοστό στο 1ο ΙΠΠ των παιδιών φαίνεται να κάνουν εύκολη προσκόλληση σε έναν ξένο (εμένα). Η αντίδρασή τους απέναντι μου ιδιαίτερος ζεστή. Με ρωτούσαν αν θα ξαναέρθω; Ήθελαν να μάθουν για μένα. Αυτό είναι ένα εύρημα που επιβεβαιώνεται και από άλλες έρευνες που έχουν γίνει σε ιδρυματικά παιδιά.
8. **παιδιά που έχουν υποστεί παραμέληση/κακοποίηση, συχνά μπαίνουν σε θέση ενήλικα ή αναλαμβάνουν ευθύνες που δεν τους αναλογούν.** Αυτό είναι κάτι που παρατήρησα μέσα από το περιεχόμενο των ιστοριών τους. Για παράδειγμα: -
- **Σταμάτης**, 11 ετών, 1Ο ΙΠΠ, Αμύνεται λέγοντας πως δεν κατάλαβε και ζητώντας την επανάληψη της ιστορίας. Στην ιστορία του μιλά για ένα πουλάκι, το οποίο πέταξε λίγο και πήγε να κρυφτεί. Στην ιστορία του υπάρχει ένα πουλάκι που κινδυνεύει αλλά είναι μόνο του, δεν υπάρχει κάποιος από τους γονείς να το βοηθήσει σ' αυτή τη δύσκολη συνθήκη αλλά ούτε και κάποιος άλλος. Παρότι στην αρχή ο Στρατής γελάει, η ιστορία του είναι θλιμμένη, μιλά για ένα πουλί που είναι μόνο του και καλείται μόνο του να τα βγάλει πέρα, όπως ο Σ. και τα αδέρφια του όταν η μητέρα τους έφευγε. ενδεχομένως έχει αντιληφθεί ότι δεν μπορεί να στηριχθεί στους γονείς, ότι πρέπει μόνος του να τα βγάλει πέρα
 - **Ιουλία Γ.** , 8,5 ετών: Απέναντι στον αποχωρισμό/ανεξαρτητοποίηση η Ι. Τοποθετείται ενεργητικά, ψάχνει κατάλυμα όπου θα είναι προστατευμένη (κάτω από κάπου) και θα κοιμηθεί. Μοιάζει να αισθάνεται πολύ μόνη της, δεν μιλά για τους γονείς στην ιστορία της.
 - **Στεφανία:** Απέναντι στο γονεϊκό ζεύγος που περνά καλά, η Στεφανία παίρνει μια θέση ενήλικα, ενός παιδιού που πρέπει να κάνει όσο κανονικά θα έπρεπε να κάνει ένας μεγάλος, ώστε να προφυλάξει την εικόνα του σπιτιού, να μην το δει χάλια ο κόσμος

Περιορισμοί

Η παρούσα έρευνα είναι ελλιπής. Η μεγάλη ποσότητα του υλικού (10 μύθοι*20 παιδιά=200 απαντήσεις στους μύθους) υποχρέωσε τη συγγραφέα να περιορίσει την ανάλυση της σε κάποια επιμέρους σημεία. Πέραν τούτου ως ποιοτική έρευνα δεν αξιώνει

γενικευσιμότητα. Ενδεχομένως θα ήταν σκόπιμο να διερευνηθούν οι απαντήσεις περισσότερων ερευνητικών υποκειμένων ή/και ακόμα να χορηγούνταν σταθμισμένα ερωτηματολόγια που θα έδιναν κλινικά δεδομένα που αμβλύνουν την αμφιλεγόμενη σημασία των αυτοαναφορών.

Ωστόσο θεωρούμε ότι η εν λόγω έρευνα μπόρεσε να αποτελέσει κατά κάποιο τρόπο τον σκοπό της προσθέτοντας ένα ψήγμα γνώσης στον τομέα της κλινικής των υποκειμένων που ζουν σε ιδρύματα. Ένα ψήγμα γνώσης που βασίζεται στον λόγο των μικρών υποκειμένων και που διαφέρει από τη «βολική» συλλογή δεδομένων που εξασφαλίζει μια ποσοτική έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Albers, L.H., Johnson, D.E., Hostetter, M.K., Iverson, S. & Miller, L.C. (1997). Health of children adopted from the former Soviet Union and Eastern Europe: Comparison with pre-adoptive medical records. *Journal of the American Medical Association*, 278, 922-924.
- Ames, E. W. (1997). *The development of Romanian orphanage children adopted into Canada*. Final report to human resources development, Canada. Burnaby, Canada: Simon Fraser University.
- Anzieu D. (1960), *Les méthodes projectives*, Paris, PUF, 2-3.
- Benoit, T.C., Jocelyn, L.J., Moddemann, D.M., & Embree, J.E. (1996). Romanian adoption: The Manitoba experience. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 150, 1278-1282.
- Bilson, A. & Pat C.(2007), *Caring about Poverty, Journal of Children and Poverty, Vol. 13, No. 1*, pp. 37–55.
- Βορριά, Γ. (1998). Οι συνέπειες στην κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών από τη μακρόχρονη παραμονή τους σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης. Στο: Θ. Καλλινικάκη (Επιμ.). *Μεγαλώνοντας σε ίδρυμα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Cassidy, J. & Shaver, P.R. (1999). *Handbook of Attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford Press.
- Cermak, S.A. & Daunhauer, L.A. (1997). Sensory processing in the post-institutionalized child. *American Journal of Occupational Therapy*, 51, 500-507.
- Dennis, W. & Najarian, P. (1957). Infant development under environmental handicap. *Psychological Monographs: General and Applied*, 71, 1-13.
- Dor, J.(2007). Το ασυνείδητο δομημένο σαν Γλώσσα. *Εισαγωγή στην Ανάγνωση του Lacan*.I (Ι. Μποτουροπούλου μτφρ. ,Δ. Παπαευθυμίου επιμλ). Αθήνα : Πλέθρον (πρωτότυπη έκδοση 1985).
- Duss L., (1960) *La methode des fables en psychanalyse infantile*, edit L'Arche
- Έκθεση αξιολογήσεως παιδικών χωριών SOS Ελλάδος, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών – Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα 2006, ανασύρθηκε από :

<http://www.sos-villages.gr/content/multimedia/downloads/59-ethniko-kentro-koinwnikwn-ereynwn-ekthesh-aksiologhshs-paidikwn-xwriwn-sos-ellados-quality-for-children>

- Evans, D.(2005). Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής ψυχανάλυσης.(Γ. Σταυρακάκης). Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα (πρωτότυπη έκδοση 1996)
- Ζηλίδης, Χ. (1990). Η κοινωνική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα. *Κοινωνική Εργασία*, 2, 221-241.
- Fisher, L., Ames, E. W., Chisholm, K., & Savoie, L. (1997). Problems reported by parents of Romanian orphans adopted to British Columbia. *International Journal of Behavioral Development*, 20, 67-82.
- Gunnar, M., Bruce, J., & Grotevant, H.D. (2000). International adoption of institutionally reared children: Research and policy. *Development and Psychopathology*, 12, 677-693.
- Gudbrandsson, Bragi, 'Rights of Children at Risk and in Care', provisional edition, prepared for the Conference of European Ministers Responsible for Family Affairs, Lisbon, 16–17 May, 2006
- Jenks, C. (Ed.). (1982). *The Sociology of Childhood*. London: Batsford Academic
- Johnson, D.E. (1997). Medical issues in international adoption: Factors that affect your child's pre-adoption health. *Adoptive Families*, 30, 18-20.
- Johnson, D. E. (2000). Medical and developmental sequelae of early childhood institutionalization in Eastern European adoptees. In C.A. Nelson (Ed.). *Minnesota Symposia on Child Psychology: Vol. 31. The effects of early adversity on neurobehavioral development* (pp. 113-162). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Johnson, D.E., Miller, L.C., Iverson, S., Thomas, W., Franchino, B., & Dole, K. (1992). The health of children adopted from Romania. *Journal of the American Medical Association*, 268, 3446-3451.
- Κανελλοπούλου, Β.-Λ (2005). Ψυχοδυναμικές θεωρίες προσωπικότητας. Αθήνα: Πανεπιστημιακές σημειώσεις, ΕΚΠΑ.
- Κανελλοπούλου, Β.-Λ. (1992). *Η Λειτουργία του Πατέρα*. Αθήνα.

- Κανελλοπούλου, Β.-Λ. (1994). *Ψυχολογία της γλώσσας*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές σημειώσεις, ΕΚΠΑ
- Κανελλοπούλου, Β.-Λ. (2000). *Ψυχαναλυτική θεώρηση του πόνου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Koluchova, J. (1972). Severe deprivation in twins: A case study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 13, 107–114.
- Kools, S., & Kennedy, C. (2003). Foster child health and development: Implications for primary care. *Pediatric Nursing*, 29(1), 39-45.
- Kreppner, J. M., O' Connor, T. G., Rutter, M., Beckett, C., Castle, J., & Croft, C. (2000). Can inattention/overactivity be an institutional deprivation syndrome? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 513-528.
- Κρότι, Ε. , Μάνι, Α. 2003. (Μτφ Ελένη Γεωργιάδου). Πώς να ερμηνεύουμε τα παιδικά σχέδια, Η κρυφή γλώσσα των παιδιών. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
- Lacan, J. (1964). Θέση του ασυνειδήτου. *Ψυχανάλυση*, 2009, 6, 8 – 28
- Laplanche, J., Pontalis, J.B. (1986). *Το λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης* (Καψαμπέλης, Β., Χαλκούση, Λ., Σκουλικά, Α. & Αλούπης, Π.). Αθήνα: Κέδρος.(πρωτότυπη έκδοση 1981).
- Μακρυνιώτη, Δ. (1993). Η παιδική ηλικία ως κοινωνικό φαινόμενο. Στο: Ελ. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου (Επιμ.). *Οικογένεια -Παιδική Προστασία -Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
- Malchiodi, C.A. . 2001. Κατανοώντας τη Ζωγραφική των παιδιών, Επιμ. Ν. Αναγνωστοπούλου, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλίχιν Κ., *Η Αυτοάνοση ασθένεια Πολλαπλή Σκλήρυνση και η Υποκειμενική Μεταφορά*, Διπλωματική Εργασία για το ΜΠ Κλινικής Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ, 2009.
- Marvin, R. & O' Connor, T. G. (1999). *The formation of parent-child attachment following privation*. Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Albuquerque, NM.
- Miller J. – A. (2009). Η αιτιογένεση του υποκειμένου, Αλλοτρίωση και αποχωρισμός. *Ψυχανάλυση*, 6, 29 - 67. (μάθημα της 9^{ης} Μαρτίου 1983)
- Morison, S. J., Ames, E. W. & Chisholm, K. (1995). The development of children adopted from Romanian orphanages. *Merril-Palmer Quarterly*, 41, 411-430.

- Nasio, J.-D., (2001). *Πέντε παραδόσεις πάνω στη θεωρία του Jacques Lacan.*(Κανελλοπούλου Α. επιμ, Μαλίχιν, Κ. επιμ, μτφρ, Κανελλοπούλου, Α., Μαλίχιν, Κ., Τριανταφυλλίδου, Μ. , Χριστέλη. Γ. μτφρ). Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη, υπό έκδοση.(πρωτότυπη έκδοση 1992).
- Nelson, C., N. Fox, C. Zeanah and D. Johnson, ‘Caring for Orphaned, Abandoned and Maltreated Children: Bucharest Early Intervention Project’, PowerPoint Presentation made by the Bucharest Early Intervention Project (BEIP) group, Better Care Network Discussion Day, Washington, D.C., 10 January, 2007. The presentation summarizes the BEIP group’s findings on the long-term impacts of institutional care on young children
- O’ Connor, T.G., Bredenkamp, D., Rutter, M., & the English and Romanian Adoption Adoptees Study Team. (1999). Attachment disturbances and disorders in children exposed to early severe deprivation. *Infant Mental Health Journal*, 20, 10-29.
- Provence, S., & Lipton, R. C (1962). *Infants in institutions: A comparison of their development with family-reared infants during the first year of life.* New York: International Universities Press.
- Quinton, D. & Rutter, M. (1983). Parenting behaviour of mothers raised in care. In A.R. Nicol (Ed). *Practical Lessons from Longitudinal Studies.* London: John Wiley.
- Racusin, R., Maerlender, A. C., Sengupta, A., Isquith, P. K., & Straus, M. B. (2005). Community psychiatric practice: Psychosocial treatment of children in foster care: A review. *Community Mental Health Journal*, 41(2), 199-221.
- Rutter, M., Silberg, J., O’Connor, T. & Simonoff, E. (1999). Genetics and child psychiatry: I. Advances in quantitative and molecular genetics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 3-18.
- Sroufe, L. A., Egeland, B. & Carlson, E. (1999). One social world: The integrated development of parent-child and peer relationships. In W. A. Collins & B. Laursen (Eds.) *Relationships as developmental context: The 29th Minnesota symposium on child psychology.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Tizard, B. (1977). *Adoption: A second chance.* London: Open Books.

- Tizard, B., & Rees, J. (1974). A comparison of the effects of adoption, restoration to the natural mother, and continued institutionalization on the cognitive development of four year old children. *Child Development, 1*, 92-99.
- Tizard, B. & Rees, J. (1975). The effect of early institutional rearing on the behavior problems and affectional relationships of four-year-old children. *Journal of Child Psychology, Psychiatry and Allied Disciplines, 16*, 61-71.
- Tobis, David, Moving from Residential Institutions to Community-Based Social Services in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union, The World Bank, 2000, p. 33.
- Τσάγκαρη, Μ. & Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1999). Παιδί, παιδική ηλικία και δικαιώματα. *Κοινωνική Εργασία, 55*, 155-164.
- Vorria, P., Rutter, M., Pickles, A., Wolkind, S. & Hobsbaum, A. (1998a). A comparative study of Greek children in long-term residential group care and in two-parent families: I. Social, emotional, and behavioral differences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 39*, 225-236.
- Vorria, P., Rutter, M., Pickles, A., Wolkind, S. & Hobsbaum, A. (1998b). A comparative study of Greek children in long-term residential group care and in two-parent families: II. Possible mediating mechanisms. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 39*, 237-245.
- Wartel, R. (1988). Το Σώμα. *Τετράδια Ψυχιατρικής, 19*, 19-24
- Wolkind, S. N. (1974). The components of "affectionless psychopathy" in institutionalized children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 15*, 215-220.
- Williamson, J and Greenberg, A (2010) *Families, Not Orphanages*. Better Care Network, New York
- HYPERLINK "<http://www.casey.org/northwest-alumni-study/>"
<http://www.casey.org/northwest-alumni-study/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1:

Οι μύθοι της Duss (Μετάφραση της Λ. Κανελλοπούλου)

1. Ο μύθος του πουλιού:

Ένας μπαμπάς και μια μαμά πουλί και το μικρό τους πουλί κοιμούνται στη φωλιά, πάνω σε ένα κλαδί. Να όμως που ξαφνικά φυσάει πολύ, ο αέρας κουνάει το δέντρο και η φωλιά πέφτει κάτω. Τα τρία πουλιά ξυπνούν απότομα. Ο μπαμπάς πετάει γρήγορα σε ένα δέντρο, η μαμά σε ένα άλλο δέντρο, τι θα κάνει το μικρό πουλάκι; Ξέρει κιόλας λίγο να πετάει.

2. Ο μύθος της επετείου του γάμου:

Είναι η επέτειος του γάμου του μπαμπά και της μαμάς. Αγαπιούνται πολύ και έκαναν μια ωραία γιορτή. Κατά τη διάρκεια της γιορτής το παιδί σηκώνεται και πηγαίνει μόνο του στο βάθος του κήπου. Γιατί;

3. Ο μύθος του προβάτου:

Μια μαμά προβατίνα και το μικρό της πρόβατο είναι σε ένα λιβάδι. Το μικρό πρόβατο χοροπηδάει όλη μέρα κοντά στη μαμά του. Κάθε βράδυ, η μαμά του δίνει καλό, ζεστό γάλα που του αρέσει πολύ. Τρώει όμως κιόλας και γρασίδι. Μια μέρα φέρνουν στη μαμά προβατίνα ένα πολύ μικρό προβατάκι που πεινούε, για να του δώσει η μαμά γάλα. Η μαμά προβατίνα όμως δεν έχει αρκετό γάλα και για τα δύο και λέει στο δικό της πρόβατο: «Δεν έχω αρκετό γάλα και για τους δύο, εσύ πήγαινε να φας φρέσκο γρασίδι». Τί θα κάνει το πρόβατο; (ή: η προβατίνα δεν έχει πια γάλα και το πρόβατο πρέπει να αρχίσει να τρώει γρασίδι.)

4. Ο μύθος της κηδείας:

Μια κηδεία περνά στο δρόμο του χωριού και ο κόσμος ρωτά: Ποιός πέθανε; Απαντούν: κάποιος από την οικογένεια που μένει σ' αυτό εκεί το σπίτι. Ποιός είναι; (ή: κάποιος από την οικογένεια πήρε το τραίνο και έφυγε πολύ μακριά, πολύ μακριά για να μην ξαναγυρίσει στο σπίτι. Ποιός είναι;)

5. Ο μύθος του φόβου:

Να ένα παιδί που λέει πολύ σιγά: «Πω, πω πως φοβάμαι». Τι φοβάται;

6. Ο μύθος του ελέφαντα:

Ένα παδί έχει έναν ελέφαντα που αγαπάει πολύ με τη μακριά του προβοσκίδα. Μια μέρα γυρνώντας από τον περίπατο, το παιδί μπαίνει στο δωμάτιό του και βρίσκει ότι ο ελέφαντας άλλαξε πολύ. Τι έχει αλλάξει; Και γιατί έχει αλλάξει;

7. Ο μύθος του φτιαγμένου αντικειμένου:

Ένα παιδί κατάφερε να φτιάξει κάτι από χώμα -έναν πύργο- που το βρίσκει πάρα πολύ ωραίο. Τι θα το κάνει; Η μαμά του τού ζητάει να της το δώσει, είναι ελεύθερο να κάνει ό,τι θέλει, θα της το δώσει;

8. Ο μύθος του περιπάτου με τον πατέρα ή με τη μητέρα:

Ένα αγόρι (ή κορίτσι) έκανε μια πολύ ωραία βόλτα στο δάσος, μόνο του με τη μαμά του (τον μπαμπά του). Πέρασαν πολύ ωραία μαζί. Όταν γυρίζει στο σπίτι το αγόρι (κορίτσι) βρίσκει ότι ο μπαμπάς (η μαμά) δεν έχει τη συνηθισμένη του (της) έκφραση. Γιατί;

9. Ο μύθος του νέου:

Ένα παιδί γυρίζει από το σχολείο (ή από περίπατο), η μαμά του τού λέει: «Μην αρχίζεις αμέσως τα μαθήματά σου, έχω ένα νέο να σου ανακοινώσω (πω)». Τι θα του πει η μαμά του;

10. Ο μύθος του κακού ονείρου:

Ένα παιδί ξυπνά το πρωί πολύ κουρασμένο και λέει: «Πω, πω τι άσχημο όνειρο είδα». Τι ονειρεύτηκε;

Ερώτηση μετά από κάθε μύθο:

Π. Ποιόν προτιμάς από την ιστορία σου; Γιατί;

Τ. Αν ήσουν μέρος της ιστορίας σου, ποιός θα ήθελες να είσαι; Γιατί;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2:
Ατομικό ιστορικό παιδιού

- Ηλικία του παιδιού;
- Πότε έγινε η εισαγωγή του παιδιού στο Ίδρυμα; Πόσο ετών ήταν το παιδί;
- Πηγή παραπομπής;
- Ποιοί ήταν οι λόγοι για τους οποίους το παιδί παραπέμφθηκε στο ίδρυμα;
- Ηλικία των γονέων;
- Λίγα λόγια για τη φυσική οικογένεια.
- Έχει αδέρφια; Το παιδί αυτό τι σειρά γέννησης έχει;
- Έχει επικοινωνία με τους φυσικούς γονείς; Τι συχνότητα έχει; Πώς είναι η επικοινωνία τους;
- Πώς είναι η σωματική του υγεία;
- Παρατηρήσεις για τη συμπεριφορά του παιδιού στο σχολείο;
- Παρατηρήσεις για τη συμπεριφορά του παιδιού στο χώρο του Ιδρύματος;
- Υπάρχει κάτι που σας προβληματίζει για το συγκεκριμένο παιδί;
- Παρακολουθείται από ψυχολόγο ή άλλον ειδικό ψυχικής υγείας;

